

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DÜNYASI COĞRAFYASI ANABİLİM DALI

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE YUGOSLAVYA'DAN MARMARA
BÖLGESİ'NE GÖÇLER VE MEKÂNSAL ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NESLİHAN BOZKURT

İSTANBUL 2012

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DÜNYASI COĞRAFYASI ANABİLİM DALI

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE YUGOSLAVYA'DAN MARMARA
BÖLGESİ'NE GÖÇLER VE MEKÂNSAL ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NESLİHAN BOZKURT

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. NURTEN GÜNAL

İSTANBUL 2012

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Neslihan Bozkurt'un "Cumhuriyet Döneminde Yugoslavya'dan Marmara Bölgesine Göçler ve Mekansal Etkileri" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dünyası Coğrafyası Anabilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Nurten Günel
Üniversitesi : Marmara Üniversitesi

İmza

Üye : Doç. Dr. Nuran Taşlıgil
Üniversitesi : Marmara Üniversitesi

Üye : Yrd. Doç. Dr. Göksel Özlürk
Üniversitesi : Marmara Üniversitesi

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun ...22.../08.../ 2012 tarih ve ...2012/17-2... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Emel KEFELİ
Müdür

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	III
ÖZET	IV
ABSTRACT.....	V
KISALTMALAR	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ	VII
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	VIII
TABLolar.....	IX
GİRİŞ	1
YÖNTEM	5

BÖLÜM 1

BALKAN YARIMADASI'NIN JEOPOLİTİK ÖNEMİ VE SOSYAL YAPISI

1.1. BALKANLARIN JEOPOLİTİK ÖNEMİ.....	9
1.2. BALKANLARIN SOSYAL YAPISI.....	12

BÖLÜM 2

TÜRKİYE CUMHURİYETİ NÜFUS VE GÖÇ POLİTİKALARI

2.1. TÜRKİYE CUMHURİYETİ NÜFUS POLİTİKALARI.....	16
2.2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN GÖÇ POLİTİKASI VE KANUNLAR.....	18
2.1.1. Göç Olgusu	18
2.1.2. Göç Politikaları ve Kanunlar	20
2.1.3. Cumhuriyet Dönemi'nde Balkanlardan Türkiye'ye Göçler ve Nüfusa Etkisi.....	24

BÖLÜM 3

YUGOSLAVYA CUMHURİYETİ TARİHİ VE YUGOSLAVYA - TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

3.1. YUGOSLAVYA CUMHURİYETİ TARİHİ.....	29
3.1.1. Sırp - Hırvat – Sloven Krallığı ve Kral Aleksandr Dönemi	31
3.1.2. İkinci Yugoslavya Devleti ve Josip Broz Tito Dönemi.....	32
3.2. YUGOSLAVYA’NIN NÜFUS YAPISI.....	34
3.3. TÜRKİYE - YUGOSLAVYA İLİŞKİLERİ.....	35

BÖLÜM 4

YUGOSLAVYA’DAN TÜRKİYE’YE GÖÇLER

4.1. YUGOSLAVYA’DAN TÜRKİYE’YE GÖÇLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ..	38
4.2. GÖÇE YÖNELTEN SEBEPLER	41
4.1.1. Sosyal ve Kültürel Sebepler:.....	42
4.1.2. Ekonomik Sebepler:.....	43
4.1.3. Siyasi Sebepler:.....	44
4.1.4. 1963 depremi:.....	45
4.3. TÜRKİYE’YE GÖÇ EDEBİLMEK İÇİN GEREKEN ŞARTLAR	45

BÖLÜM 5

YUGOSLAVYA GÖÇMENLERİNİN MARMARA BÖLGESİ’NDE İSKÂNİ VE İSKÂNIN ETKİLERİ

5.1. GÖÇMENLERİN MARMARA BÖLGESİ’NDE MEKÂNSAL ETKİLERİ	49
5.2. ŞEHİRLERİN MEKÂNSAL GELİŞİMLERİNDE GÖÇMENLERİN ETKİSİ ..	50
5.2.1. İstanbul	60
5.2.2. Bursa.....	63
5.3. MESKENLERİN MEKÂNSAL DEĞİŞİMİ.....	69
5.4. GÖÇMENLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ VE MEKÂNSAL DEĞİŞİM SÜRECİNDE GÖÇMENLERİN YAŞADIĞI PROBLEMLER	73
SONUÇ	79
EKLER	84
KAYNAKLAR	91

ÖNSÖZ

“Dedelerinin zaferlerle girip hüküm sürdüğü topraklardan, Evlad-ı Fatihanlar, Türklüğün üstüne çöken zilleti yabancı gözlerin istihzasından kaçırmak için, dün cennet olan yuvalarını kendi kanlarına bulanmış görmemek için göç ediyorlardı.” Yaşar Nabi NAYIR

Sosyoloji ve tarih çalışmalarının ilgi odağı olan Balkan göçmenlerini, diğer disiplinlerin de yardımıyla coğrafi bir perspektifle ele almama izin veren ve yardımcı olan danışmanım Prof. Dr. Nurten GÜNAL’ teşekkürlerimi sunarım.

İdeallerimi çalışmalarım ile desteklememi sağlayan ve araştırmacı kimliği ile örnek teşkil eden hocam Yrd. Doç. Dr. Cemalettin ŞAHİN’e, siyasi coğrafyaya olan merakımı artıran ve Türk Dünyası’na karşı ilgimi uyandıran hocam Yard. Doç. Dr. Halil KURT’a, nüfus ve yerleşme alanında çalışmalarından ve çalışma disiplinininden yararlandığım, çalışılmamış bir konu olmasından kaynaklanan korkularımı gideren hocam Doç. Dr. Nuran TAŞLIGİL’e teşekkürlerimi sunarım.

Türk Dünyası ile ilgili çalışmam gerektiğini sürekli vurgulayarak akademik çalışmalarım da desteğini esirgemeyen, lisans ve yüksek lisans döneminde disiplini, azmi ve başarılarıyla her daim bana örnek olan, değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Nesrin KARAGÜR’e, Türk Dünyası lehçelerini öğrenmemi sağlayarak beni bir adım daha Türk Dünyası’na yakınlaştıran değerli hocam Doç. Dr. Özlem Deniz YILMAZ’a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Sapanbağları, Yenimahalle ve Yeşilbağlar’da yaptığım anket çalışmalarım da yanımda olan Samet SARKIN’a, Zeytinburnu, Bayrampaşa anketlerinde yanımda olan Gülten ÖRGÜÇ’e, çalışmam süresince moral ve motivasyonuma destekte bulunan Güven ŞAHİN’e teşekkür ediyorum.

Çalışmam boyunca bana aile sıcaklığını aratmayan ortamı sağlayarak tüm çalışmalarımı destekleyen Sayın Hamide BİLGİLİ ve Hilal ÇELENK’e teşekkürlerimi sunuyorum.

Yüksek lisans dönemim boyunca sabır ve destekleriyle her türlü imkanı sağlayan annem Saime ve babam Bahaettin YAZICI’ya, eşim Yusuf BOZKURT’a saygı ve sevgiyle teşekkürlerimi sunuyorum.

Neslihan BOZKURT

ÖZET

Göç; insanların bireysel veya kitlesel olarak, ekonomik, sosyal ve siyasi nedenlerle bir idari sınırı geçmek suretiyle oluşturdukları faaliyettir. Göçmenler, gerek ayrıldıkları gerekse yerleştikleri bölgelerin nüfus ve yerleşme özelliklerini önemli ölçüde etkilerler. Bu bağlamda, tezde, Cumhuriyet Dönemi'nde Yugoslavya'dan Marmara Bölgesine göç eden Yugoslavya göçmenlerinin yerleştikleri bölgelerde oluşturdukları demografik ve mekânsal etki incelenmeye çalışılmıştır.

Uzun süren savaş döneminden yeni çıkan Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu ilk yıllarda nüfus problemiyle karşı karşıya kalmış, belirlenen nüfus politikaları büyük oranda göç politikalarıyla desteklenmiştir. Göç politikasında öncelik ise, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının ardından bulundukları bölgede sorun yaşayan ve Türkiye'ye göç etmek isteyen Balkan Türkleri ile Balkanlarda yaşayan Müslüman nüfusa verilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde, Yugoslavya'nın siyasi yapısı ve Yugoslavya'da yaşayan halkların Türkiye'ye göç etme sebepleri incelenmiştir. Bu incelemenin ardından Yugoslavya'dan göç eden kitlenin Marmara Bölgesinde yapmış olduğu mekânsal etki, özellikle Bursa ve İstanbul illeri ele alınarak değerlendirilmiştir. Bursa ve İstanbul illerinde gerçekleştirilen anket çalışmaları sonucunda elde edilen bulgular çalışmanın son bölümünde açıklanmıştır.

Anahtar sözcükler: Balkanlar, Yugoslavya, Marmara Bölgesi, Nüfus, Yerleşme.

ABSTRACT

Migration is an activity that is performed by passing an administrative border by peoples or en masse with individually, economic, social and political reasons. Immigrants significantly affect population and settlement characteristics of the regions that both they are former and are settled on. In this context, the thesis has been studied demographic and spatial effects that are created by Yugoslavian immigrants who emigrated from Yugoslavia to Marmara Region in their settled areas during the Republican period.

Republic of Turkey who was survivor from long-lasting post-war period had faced with the problem of population in the first years, and population policies set had been supported by the immigration policies, largely. The priority in the immigration policy were given to Balkan Turks and Muslim population living in the Balkans who had problems in their regions after collapsing of the Ottoman Empire, and who wish to immigrate to Turkey.

In this study, the political structure of Yugoslavia and reasons of immigrate of people who lived in Yugoslavia to Turkey were investigated. The spatial effects to Marmara region of mass who emigrated from Yugoslavia were evaluated after this investigation by evaluating especially Bursa and Istanbul. The findings that were addressed after the surveys in Bursa and Istanbul were evaluated in the last part of the study.

Key words: the Balkans, Yugoslavia, Marmara Region, Population, Settlement

KISALTMALAR

a.g.e : Adı Geçen Eser

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

Der. : Derleyen

Km : Kilometre

MTA : Maden Tetkik ve Arama

Prof. : Profesör

s. : Sayfa

SBF : Sosyal Bilimler Fakültesi

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

sy. : Sayı

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

TASAM: Türk - Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi

TTK : Türk Tarih Kurumu

vd. : Yay. Yayını, yayınları

vb. : Ve benzeri/benzerleri

yy. : Yüzyıl

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Marmara Bölgesi Sınırları.....	7
Şekil 2: Balkanların Fiziki Yapısı	10
Şekil 3: Balkan Yarımadası'nda Önemli Yol Güzergâhları	11
Şekil 4: Balkanların Etnik Yapısı, 1990	14
Şekil 5: 1927 – 2000 Sayım Yıllarında Türkiye’de Nüfus Gelişimi	18
Şekil 6: Balkan Ülkelerinde Doğanların Bölgelere Göre Dağılışı, 1955	26
Şekil 7: Coğrafi Bölgelere Göre Göçmen Sayısının Nüfus Artışındaki Payı.....	27
Şekil 8: 1878 – 1912 Yılları Arasında Balkan Devletleri’nin Siyasi Durumu	30
Şekil 9: 1913 Yılında Balkan Devletleri’nin Siyasi Durumu	31
Şekil 10: Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti’nin Dağılmasının Ardından Balkanların Siyasi Durumu, 1991	34
Şekil 11: 1952 – 1967 Yılları Arasında Yugoslavya’dan Türkiye’ye Göç Edenlerin Dağılımı	38
Şekil 12: Ankete Katılan Grubun Türkiye’ye Geliş Yıllarının Oransal Dağılımı.....	39
Şekil 13: Ankete Katılan Grubun Göç Ettiği Bölgeler	40
Şekil 15: Türkiye’de Şehirsel Yerleşmelerin Dağılımı, 1927	51
Şekil 16: Türkiye’de Şehirsel Yerleşmelerin Dağılımı, 1960	52
Şekil 17: Ankete Katılan Grubun Türkiye’ye Geldiklerinde Yerleştikleri İllerin Dağılımı	54
Şekil 18: Yugoslavya Göçmenlerinin Marmara Bölgesinde Toplu Yerleşme Kurdukları İl ve İlçeler	60
Şekil 19: İstanbul İli Sınırları ve İlçelerin Dağılışı	61
Şekil 20: Bursa İli Sınırları ve İlçelerin Dağılışı	64
Şekil 21: Ankete Katılanların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	74
Şekil 22: Ankete Katılan Grubun Eğitim Durumuna Göre Dağılışı	76
Şekil 23: Pendik İlçesi Sapanbağları Mahallesi Lokasyon Haritası.....	101
Şekil 24: Pendik İlçesi Yenimahalle Mahallesi Lokasyon Haritası.....	102
Şekil 25: Balkanlar Fiziki Haritası	90

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: Belgrat Büyükelçiliği'nden Sinanoviç Sabri'ye gelen, göçmen vesikasının verileceğine dair bilgi, 1957	47
Fotoğraf 2: Osmangazi İlçesi Namık Kemal Mahallesi Bursa	68
Fotoğraf 3: Pendik İlçesi Sapanbağları Mahallesi İstanbul	68
Fotoğraf 4: Bayrampaşa İlçesi Yıldırım Mahallesi İstanbul	69
Fotoğraf 5: Sapanbağları Göçmen Evleri Örnek 1	71
Fotoğraf 6: Yenimahalle Göçmen Evleri Örnek 2	72
Fotoğraf 7: Yıldırım Mahallesi Göçmen Evleri Örnek 3	72
Fotoğraf 8: Pendik Bosna – Sancak Derneği.....	86
Fotoğraf 9: Pendik Sapanbağları Mahallesi Sarajevo Lokantası.....	86
Fotoğraf 10: Pendik Sapanbağları Mahallesi Sancak Restaurant.....	87
Fotoğraf 11: Bayrampaşa Yıldırım Mahallesi Balkan Köfte Salonu	87

TABLÖLAR

Tablo 1: Göçmen, Mübadil, Sığınanların Geldikleri Ülkeler (1923 – 1970).....	24
Tablo 2: Marmara Bölgesinde Yer Alan Göçmen Köy ve Mahalleleri	55
Tablo 3 : 1950 – 1957 Yılları Arasında İstanbul’a Gelen Yugoslavya Göçmenlerinin Sayısı.....	62
Tablo 4: Doğum Yeri Yurt Dışı Olan Nüfus Dağılımı (1990).....	64

GİRİŞ

Göç; toplumları ve toplulukları etkileyen, pozitif ve negatif yönleri sahip bir olgudur. Göç hareketi, ilk bakışta yer değiştirme hareketi olarak değerlendirilse de nedenleri ve sonuçları ile birlikte bireylerin ve toplulukların üzerinde geniş çaplı değişiklikler yarattığı bir gerçektir.¹

Göç çalışmalarının en temel sınıflandırması, ulusal sınırlar içinde gerçekleşen göç (iç göç) ile sınırlar arasında gerçekleşen (dış göç) göç türleridir. Çalışmamız da genel olarak göç konusu üzerinde durulacaktır.

Ulus devletlerin oluşumu ve siyasi sistemin temel aktörü olmasını takiben, göç sınır ötesi dolaşım şeklini alarak farklı siyasi, ekonomik ve sosyal anlamlar da kazanmıştır.² Siyasi nedenlerle ortaya çıkan göçler, özellikle ulusal devletlerin 19. ve 20. yüzyıllarında görülmektedir. Bu göçlerin ana nedeni, belli bir toprak parçasını ülke olarak seçen ve siyasi gücü elinde tutan etnik grubun orada yaşayan farklı etnik kökenden insanlara ve din gruplarına aralarında yaşama hakkı tanınmamasıdır.³

Balkan Yarımadası, Avrupa kıtasının güneydoğusunda yer alan dağlık bir sahadır. Bu coğrafi bölge geniş alanda ele alındığı takdirde Tuna Nehri üzerinde bulunan Demirkapı Geçidi'ndeki Banat Dağları vasıtası ile Karpat Dağlarına temas edip, buradan itibaren geniş bir kavis çizerek Karadeniz'e doğru uzanan dağ silsilesini içine alan, 788.865 km²'lik alanı kapsamaktadır.⁴

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduğu ilk yıllarda çok sayıda sorun yaşamasına rağmen nüfus oluşturmuştur. I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele sürecinde çok sayıda insan kaybı yaşayan Türkiye Cumhuriyeti'nde nüfus artırma çalışmaları başlamıştır. 1 Mart 1923'te TBMM'nin dördüncü toplanma yılını açarken Atatürk, nüfusun ve nüfus sayımının önemini “ *Efendiler! Nüfus meselesi bir memleketin en önemli hayati konularındandır. İdari, askeri, mali ve ekonomik konularda ülke nüfusunun gerçek sayısını bilmek ne kadar gerekli ise her yıl yapılacak istatistiklerle nüfusun artma ve azalma oranı anlaşılmalıdır. Nüfus artışının devamı ve azalma sebeplerinin ortadan kaldırılması için önlem alınmasının mümkün olmayacağı ortadadır. Bunun için yeniden*

¹ Songül Sallan Gül, *Dış Göçler, Yoksulluk ve Türkiye’de Göçmenlere Yönelik Yardımlar*, İnsan Hakları Yıllığı, c. 23 – 24, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara, 2002, s.79 – 73

² Murat Özdemir, *Türkiye’de İç Göç Olgusu, Nedenleri ve Çorlu Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri Teknikleri Anabilim Dalı, Edirne, 2008, S 214

³ Fahriye Emgili, *Cumhuriyet Döneminde Balkanlardan Türkiye’ye Yönelik Göçler ve Bu Göçlerin Toplumsal, Ekonomik ve Siyasi Yönleri Etkileri*, c. 2, 9. Askeri Tarih Semineri Bildirileri, İstanbul, 2003, s. 501 – 524

⁴ Besim Darkot *Balkan Maddesi*, İslam Ansiklopedisi, c.2, MEB Yayınları, İstanbul, 1979, s. 280 - 283

nüfus sayımı yapılmasına çok acele ve kaçınılmaz bir gereklilik vardır.”⁵ diyerek vurgulamıştır.

Cumhuriyet döneminde göç, iskân ve nüfus politikalarıyla bir yandan nüfusu az olan Türkiye’de nüfusun mümkün olduğunca artırılması, diğer yandan ise ulus – devlet yaratılması amacıyla nüfusun türdeş hale getirilmesi için önemli bir yol olarak görülmüştür. Böylece göç, “modernleşme projesinde”, ulus devletin inşası sürecinde, yeni ve türdeş bir toplum yaratma vizyonunun en önemli aracı olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda nüfusun artırılmasına yönelik tedbirler içinde yurt dışında yaşayan Türklerinde Türkiye’ye getirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, İstanbul gazetecileri ile 16 – 17 Ocak 1923 tarihinde İzmit Kasrı’nda yaptığı konuşmada bu konu üzerinde açıklamalarda bulunarak “...Aynı zamanda milli hudutlarımız dışında kalan aynı ırk ve aynı harstan olan unsurları da getirmek ve onların da müreffeh bir halde yaşatarak nüfusumuzu teyit etmek lazımdır ki buna da tevessül olunacaktır. Eğer Rusya’daki Türkleri de getirmek mümkün olursa, oradan da getireceğiz. Fakat bence Makedonya’dan, Batı Trakya’dan kâmilten Türkleri buraya nakletmek lazımdır.”⁶ mülakatını vermiştir.

Nüfus artırma planlarının sonucunda Misak-ı Milli sınırlarının dışında kalan çok sayıda Türk, Türkiye’ye getirilmiştir. Bu dönemde hem bireysel hem de kitlesel göçler çoğunlukla Balkanlardan gerçekleşmiştir. Karşılıklı anlaşmalar sonucunda Türkiye’ye iskânı sağlanan Yunanistan(Mübadil) ve Bulgaristan göçmenlerinin yanı sıra aynı dönemde Romanya ve Yugoslavya’dan da çok sayıda göçmen gerek resmi gerek gayri resmi yollarla Türkiye’ye göç etmiştir.

Araştırma konusu olan Yugoslavya göçmenlerinin, 1923 yılından itibaren başlattıkları göç serüvenleri, II. Dünya Savaşı sırasında Yugoslavya hükümeti tarafından engellenmiştir. 1939 – 1950 yılları arasında muhacerete Yugoslav hükümeti tarafından müsaade edilmemiştir. 1950’den sonra gayri resmi göçe izin verilmiştir. 1952 yılı itibariyle yeniden göçler başlamış, 1953 Balkan Antantı’ndan sonra resmi göçlere müsaade edilmiştir. Yugoslavya’nın dağılmasının ardından ise Makedonya, Kosova, Sancak ve Bosna Hersek’ten göçler devam etmiştir.⁷

⁵ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, c.1, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1989, s. 305

⁶ Arı İnan (Haz), Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün 1923 Eskişehir – İzmit Konuşmaları, TTK, Ankara 1982, s.53 – 54

⁷ Yılmaz Altuğ, Balkanlardan Anayurda Yapılan Göçler, Belleten, c.55, s.212, Ankara, 1991

Balkanlardan göçlerin artması Türkiye’de nüfus sorununa çözüm getirmekle birlikte yerleşme sorununu da beraberinde getirmiştir. Özellikle büyük şehirlerde var olan iskân alanlarının darlığı ve bulunan meskenlerin kiralalarının ise yüksek bulunması şartları ağırlaştırmıştır.⁸ Göçmenlerin yerleştirilmesinde herhangi bir yerleşim planı hazırlanmadığından göçmenlerin yerleştirildikleri veya serbest göçmen olarak geldikleri bölgelerde sorun yaşamaya başlanmıştır. Bu sorunların ardından tedbirler alınmış bu tedbirler alınırken de;

- Geldikleri yerlerin coğrafi özellikleri,
- Göç etmeden önceki işleri,
- Göç etmeden önceki tarımsal faaliyetleri göz önüne alınarak daha sağlıklı ve verimli yerleştirmeler yapılmaya çalışılmıştır.⁹

Devletin aldığı önlemlerin sonucu göçmenler genel olarak Marmara Bölgesine yerleşmiş ya da yerleştirilmiştir. Kapladığı alan itibariyle Türkiye’nin en küçük ikinci bölgesi olan Marmara Bölgesi, yaşam şartlarının elverişliliği, zengin sosyal ve ekonomik yaşama alanlarının bulunması nedeniyle göç olgusunun en fazla yaşandığı bölgedir.

1923 sonrasının siyasal ve sosyal dalgalanmaları, dünyadaki gelişmelerin ülkemizde yankı bulması, belirtilen sorunların genelde Türklerin yaşadıkları bölgelerde yaşanması ve Türkiye’nin ulus – devlet oluşturma kaygısı Türkiye’nin dış ilişkilerde aktif rol oynamasına olanak sağlamıştır. Üstlendiği bu rol nedeniyle sahiplenme sorumluluğunu da üzerinde taşıyan Türkiye, sonuç olarak ülke içinde dengeleri değiştiren “göç olgusu” ile karşı karşıya kalmıştır. Göçler, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’ni ekonomik ve sosyal yönde etkilemekle birlikte şehir yapısında da önemli değişiklikler oluşturmuştur. Her ne kadar devlet tarafından iskana tabi tutulan göçmenler kırsal alanlara yerleştirilseler de mekansal değişim en fazla kentlerde görülmüştür.

1923 yılından itibaren tarihi yapıları ve stratejik konumlarının çekici güç oluşturması nedeniyle Bursa ve İstanbul illeri, göçmen kentleri haline gelmiştir. Marmra Bölgesi içinde özellikle belirtilen iki şehirde mekânsal etki fazlasıyla hissedilmiş ve

⁸ Sabahaddin Zaim, *Son Yugoslavya Muhacirleri Hakkında Rapor*, Türkiye’nin 21. yy, c. 1, İşaret Yayınları, 2005, s. 354 – 367

⁹ Cevat Geray, *Türkiye’de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi*, X. ve XI. İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları, S.B.F, Ankara, 1971, s.245 – 56

yerleşme sonucu ortaya çıkan sorunlar geçmişten günümüze artarak devam etmiştir. İstanbul'da yerleşmeye uygun yeterli emlak olmaması, yerleşme için uygun olan alanların ise hem arsa hem de kira ücretlerinin yüksek olması “gecekondu” yapımını mecbur kılmıştır. İstanbul'da gecekondulaşmanın da etkisiyle çarpık kentleşme meydana gelmiştir.

Çalışma konusu olan Yugoslavya göçmenleri, Türkiye’de yerleşim iznini akraba yanına gelmek şartıyla almışlardır. Bu nedenle gelenler daha çok toplu yerleşmeler kurmuş ve “göçmen mahallesi” diye adlandırılan alanları oluşturmuşlardır.

Göçmen kenti olarak bilinen Bursa’da ise göçmenler için özel yerleşme alanları kurulmuştur. Kırsal kesime kurulan bu yeni yerleşim alanlarına göçmenlerin yerleştirilmesinin ardından yaşanan sorunlardan dolayı hem yerleşik halk hem de göçmenler kırdan kente göç etmiş ve Bursa kent yapısı önemli değişikliklere uğramıştır.

Bu çalışmanın amacı Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu 1923 yılından itibaren Yugoslavya’dan Marmara Bölgesine göçleri incelerken aynı zamanda göçlerin bölgeye yaptığı mekânsal etkiyi açıklamaktır. Marmara Bölgesi sınırları içinde yer alan İstanbul ve Bursa illerinin geniş perspektifte ele alınacağı çalışmada bölgenin sınırları içinde kalan diğer iller de göçmenler ve mekânsal değişimler açısından ele alınacaktır.

YÖNTEM

Amaç ve Kapsam

Çalışmanın temel amacı; Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde Yugoslavya'dan Türkiye'ye gelen göçmenlerin Marmara Bölgesinde oluşturdukları yerleşmelerin mekânsal etki analizinin yapılarak coğrafi disiplin içerisinde bir bütün olarak ortaya konulmasıdır.

Çalışma konusu ile ilgili taranan literatürlerde farklı disiplinlerden (sosyoloji, tarih, uluslararası ilişkiler) yararlanılmış ve coğrafi yaklaşımın dışına çıkmamaya özen gösterilerek bu disiplinlerde ortaya konulan çalışmalar da incelenmiştir.

Göçmen yerleşmelerinin ortaya çıkışı incelenirken Marmara Bölgesinde iki büyük yerleşme olan İstanbul ve Bursa'nın yeni yerleşmelerinin gelişimi de belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmada, Cumhuriyet Dönemi'nde Yugoslavya'dan Marmara Bölgesine yönelik göçler incelenirken,

- a) Yugoslavya Devletinin tarihi ve değişen siyasi rejimlerin ülke içerisindeki halklara etkisi,
- b) 1923 sonrası Yugoslavya göçmenlerinin göç sebepleri ve göçmenlerin yerleşme yerleri,
- c) Göçmenlerin yerleşmeleri sonucu Marmara Bölgesinde meydana getirdikleri demografik değişim ile yerleşme yerlerinin özellikleri araştırılmıştır.

Araştırmanın Modeli

Cumhuriyet Dönemi'nde Yugoslavya'dan Marmara Bölgesine göçler ve göçlerin mekansal etkisinin analizi amacıyla çalışmada iki teknik kullanılmıştır:

1- Göçler ve mekansal etkinin geniş kapsamda ele alınabilmesi amacıyla literatür taraması yapılmıştır. Tarama yapılırken Yugoslavya'da gerçekleşen siyasi rejim değişiklikleri ve Türkiye'de özellikle cumhuriyetin ilk yıllarında meydana gelen değişim araştırılmıştır. Literatürlerde ayrıca, Marmara Bölgesinde özellikle göçmenlerin yoğun olarak tercih ettikleri iki il ile ilgili yerleşme özellikleri irdelenmiştir. Literatür taraması ile Yugoslavya ve Türkiye'de meydana gelen değişikliklerin göç sürecine

etkileri ve göç olgusunun kentlerde meydana getirdiği mekansal ve sosyal değişime ilişkin analiz yapılmıştır.

2- Göç süreci ile mekanlarda meydana gelen değişimlerin anlamlandırılabilmesi adına, göç sürecine tanıklık etmiş, bu süreçte doğrudan veya dolaylı olarak yer almış, yerleştikleri bölgeleri etkilemiş ve etkilenmiş olan göçmenlerle görüşmeler anketler aracılığıyla yapılmıştır.

Anket çalışması Bursa ve İstanbul illerinde yedi yerleşim biriminde 170 kişiyle gerçekleştirilmiştir. Bu anketlerin içinde tezde saptanmaya çalışılan konuların dışında olduğu düşünülen anketler değerlendirme dışı bırakılmış ve 132 anket değerlendirmeye alınmıştır. Çalışmada, İstanbul ve Bursa illerinin yedi ayrı yerleşim biriminde toplu yerleşmeler kuran göçmenlerin, Türkiye'ye geldikleri yıllar, eğitim durumları, meslekleri, geldikleri bölgeler, ilk yerleştikleri bölgeler, yaşadıkları konutlar ve özellikleri, yerleştikleri bölgeyi ne derecede etkilediklerine ilişkin analiz yapılması hedeflenmiştir. Göçmenler ankete ilk önce tedirginlikle yaklaşmışlarsa da çalışmanın kapsamı ve ayrıntılarının anlatılmasının ardından hem soruları cevaplamış hem de göç süreci ve Türkiye'ye geldikten sonra yaşadıkları olaylar hakkında bilgi vermişlerdir. Bu çerçevede, anketlerden ve göçmenlerin anlattıklarından elde edilen veriler “Yugoslavya’dan Türkiye’ye Göçler ve Yugoslavya Göçmenlerinin Marmara Bölgesinde İskanı ve İskanın Etkileri” konu başlıkları altında tablo ve grafiklerle sunulmuştur.

Araştırma Alanının Seçilmesi

Araştırmada çalışma sahasını Marmara Bölgesi oluşturmaktadır. Marmara Bölgesi, Türkiye’nin yüzölçümü bakımından en küçük ikinci bölgesidir. (Şekil 1) Yüzölçümünün küçük olmasına rağmen, iklim şartlarının elverişliliği ve sosyo – kültürel özelliklerinin gelişmiş olması bölgeyi hem iç hem de dış göçlerin merkezi haline getirmiştir. Özellikle araştırma konumuz olan Balkan göçmenlerinin göç ettikleri bölge ile yaşamsal açıdan (iklim, toprak, yeryüzü şekilleri vb.) benzerlik göstermesi göçmenlerin bölgeye kolay adapte olmalarını sağlamıştır. Göçmenlerin, Marmara Bölgesi içinde çoğunlukla İstanbul, Bursa, Sakarya ve Edirne illerini tercih ettikleri de çalışmalar neticesinde ortaya konulmuştur.

Şekil 1: Marmara Bölgesi Sınırları

Çalışma öncesi taranan literatürlerde Marmara Bölgesine yerleşen veya yerleştirilen, Yunanistan ve Bulgaristan göçmenlerine ait çok sayıda çalışma bulunmasına rağmen Yugoslavya göçmenleri ile ilgili çalışma sayısı oldukça azdır. Bulunan çalışmalar ise çoğunlukla Yugoslavya göçmenlerinin göç sürecini içeren araştırmalardır. Tezin esas çalışma alanını oluşturan, göçmenlerin özellikle nüfus ve yerleşme açısından mekâna etkileri konusunda esere rastlanılmamıştır.

1923 sonrası iskânlı göçmenler de gelmiş olmasına rağmen bu sayı oldukça azdır. 1927 sonrası gelen göçmenlerin çoğu “serbest göçmen” niteliğinde gelmişlerdir. Ayrıca, gelen göçmenler Yunanistan ve Bulgaristan göçmenlerinde olduğu gibi devlet desteği ile oluşturulan toplu konutların bulunduğu yerleşmeler şeklinde değildir. Yugoslavya göçmenleri kendi imkânları ile önceki yaşam şartlarına uyumlu, genellikle müstakil evlerden oluşan “göçmen mahalleri” kurmuşlardır. Bu nedenle Türkiye’ye gelen ve yerleşen Yugoslavya göçmenlerinin sayısı ve nerelere yerleştikleri kesin olarak belirlenememiştir. Göçmenlerin, nüfus olarak bölgenin diğer şehirlerine oranla daha

fazla olmaları, kurdukları mahallerinin büyüklüğü ve yer tespitinin çalışma şartlarına daha uygun olması gibi nedenlerle, Marmara Bölgesinin sosyo – ekonomik yönden en gelişmiş iki şehri olan Bursa ve İstanbul illeri seçilmiştir.

Çalışmaya konu olan yerleşmelerin göçmenlerin yerleşmeleri kurmadan önceki yerleşme özellikleri de tanımlanmıştır. Tarihsel süreçte belirtilen yerdeki yerleşmelerin gelişimleri, göç olgusu ile yerleşmelerin değişen mekânsal özellikleri ilişkilendirilerek sunulmuştur.

Çalışma için İstanbul ve Bursa illerinde mahalleler tespit edilmiş ve göçmenlerin toplu yerleşmeler kurdukları sahalara yönelinmiştir. Özellikle, göçmenlerin yoğunlukları ve etkileri göz önüne alınarak, Yıldırım Mahallesi, Sapanbağları, Yeşilbağlar, Yenimahalle, Yıldırım Mahallesi, Çırpıcı Mahallesi, Namıkkemal (Bursa) Mahallesi üzerine incelemeler yapılmıştır.

BÖLÜM 1

BALKAN YARIMADASI'NIN JEOPOLİTİK ÖNEMİ VE SOSYAL YAPISI

Avrupa ve Asya arasında üstlenmiş olduğu köprü görevi ile stratejik önemini artıran Balkanlar, Türk ve Dünya tarihi açısından önemini her zaman korumuştur. Stratejik bir bölgede bulunmasının yanında içinde barındırdığı farklı din ve milletlere ait sosyal yapısı ile yakın tarihte de savaş ve istilalara maruz kalmıştır.

1.1. BALKANLARIN JEOPOLİTİK ÖNEMİ

Balkanlar, Avrupa kıtasının güneydoğusunda yer alan bir yarımadadır. Balkanlar coğrafi olarak, kuzeyde Tuna'nın aşağı kesimleri ve Sava Irmağı, doğuda Karadeniz, güneydoğuda Ege Denizi, güneyde Akdeniz ve batıda Adriyatik Denizi ile çevrilidir. Bugünkü ülkelerin siyasi sınırları düşünüldüğünde yüzölçümü 788.865 km²'dir.¹⁰

Balkan yarımadası Avrupa kıtasının güneydoğusunda yer alan dağlık bir arazidir. Bu coğrafi bölge, geniş alanda ele alındığı takdirde Tuna Nehri üzerinde bulunan Demirkapı geçidindeki Banat dağları vasıtasıyla Karpat Dağları'na temas edip, buradan itibaren geniş bir kavis çizerek Karadeniz'e doğru uzanan dağ silsilesini içine alan büyük bir yarımadayı kapsamaktadır. Üç tarafı denizle çevrili olan Balkanların en büyük özelliği dağların çoğunlukta olmasıdır. Balkan kelimesi "sıradağ veya dağlık" anlamında Türkçe bir kelimedir.¹¹ Adriyatik Denizi'ne paralel olarak uzanan Dinar Alpleri, Pindos, Mora, Rodop, Balkan Dağları ve Tuna'nın kuzeyinde sınır oluşturan Karpatlar bölgeye şekil veren önemli dağlardır.¹²

Balkan yarımadasında yer alan dağların uzanışı, akarsuların yönlerini tayin etmiştir. Yarımada üzerinde bu nedenle iki farklı akarsu havzası (Tuna ve kollarını içine alan sularını Karadeniz'e boşaltan kuzey havzası, dağların uzanışına bağlı olarak şekillenmiş güneyde Ege Denizine boşalan güney havzası) bulunmaktadır.¹³ Balkanların önemli akarsuları, Meriç, Vardar ve Tuna'dır. (Şekil 2)

¹⁰ Darkot, a.g.e, s.280

¹¹ Halil İncelik, *Balkan Türkleri*, Bal-Tam Türklük Bilgisi, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Prizren, 2005

¹² Ahmet Yıldız, *Türkiye'nin Balkanlarda Etkin Bir Politika İzlemesinin Avrupa Birliği İle Olan İlişkilere Etkileri*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2006, s. 1

¹³ Ramazan Özey, *Balkanların Coğrafi Yapısı*, Balkanlar El Kitabı, c.1: Tarih, KaraM & Vadi Yayınları, Çorum/Ankara, 2006, s.22

Şekil 2: Balkanların Fiziki Yapısı

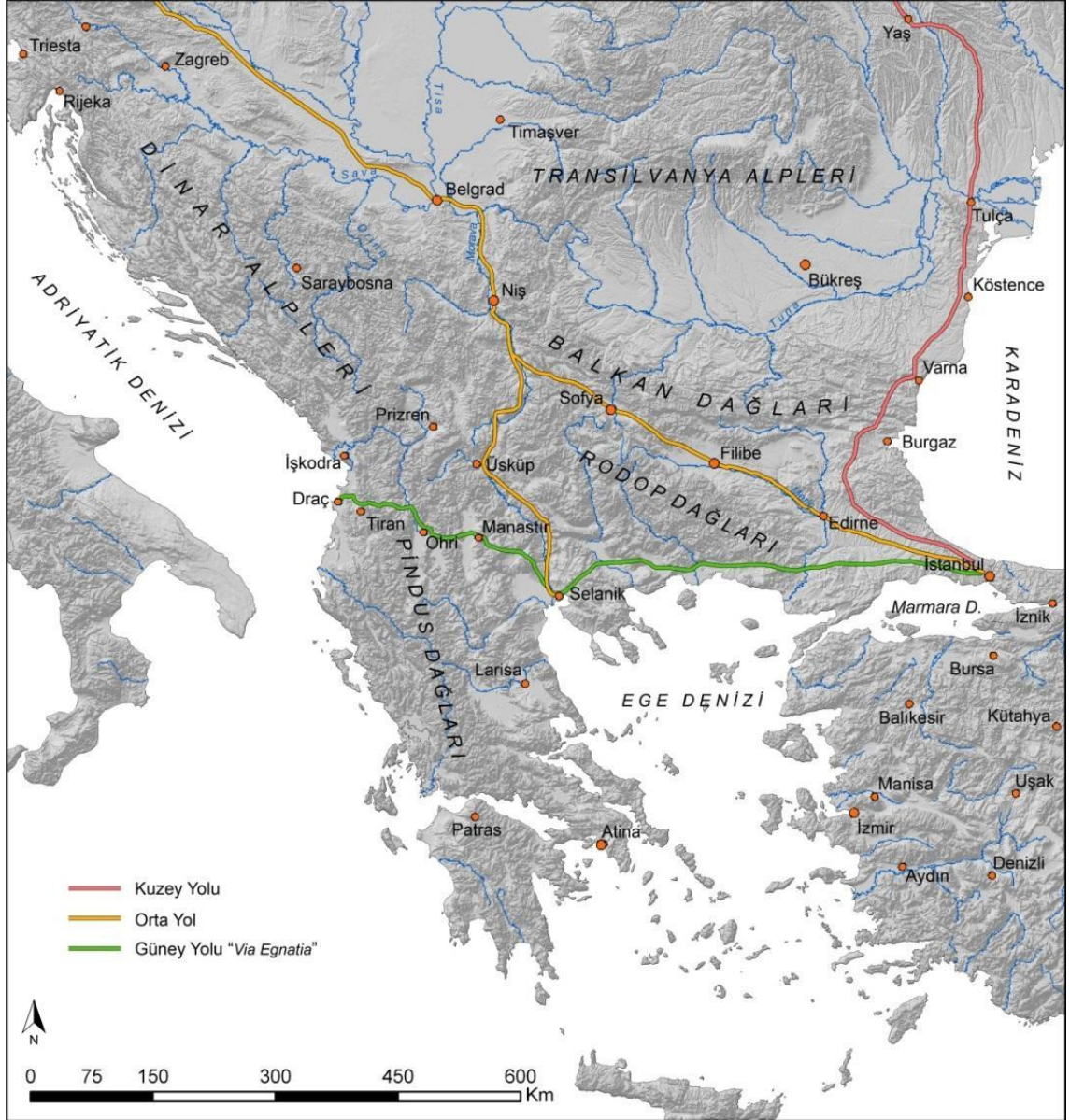
Balkanlar tarih boyunca bir göç ve çekişme merkezi haline gelmiştir. Fiziki coğrafya şartlarının genel olarak sarp yüksekliklerden oluşması ulaşımı da sıkıntıya sokmuştur. Jeopolitik açıdan önemli olan Balkanlar, tarihte çok çeşitli devletlerin istilalarına uğramıştır. Antik dönemlerden itibaren Balkanlara giriş yapan gruplar üç istikameti kullanmışlardır.¹⁴

1) Osmanlı – Rus Savaşlarında ve büyük göçlerde kullanılan, Karadeniz’in kuzeyinden, Romanya ve Balkan Dağlarını aşarak Trakya ve Boğazlara uzanan yol,

2) Balkanlardaki demir ve kara yollarının arterlerine etki eden, Viyana ve Budapeşte’den gelerek Belgrad üzerinden Niş’e uzanan ve ikiye ayrılan yol,

¹⁴ Yıldız, a.g.e, s. 3

3) Via Egnatia olarak bilinen Roma İmparatorluğu döneminde Arnavutluk'ta Draç limanından başlayan ve Ohri – Manastır, Selanik üzerinden İstanbul'a uzanan yoldur.(Şekil 3)

Kaynak: Hocaoglu, 2012

Şekil 3: Balkan Yarımadası'nda Önemli Yol Güzergâhları

Balkan Yarımadası, Avrupa'nın kapısı ve önemli bir geçidi olmasından dolayı son derece stratejik bir öneme sahiptir. Yarımada, üç kıtanın sınır çizgisi üzerinde bulunduğu için, her çeşit istila için doğal bir geçit ve yayılma yolu olmuştur.

Siyasi coğrafya açısından Balkan ülkeleri kavramı ise, Balkan Yarımadası'nda yaşayan ve ona komşu coğrafyalarda yaşayan ülkeler için kullanılır. Arnavutluk,

Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, eski Yugoslavya Federasyonu topraklarında bulunan ve bugün büyük kısmının bağımsızlık ilan etmiş olduğu Bosna-Hersek, Kosova, Sırbistan, Karadağ, Sancak ile Makedonya, Hırvatistan ve Slovenya'yı içine alır. Bu bakımdan Balkanlar'ın siyasi coğrafyası, fiziksel coğrafyasından daha geniş ve nüfus olarak da daha yoğundur. Denizlerle çevrili olmasına rağmen sarp dağları; tüm bölgeyi etkisi altına alabilecek siyasi organizasyonlara izin vermezken, kuzeyden ve doğudan gelen istila ve göçler için açık bir coğrafi alan oluşturmuştur. Buna karşılık ekonomik, siyasal ve kültürel etkilerini bu coğrafi sınırın bir taraftan Tuna'nın kuzeyine, diğer taraftan Ege Adalarına kadar yaymıştır.¹⁵

Makro – strateji seviyesinde bir değerlendirme ile Balkanlar, Orta ve Doğu Avrupa'da başlayıp Boğazlar ve Süveyş'i içine alan belli başlı petrol alanlarını hedefleyen askeri harekâtların destek ve üs bölgelerini oluşturmaktadır. Bundan başka Orta ve Doğu Avrupa'da yapılan tüm savaşlarda Balkanlar gerek taarruz eden, gerek savunma yapan tarafın büyük önem verdiği bir yer olmuştur. Dolayısıyla Balkanlar Avrupa'nın birliği ve güvenliği bakımından stratejik bir öneme sahiptir.¹⁶

1.2. BALKANLARIN SOSYAL YAPISI

Balkan Yarımadası'nın ilk sakinleri Morava Vadisi'nden Adriyatik'e uzanan bölgede yaşayan İlliryalılar ile Ege Denizi'nden Tuna'nın kuzeyine doğru uzanan topraklarda yerleşmiş olan Traklardır. Trakların bir kolu olan Daçyalılar, Rumen ulusunun temel unsurunu oluştururken İlliryalılar ise günümüz Arnavutlarının ataları olarak kabul edilmektedir.¹⁷

Bölge 3. 4. ve 5. yy'da Gotların, 4. ve 5. yy'da Hunların, 6. ve 7. yy'da Avarların, Slavların ve Bulgarların, 9. ve 10. yy'da Macarların, 10. ve 11. yy'da Peçeneklerin, 12. ve 13. yy'da Kumanların ve yine 13. yy'da Moğolların saldırılarına maruz kalmıştır. Bu istilalar ve işgaller Balkan yarımadasının yerleşik uluslarının şekillenmesinde hiç şüphesiz büyük bir rol oynamıştır.¹⁸

Sırpların çoğu 8. yy'dan 12. yy'a kadar Bizans ve Bulgarların hâkimiyeti altında kalmış ancak Bizans'ın Bulgaristan hâkimiyetini 1014 yılında kaldırmasıyla daha iyi

¹⁵ Nadire Filiz İrge, *21'inci yy'da Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanlar'ın Güvenliği*, Balkanlarda Jeopolitik Bölünmeler ve Türkiye, Balkan Kongresi, , Kocaeli, 2011, s. 275

¹⁶ Yıldız, a.g.e., s.4

¹⁷ Beycan Hocaoglu, Bulgaristan'dan Türkiye'ye Yönelik Göçler ve Göçmen Yerleşme Alanlarında Sosyo – Ekonomik ve Mekânsal Özellikler, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim dalı, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim dalı, İzmir, 2011, s.12

¹⁸ A.g.e, s.16

konuma gelerek daha sonra Karadağ adını alacak olan Zeta ve daha doğuda Raška olmak üzere iki devlet kurmuşlardır.¹⁹

14. yy'dan sonra bölgedeki hâkimiyetini gittikçe güçlendiren Osmanlıların getirdikleri dine dayalı millet sisteminin gelişmesi ve bölge içinde bazı halkların din değiştirerek Müslüman olması Balkanlar'daki ulusal kimlikler ve ulus sorununu daha da içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Osmanlılar döneminde Balkanlar, bir yandan Anadolu'dan yeni gelen Müslüman yerleşimciler ile tanışırken bir yandan da daha önce kiliseye bağlılıkları ile kabaca şekillenen ulusal kimlikler din değiştirmelerle bozulmuş ve yeniden şekillenmiştir.²⁰

Yunanlılar yarımadaının ilk yerlileri olmamalarına rağmen yazılı kaynak bırakan ilk toplum oldukları için kendilerini yarımadaının ilk yerlileri olarak göstermektedirler. Yunan toprakları, diğer Balkan devletlerinde de olduğu gibi farklı coğrafi bölgelere yayılmıştır. Bunun sonucunda da, farklı etnik yapıları barındırırlar. Arnavutça konuşulan bölgeler, Romen çobanlarının yaşadığı yaylalar vardır. Yunanlılar, genel olarak Ortodoks Hristiyanlarındandır ve İstanbul Fener patrikliğine bağlıdır.²¹

Balkanlar sahip olduğu coğrafi bütünlüğe rağmen, tarihi gelişmeler sonucu, oldukça karmaşık bir etnik çoğulculuğu, dil ve din farklılıkları içermektedir. Balkanlarda bugün, 3 din, 19 ırk, 10 bağımsız devlet, 16 farklı dil bulunmaktadır.²²(Şekil 4) Etnik yapı ve coğrafi şartların da etkisiyle sürekli savunma ve egemenlik dürtüsü getirmiştir. Bu etnik gruplarda görülen aşırı milliyetçilik ve büyük devlet olma özlemi, bu topraklarda yaşayan toplumların ortak özellikleri haline gelmiştir. Tarihte Roma ve Osmanlı haricinde bölgeye hükümlanlığını geçirmiş büyük devlet olmaması, “Büyük Sırbistan”, “Büyük Makedonya”, “Büyük Arnavutluk”, “Büyük Hırvatistan”, “Büyük Bulgaristan”, “Büyük Karadağ”, “Büyük Yunanistan”, “Büyük Yugoslavya” söylemlerini getirmiş ve milliyetçiliğin ağır basmasına yol açmıştır.²³

¹⁹ A.g.e, s.20

²⁰ A.g.e, s.24

²¹ Halil Akman, *Türkiye, Yunanistan ve Arnavutluk'un Balkan Ülkeleri ve Etnik Yapısı Üzerine Stratejik Hedefleri*, Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Strateji Anabilim Dalı, Gebze, 2006,s.12

²² Yıldız, a.g.e., s.4

²³ Akman, a.g.e, s.10

Şekil 4: Balkanların Etnik Yapısı, 1990²⁴

Slavlardan sonra Balkan Yarımadası'na gelen Bulgarlar, Burgaz yakınlarında Doğu Roma ordusunu yenip bölgenin kapılarını açmıştır. Asıl kökenleri Türk olmakla birlikte Balkanlara girince Slav çoğunluk arasında asimile olmuş, dil ve dinlerini değiştirip, günümüze yalnızca isimlerini getirebilmişlerdir. Bulgarlar, Slavca konuşup Ortodoksluğu seçmişlerdir.²⁵

Balkanlarda, en geniş kitleye sahip din Hristiyanlıktır. Sonrasında ise Müslümanlık gelmektedir. Hristiyan olan halkın büyük kısmı Ortodoks'tur. Bölge ülkeleri içindeki din dağılımı çeşitlilik göstermekle birlikte; Hristiyanlık dinine mensup ülkelere, Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Yeni Yugoslavya ve Arnavutluk mezhep olarak Ortodoksken, Hırvatistan ve Slovenya ise Katoliklik'tir.²⁶ Müslüman nüfus önceki yıllara nazaran azalmakla birlikte Makedonya, Bulgaristan, Bosna –

²⁴ <http://www.lib.utexas.edu/search/search.php?filter=1&query=Balkans> adresinden alınarak Türkçeleştirilmiştir.

(Son Erişim: 16.12.2011)

²⁵ Akman, a.g.e, s.13

²⁶ Yıldız, a.g.e, s.4

Hersek, Yunanistan (özellikle Batı Trakya) ve Sancak Bölgesinde çok sayıda Müslüman bulunmaktadır. Balkanlar'daki Müslüman topluluklar (Türklerin dışında), Arnavutlar, Boşnaklar, Torbeşler ve Pomaklardır. Pomaklar, Bulgaristan, Makedonya ve Yunanistan'da yaşayan Slav kökenli, Torbeşler ise çoğunluğu Makedonya'da yaşayan Makedon kökenli Müslüman topluluklarıdır. Müslüman Yugoslavlar olan Boşnaklar çoğunlukla Bosna – Hersek, Sırbistan, Karadağ, Kosova ve Makedonya içinde yaşamaktadırlar. Müslüman Arnavutlar ise çoğunlukla Arnavutluk, Kosova, Makedonya ve Yunanistan'da yaşamaktadırlar. Günümüzde, yaklaşık rakamlarla, Bulgaristan'da 763 bin, Yunanistan'da 120 bin, Makedonya'da 78 bin, Kosova'da 40 bin ve Romanya'da 70 bin Türk yaşamaktadır.²⁷

²⁷ Caner Sancaktar, *Balkanlar Türkiye İçin Neden Önemli?* TASAM (http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/71/Balkanlar_turkiye_icin_neden_onemli) adresinden alınmıştır. Son Erişim: 28.10.2011)

BÖLÜM 2

TÜRKİYE CUMHURİYETİ NÜFUS VE GÖÇ POLİTİKALARI

2.1. TÜRKİYE CUMHURİYETİ NÜFUS POLİTİKALARI

Nüfus politikası; nüfus sorunu ile ilgili olarak ele alınan ve uygulanan hukuki, sosyal ve ekonomik nitelik taşıyan doğrudan doğruya ve dolaylı etkili bütün tedbirleri kapsar.²⁸

Bağımsızlığını korumak ve milletlerarası politikada rol almak isteyen her devletin elverişli bir coğrafi konuma, doğal kaynaklara ve belli bir sayı ve nitelikte nüfusa sahip olması gerekir. Devletler, coğrafyalarının büyüklüğü, nüfusunun yapısı ve dağılımı ile ilgili değişimlerle etkileşim içinde olan konularda hedef belirleme ve bu hedeflere ulaşmak için gerekli mekanizmaları oluşturma şeklinde özetlenebilecek olan özgün nüfus politikaları geliştirirler.²⁹

Türkiye’de nüfus sorunu, ulusal politika olarak ilk kez Atatürk tarafından ele alınmıştır. Atatürk, 1920’li yıllarda, nüfusun artması, ulusal sağlık sorunlarının çözülmesi, ölümlerin azaltılması, kişilerin üretim için yetenekli bir şekilde yetiştirilmesi yönünde görüşlerini açıklamış ve bunu “Büyük Millet” olmanın gereği olarak nitelemiştir.³⁰

Nüfus politikalarının temelinde nüfusu kontrol altında tutma çabaları bulunmaktadır. Bu durum ülkelerin tarihsel süreç içinde bulundukları, yer aldıkları konum ve alanlarda gösterdiği yayılma stratejisine göre değişiklik gösterir.³¹

Osmanlı Devleti’nin yıkılmasının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, ilk yıllarda, çok sayıda sorun yaşamasına rağmen en önemli sorunu nüfus problemi oluşturmuştur. I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele sürecinde çok sayıda insan kaybı yaşayan Türkiye Cumhuriyeti’nde nüfus artırma çalışmaları başlamıştır. 1 Mart 1923’te TBMM’nin dördüncü toplanma yılını açarken Atatürk, nüfusun ve nüfus sayımının önemini “ *Efendiler! Nüfus meselesi bir memleketin en önemli hayati konularındandır. İdari, askeri, mali ve ekonomik konularda ülke nüfusunun gerçek*

²⁸ Adnan Güriz, *Türkiye’de Nüfus Politikası ve Hukuk Düzeni*, Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları No:2, Sevinç Matbaası, Ankara 1975,s.9

²⁹ Nedim İpek, *Atatürk Dönemi’nde Türkiye’nin Nüfus Siyaseti*, 5. Uluslararası Atatürk Kongresi, c.1., Ankara, 2003, s.173

³⁰ Kemal Arı, *Cumhuriyetin Nüfus Politikası*, Toplumsal Tarih, sy. 119, Kasım, 2003, s. 25 – 31

³¹ Mesut Doğan, *Türkiye’de Uygulanan Nüfus Politikalarına Genel Bakış*, Marmara Coğrafya Dergisi, sy. 23, Ocak 2011, s.293 – 307

sayısını bilmek ne kadar gerekli ise her yıl yapılacak istatistiklerle nüfusun artma ve azalma oranı anlaşılmalıdır. Nüfus artışının devamı ve azalma sebeplerinin ortadan kaldırılması için önlem alınmasının mümkün olmayacağı ortadadır. Bunun için yeniden nüfus sayımı yapılmasına çok acele ve kaçınılmaz bir gereklilik vardır.”³² diyerek vurgulamıştır.

Mustafa Kemal eksik nüfus sorununun aşılması için takip edilecek nüfus politikasının da ana hatlarını çizmiştir. Gazi Mustafa Kemal’in düşüncesine göre:

1- Sosyal ve sağlık tedbirleri alınmalı, gerekirse bu konuda dışarıdan uzman getirilmeliydi. Yani, salgın hastalıklarla mücadele edilmeli ve kamu sağlığı korunmalıydı.

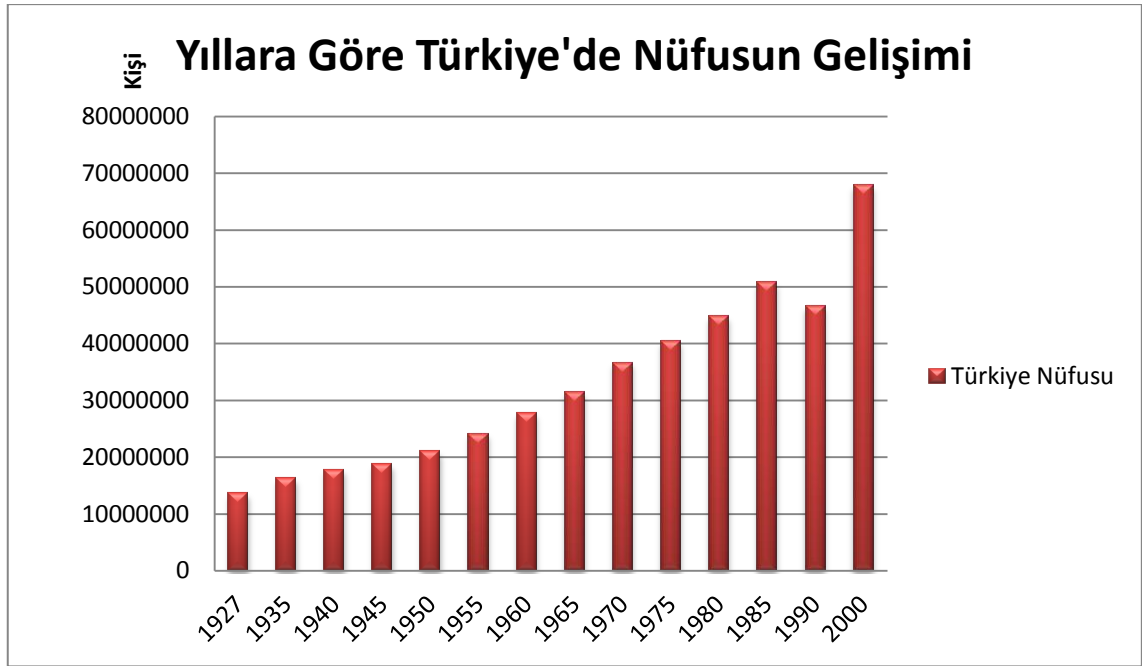
2- Milli sınırlar haricinde kalan Balkanlar ve Rusya’da yaşayan Türk nüfus Anadolu’ya getirilmeli, fakat öncelik Balkan Türklerine verilmeliydi.

3- Ölüm oranlarının yüksek olması ülke topraklarının bu nüfusu besleyememesinden değil, cehaletinden kaynaklanmaktaydı. Bunun için de bir taraftan halkın askerlik yükü azaltılmalı, diğer taraftan halk askerlik ocağında eğitilerek meslek ve sanat sahibi yapılmalıydı.

4- Emek eksikliği makineleşme ile kapatılmaya çalışılmalıydı. Zira makineleşme nüfus artışına yol açmaktaydı.³³

³² Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, c.1, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1989, s. 305

³³ Kemal Arı, a.g.e, s. 177

Şekil 5: 1927 – 2000 Sayım Yıllarında Türkiye’de Nüfus Gelişimi³⁴

2.2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ’NİN GÖÇ POLİTİKASI VE KANUNLAR

2.1.1. Göç Olgusu

İlk göç kuramcısı Ernest Ravenstein(1834-1913) 'dır. Alman asıllı İngiliz coğrafyacı 1885 yılında Journal of the Statistical Society of London’da yayınladığı “Laws of Migration” ve yine aynı adla revize ederek Journal of the Royal Statistical Society’de 1889 yılında yayınlanan makalelerinde İngiltere ve Galler’in nüfus verilerini kullanarak göç ile ilgili genel bir takım kurallar ortaya koymaya çalışmıştır. Yaptığı çalışmalarının neticesinde göçün çekici ve itici faktörler tarafından yönlendirildiği sonucuna varmıştır. Bir yerde uygun olmayan koşullar (baskıcı kanunlar ve ağır vergiler gibi) insanları dışarıya itmektedir ve başka bir yerdeki olumlu koşullar insanları oraya çekmektedir.³⁵

Göç; toplumları ve toplulukları etkileyen, pozitif ve negatif yönleri sahip bir olgudur. Göç hareketi, ilk bakışta yer değiştirme hareketi olarak değerlendirilse de nedenleri ve sonuçları ile birlikte bireylerin ve toplulukların üzerinde geniş çaplı değişiklikler yarattığı bir geçektir.

³⁴ TÜİK, 2000

³⁵ Hocaoglu, a.g.e, s.85

Tümertekin ve Özgüç'ün Sosyolog Clifford Jansen (1969)'den aktardığına göre ise göç, temelde doğal olarak coğrafidir çünkü mekân üzerindeki hareketleri içine alır, ayrılanılan yerde de gidilen yerde de çevreyi etkiler ve değiştirir; demografiktir çünkü hem çıkılan hem de varılan yerdeki nüfus yapılarını etkiler.³⁶

Göç, bir idari sınırı geçerek oturma yerini devamlı ya da uzun süreli olarak değiştirme olayını ifade etmektedir. Bir ülkenin nüfus gelişme seyri yalnızca doğumlar ve ölümlerle belirlenmez, aynı zamanda göçler de etkiler.

Serdar Ünal, bazı ölçütler temelinde göçleri, 5 gruba ayırmıştır. Bunlar;

- 1- İrade esasına göre; gönüllü ve zorunlu göçler,
- 2- Yoğunluk esasına/göç etme biçimine göre gerçekleşen göçler; kitlesel ve bireysel göçler,
- 3- Ülke sınırları esasına göre gerçekleşen göçler; iç ve dış göçler,
- 4- Yerleşim süreleri esasına göre gerçekleşen göçler; geçici ve sürekli göçler,
- 5- Göçün akım yönüne göre göçler; kırdan kente, kentten kıra, kırdan kıra ve kentten kıra.³⁷

Ulus devletlerin oluşumu ve uluslararası siyasi sistemin temel aktörü olmasını takiben, göç, sınır ötesi dolaşım şeklini alarak farklı siyasi, ekonomik ve sosyal anlamlar da kazanmıştır. Siyasi nedenlerle ortaya çıkan göçleri, özellikle ulusal devletlerin 19. ve 20. yüzyıllarında görmekteyiz. Bu göçlerin ana nedeni, belli bir toprak parçasını ülke olarak seçen ve siyasi gücü elinde tutan etnik grubun orada yaşayan farklı etnik kökenden insanlara ve din gruplarına aralarında yaşama hakkı tanımamasıdır.

Türkiye'ye yönelik gerçekleşen dış göçler genellikle Türkiye dışındaki soydaşların ve Müslüman halkların, bulundukları ülkedeki siyasi rejimlerden, baskı ve savaş ortamlarından kaçarak Türkiye'ye göç etmelerinden kaynaklanmaktadır.

Göçlerin sadece bir tür üzerinden tanımlanması yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle, meydana gelen göç hareketlerinin, göç edenlerin sosyolojik özelliklerini de göz önünde bulundurarak değerlendirmek gerekmektedir.

³⁶ Erol Tümertekin, Nazmiye Özgüç, *Beşeri Coğrafya: İnsan- Kültür – Mekân*, Çantay Kitabevi, İstanbul, 1997, s.26

³⁷ Serdar Ünal, a.g.e., 31

2.1.2. Göç Politikaları ve Kanunlar

Misak-ı Milli (28 Ocak 1920) ile saptanıp Lozan Antlaşması (24 Temmuz 1923) ile siyasal sınırları belirlenen ulusal yurt topraklarında nüfus artırma girişimleri, sağlık alanında alınan önlemlerle birlikte nüfus artırma politikasının şartları olarak sunulmuştur. Uzun savaş yılları nedeniyle gittikçe azalan nüfusun, geniş yurt topraklarına göre ekonomik ve sosyal planlamalarda arzu edilen amaçlara ulaşabilmek için, nüfusu artırmaya dönük önlemlerin alındığı bilinmektedir.

Cumhuriyet döneminde göç, iskân ve nüfus politikalarıyla bir yandan nüfusu az olan Türkiye’de nüfusun mümkün olduğunca artırılması, diğer yandan ise ulus – devlet yaratılması amacıyla nüfusun türdeş hale getirilmesi için önemli bir yol olarak görülmüştür. Böylece göç, “modernleşme projesinde”, ulus devletin inşası sürecinde, yeni ve türdeş bir toplum yaratma vizyonunun en önemli aracı olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda nüfusun artırılmasına yönelik tedbirler içinde yurt dışında yaşayan Türklerinde Türkiye’ye getirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Devlet Türkiye’ye göçleri teşvik amacıyla yurtdışından gelecek göçmenler için önemli muafiyetler tanıyarak kanunlar hazırlamıştır.

2346 sayılı ve 22 Mart 1934 tarihli “muhacir ve mültecilerin gümrük muafiyeti” hakkında kanun ile ellerinde bulundurdıkları maddi kaynaklı eşyaları yanlarında belirli şartlar çerçevesinde kabul etmiştir. Kanunun 1. maddesinde,

“...885 sayılı iskân kanunu mucibince muhacir sıfatıyla kabul edilen muhacirlerle hariçten gelen mülteci ve aşiret efradının birlikte getirecekleri aşağıda gösterilen kendi eşyaları malları, hayvanları gümrük resmi ile bir defaya mahsus olmak üzere sair bütün teklif ve resimlerden muaftır.

Bir aile için:

A-Zat ve ev eşyası kâmil

B- Meslek ve meşgaleye yarayan eşyası atideki kayıtlarla

Çiftçi ise; Çift hayvanları, arabaları, araba ve koşu takımları, çiftçiliğe mahsus her nev’i alet ve edevat makineler, her nev’i damızlık hayvanlar, topluluk ve yiyecek zahireleri ve aşıkları kâmil ve öteden beri besledikleri büyük ve küçükbaş hayvanlarla zirai mahsullerinden kıymeti altı bin liraya kadar olan miktarı,

Sanatkâr ise; her nev’i san’at alet ve edevatı ve makineleri, söküp getirecekleri fabrikaları ve alet edavatı kâmil ve fabrikaları masnuatından ve iptidai maddelerinden kıymeti altı bin liraya kadar olan miktarı,

Tüccardan ise, öteden beri sata gelmekte oldukları ticaret mallarından kıymeti on iki bin liraya kadar olan miktarı (şeker, benzin, petrol, koza, ipek vb.)”

2510 sayılı ve 14 Haziran 1934 tarihili İskân Kanunu ile göçmenlerin nerelere hangi usullerle yerleştirileceği ve yerleştirilen göçmenlere ne tür haklar verileceği geniş çerçevede ele alınmıştır.

Göçmenlerin yerleştirilmesi hususunda kanunun 2. maddesinde,

“... Dâhiliye Vekilligince yapıp İcra Vekilleri Heyetince tasdik olunacak haritaya göre Türkiye, iskân bakımından üç nev’i mıntıkaya ayrılmıştır.

1 numaralı mıntikalar: Türk kültürlü nüfusun tekâsüfû istenilen yerlerdir.

2 numaralı mıntikalar: Türk kültürüne temsil istenilen nüfusun nakil ve iskânına ayrılan yerlerdir.

3 numaralı mıntikalar: Yer, sıhhat, iktisat kültür, siyaset, askerlik ve inzibati sebepler ile boşaltılması istenilen ve iskân için yasak edilen yerlerdir.”

Muhacirlerin ve mültecilerin kabulü içinse kanunun 3. maddesinde;

“...Türkiye’de yerleşmek maksadı ile dışarıdan, münferiden veya müçtemian, gelmek isteyen Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler, işbu kanunun hükümlerine göre Dâhiliye Vekilligi’nin emri ile kabul olunurlar. Bunlara (muhacir) denir. Kimlerin ve hangi memleketler halkının Türk kültürüne bağlı sayılacağı İcra Vekilleri Heyeti kararı ile tespit olunur.” denilmiştir.

Göç politikalarının genel amacı, ulusal bir toplum olarak Türklerin, kendi öz yurtlarına dönük siyasal, ideolojik ve askeri saldırıları göğüsleyebilmeleri ve yurtlarını ateşin içinden çıkarıp kurtardıkları üç buçuk yıl içinde önemli değişim ve dönüşüm gerçekleştirebildikleri, ulus olma sürecini sürdürebilmeleri için yaşamsal bir önem taşıyordu. Bu süreç paralelinde, söylenebilme olanağı yaratılan ulusal yurt, ulusal devlet, ulusal kalkınma, ulusal kültür gibi pek çok kavramı koruyabilecek, “özdeş” nüfus, yeni Türkiye Devleti’nin bekası için, bir arada topyekûn gerekiyordu. Türkiye’nin benimsediği çağdaş ve özgün ilkeler, siyasal ve sosyal politikalar ve kültürel atılım,

nüfusun bir yandan ulusal ve özdeş olması, bir yandan da tarihsel mirasa sahip çıkması için artması olguları ile paralellik taşımaktaydı.³⁸ Bu gerekçeler nedeniyle 1934 İskân Kanunu’nu Türkiye’ye muhacir olarak alınmayacakları da belirlemiştir. Kanunun 4. maddesinde;

“...Türk kültürüne bağlı olmayanlar, anarşistler, casuslar, göçebe çingeneler ve memleket dışına çıkarılmış olanlar, Türkiye’ye muhacir olarak alınmazlar” şeklinde belirtilmiştir.

İskân kanunun 17. Maddesinde;

“...Muhacir vafında Türkiye’ye giriş yapanlar için iskân, bir aileye, nüfus ihtiyacına göre oturacak ev veya ev yeri, sanatkâra ve tüccarlara ayrıca geçim getirecek dükkân veya mağaza yahut bu gibi yapı veya yeri ve mütedavil sermaye; çiftçilere de ayrıca kâfi toprakla çift hayvanı, alet ve edevatı, tohumluk, ahır ve samanlık veya yeri vermekle yapılır” şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca aynı madde gereğince, köylerde kasabalarda sanatkârlara dükkândan ayrı yarım istihkak miktarı da tanınmıştır.

17. maddeye ilişik olarak (toprak tevzi cetveli)

“...Ziraat topraklarında:

İki nüfuslu bir aileye: iyi topraklardan, en az 30, en fazla 45 dekar, orta topraklardan en az 45, en fazla 60 dekar, aşağı topraklardan en az 60, en fazla 90 dekar verileceği belirtilmiştir. İkidenden fazla her nüfus için ilave olunan miktarlar; iyi topraklardan en az 10, en fazla 15 dekar, orta topraklardan en az 15, en fazla 20 dekar, aşağı topraklardan en az 20, en çok 30 dekardır.

İki nüfuslu bir aileye, kasaba ve şehir civarlarında sulu bostan yerleri ile kürmlü bağ ve yetişkin ve verimli narenciye bahçesi, zeytinlik, dutluk, fidanlık ve her nevi meyve bahçelerinden en az 6, en çok 15 dekar verileceği belirtilmiştir.

Bir aileye belirtilen yerlerin birisinden veya bu hesaplara göre bir nispet dâhilince her ikisinden toprak verilmekle beraber her aileye bağ ve meyvelik yapmak üzere (2 – 5) dekar bağ ve meyvelik yapılmadığı takdirde geri alınır.”denilmiştir.

Yeniden kurulan veya canlandırılan köylere, orta malı olarak mevcut nüfusun ortak ihtiyacına yetişen mektep, cami, köy odası, karakol, pazar, harman ve mezarlık

³⁸ Kemal Arı, *Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, sy. 23, c. 8, 1992, s.1

yerler, otlak, suvat*, orman kanunu hükümleri içinde baltalık ve başka ortak ihtiyaçlara lazım yerler parasız bırakılır (Madde 19), 1 numaralı mıntikalara iskân edilenlere, değeri peşin verilmek üzere iskân derecesinin iki katı, 1914 veya daha önceki yılların tapu ve yoksa vergi kıymetleri üzerinden, toprak verilir.(Madde 20),

Kanunun 21. maddesinde;

“...İskân edilen muhacir, mülteci, göçebe ve naklolunan çiftçilere ve sanatkârlara,

- Menşei ve nevi ne olursa olsun bütün milli topraklardan,
- Şehirlerin, kasabaların, köylerin sınırları içinde bulunan mera, baltalık veya fundalık gibi orta malı olup hükümetçe ihtiyaçtan fazla görülen topraklardan,
- Şehirlerin, kasabaların, köylerin sınırları dışında kalan ve orman olmayan boş yerlerden;
- Devletçe görülecek lüzum ve zaruret üzerine bazı ormanlarda, İcra Vekilleri Heyet kararı ile muvafık görülen yerlerden;
- Hükümetçe satın alınacak veya istimlâk olunacak çiftlikler ve topraklardan dağıtılır.” şeklinde belirtilmiştir.

1934 İskan Kanunu’nun ardından düzenlenen çok sayıda kanunla göçmenlerin hakları ve yerleştirme koşulları düzenlenmiştir. İskanı belirleyen kanunların dışında, 193 Sayılı 31 Aralık 1960 tarihli Gelir Vergisi Kanunu ile göçmen ve mülteci sayılanlarla yerleştirilenlerin bir takvim yılı içindeki kazanç ve icatların altı bin lirasının vergiden müstesna olduğu açıklanmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk, 1 Kasım 1936’da TBMM’nin Beşinci Dönem ikinci toplanma yılını açarken yaptığı konuşmada “Anavatana kavuşan göçmen vatandaşlarımızın iskânı başlıca işlerimizdendir. Göçmenleri iyi yerleştirmek ve süratle üretmen kılmak için, kâfi derecede teçhiz etmeye çalışıyoruz aldığımız neticeler ümit vericidir. Bu milli meseleye tahsis edebildiğimiz vesait derecesinde fakat ara vermeksizin devam edeceğiz³⁹” diyerek sağlık politikalarının yanı sıra göçmenlerin

³⁹ Güriz, a.g.e.,s.19

* Hayvan sürüsünün sürekli olarak bir yerde sulanıp yatırıldığı yer, argaç yeri. bu yerler ait olduğu köy veya kasabanın orta malıdır. İstifade hakkı bütün köy veya kasaba halkındır, mülkiyeti ise kamuya aittir. Özel mülkiyete konu olamaz.

sadece sayısal fazlalık değil aynı zamanda nitelik olarak da gelişmesini sağlayacak önlemler aldıklarını belirtmiştir.

Nüfus politikası içerisinde göçlerin önemi siyasi olarak da sürekli vurgulanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin gerek 4. büyük kurultayı gerekse 1973 yılı bildirilerinde, yurt dışından getirilecek olan Türklerin, nüfusu artırmak ve bütünlüğü sağlamak adına çok önemli katkılarının olacağı vurgulanmıştır. Getirilecek olan göçmenler için her türlü yardım ve kolaylık yapılması gerektiği de karara bağlanmıştır.⁴⁰

2.1.3. Cumhuriyet Dönemi'nde Balkanlardan Türkiye'ye Göçler ve Nüfusa Etkisi

Türkiye Cumhuriyeti, 1923 yılından itibaren göçmen alan veya kabul eden ülke durumuna gelmiştir. Cevat Geray, 1923 – 1970 yılları arasında %97,5'i Balkanlardan olmak üzere göçmen ve mübadil sayısını 1.249.641 olduğunu belirtmiştir. (Tablo 1)

Tablo 1: Göçmen, Mübadil, Sığınanların Geldikleri Ülkeler (1923 – 1970)⁴¹

ÜLKELER	Y I L L A R							
	1923-1933		1934 – 1960		1961 – 1970		1923 – 1970	
	Göçmen Sayısı	Oran (%)	Göçmen Sayısı	Oran (%)	Göçmen Sayısı	Oran (%)	Göçmen Sayısı	Oran (%)
Bulgaristan	101,507	16,3	272,971	47,0	13,114	28,9	387,592	32,0
Romanya	33,852	5,4	87,476	15,0	268	0,6	121,619	10,0
Yugoslavya	108,179	17,2	160,922	28,8	30,368	66,9	299,469	24,0
Yunanistan	384,000	61,1	23,788	4,1	712	1,6	408,720	32,7
Türkistan	-	-	2,128	0,3	382	0,8	2,576	0,2
Diğer ülkeler	-	-	12,345	2,0	135	0,3	12,444	1,0

⁴⁰ Güriz, a.g.e, s.246

⁴¹ Geray,a.g.e.,s.13

Sığınanlar	-	-	16,993	2,8	428	0,9	17,221	0,1
Genel Toplam	627,538	100	576,623	100	45,407	100	1.249.641	100

Kaynak: Geray,1971

Geray, 1970 yılına kadar olan göçlerle ilgili bilgiler sunmuştur. Kirişçi ise 1946 – 1995 yılları arasındaki göçlerle de ilgili bilgi vermiş ve bu yıllar arasında, Bulgaristan’dan 603.585, Yunanistan’dan 25.889, Romanya’dan 1.264, Yugoslavya’dan ise 188.040 göçmenin geldiğini belirtmiştir.⁴²

Türkiye Cumhuriyeti döneminde Balkanlar’dan sayısal nüfus itibariyle en fazla göç Bulgaristan’dan gerçekleşmiştir. 1925 yılından itibaren sürekli olarak devam eden Bulgaristan göçleri, 1950 yılında kapanan sınır kapılarının açılmasıyla artış göstermiş bir süre sonra tekrar azalmaya başlamıştır. Bu dönemden sonra ise göçmenlerin en yoğun olarak geldiği yıl 1989’dur. Bu dönemde Bulgaristan hükümetinin uyguladığı asimilasyon neticesinde Türkler çareyi göç etmekte bulmuş ve 1989 yılında 212.688 (Vizeli gelen 34.098, vizesiz gelen 311.862, Bulgaristan’a dönen 133.272) kişi Türkiye’ye yerleşmiştir.⁴³

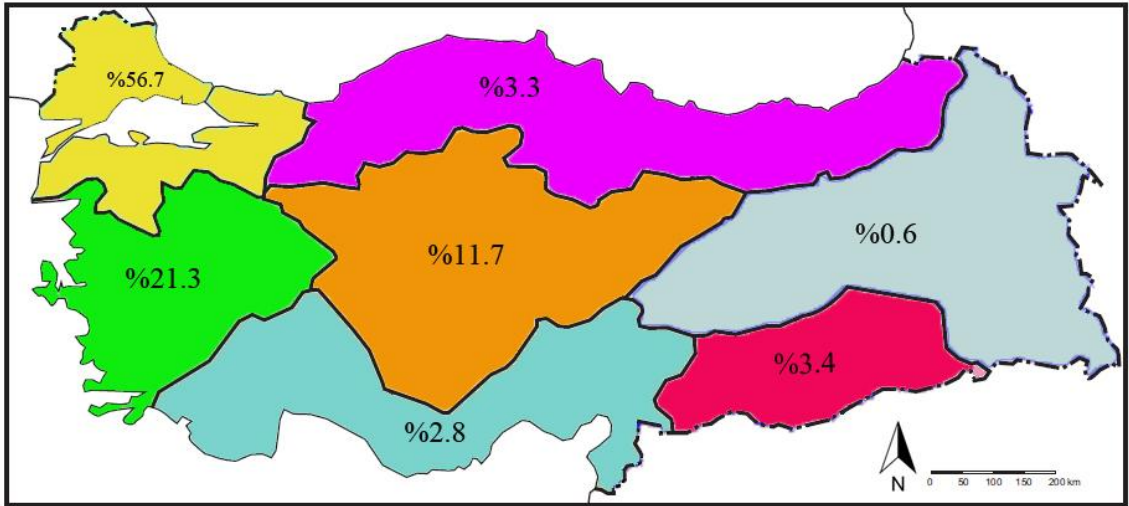
Yunanistan ve Türkiye arasında Lozan’da imzalanan 30 Ocak 1923 tarihli, Türk – Yunan Nüfus Mübadelesi’ne İlişkin Sözleşme ve Protokol kararları gereğince Türk ve Yunan taraflarında nüfus değişimi gerçekleştirilmiştir. 1924 Kasım ayı itibariyle sadece Selanik iskelesinden mübadeleye tabi 320.580 kişi nakledilmiştir, bu Anadolu’ya gelen mübadillerin yaklaşık %85’ini oluşturmaktadır.⁴⁴

Balkanlardan gelen göçmenler, yerleştikleri bölgelerin nüfus artışında da önemli rol oynamışlardır. (Şekil 6)

⁴² Kemal Kirişçi, *Refugees of Turkish Orijin: “Coerced Immigrants” to Turkey since 1945*, International Migration, vol. 34, no 3, 1996, s. 388.

⁴³ Nihan Çiğerci Ulukan, *Göçmenler ve İş Gücü Piyasası: Bursa’da Bulgaristan Göçmenleri Örneği*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008, s.75

⁴⁴ Mehmet Kiracı, *Cumhuriyet Döneminin İlk Göçü: Türk – Yunan Nüfus Mübadelesi*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2006,s.54

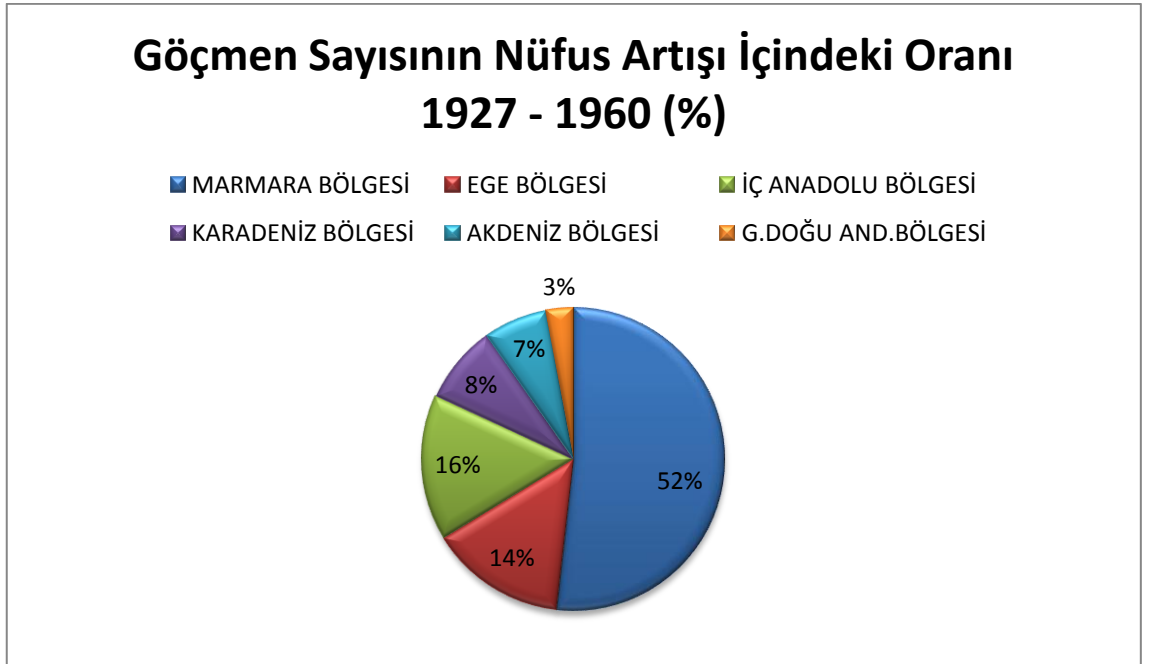
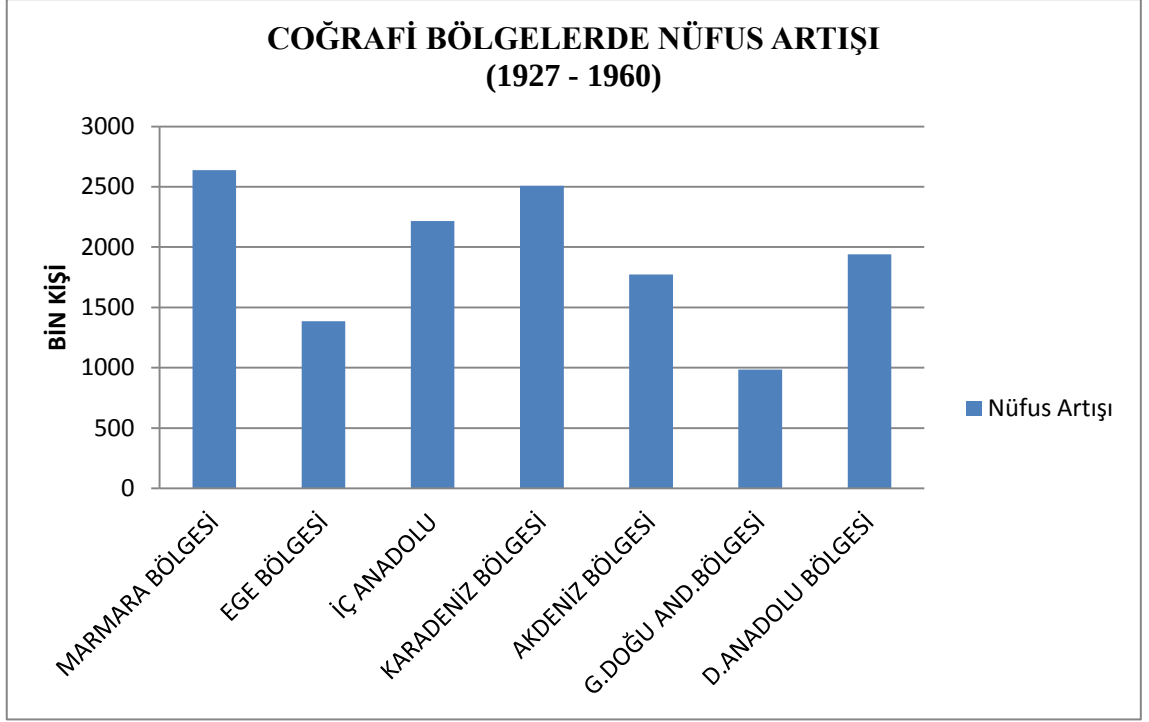
Şekil 6: Balkan Ülkelerinde Doğanların Bölgelere Göre Dağılışı, 1955^{45*}

Balkan doğumluların %56,7'si, daha önce yaşadıkları ortama uyum sağlaması nedeniyle Marmara Bölgesi'ni tercih etmiştir. Göçmenlerin Marmara Bölgesi'ni tercihindeki diğer bir önemli sebep ise bölgede sanayinin hızla gelişmesi ve çalışma şartlarının diğer bölgelere oranla daha iyi olmasıdır. Marmara Bölgesi'nde göçmenlerin en fazla tercih ettikleri iller ise Bursa, İstanbul, Sakarya ve Kocaeli olmuştur. Marmara Bölgesini %21,3'lük oranla Ege Bölgesi takip etmiştir. Ege Bölgesi'nde yoğunluk ise daha çok Manisa ve İzmir illerinde toplanmıştır.

Göçmenler bulundukları bölgelere yerleşirken, bölgelerin nüfus artış oranları üzerinde de etki etmişlerdir. Göçmen hareketlerinin nüfus artışıdaki payı çeşitli sayım dönemlerinde değişik oranlarda olmuştur. (Şekil 7) Balkan doğumluların oranında olduğu gibi nüfus artışında da göçmenlerden etkilenen bölgelerin başında Marmara Bölgesi gelmektedir.

⁴⁵ Geray, a.g.e., s.20

* Harita, Geray'ın aktardığı bilgiler kullanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 7: Coğrafi Bölgelere Göre Göçmen Sayısının Nüfus Artışındaki Payı^{46*}

Marmara Bölgesindeki nüfus artışında göçmenlerin payı oldukça yüksektir. 1927- 1960 yılları arasında Marmara Bölgesinin nüfusu 2637 kişi artarken göçmenlerin bu artış içindeki payı ise %52 olmuştur. Grafiklerden de anlaşılacağı üzere, göçmenlerin

⁴⁶ Geray, a.g.e., s.21

* Grafikler, Geray'ın aktardığı bilgiler kullanılarak hazırlanmıştır.

yerleşmeleri veya yerleştirilmeleri sonucu bölgeler arası nüfus artış dengesizlikleri meydana gelmiştir.

BÖLÜM 3

YUGOSLAVYA CUMHURİYETİ TARİHİ VE YUGOSLAVYA - TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Bu bölümde Yugoslavya Cumhuriyeti'nin tarihi, sosyal yapının özellikleri ve Türkiye ile olan ilişkileri değerlendirilecektir. Avusturya – Macaristan İmparatorluğu'ndan Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'ne kadar olan dönemde meydana gelen siyasi rejim değişiklikleri ve bu değişiklikler sonucu meydana gelen olaylar, sosyal yapıyı etkilemiştir. Sosyal yapıda meydana gelen değişiklikler ve değişikliklerin etkileri tezimizin ana konusu olan Yugoslavya'dan göçlerin en önemli sebebini oluşturmaktadır.

3.1. YUGOSLAVYA CUMHURİYETİ TARİHİ

14. yy sonlarında Osmanlı Devleti hâkimiyetine giren Balkanlara, Osmanlı Devleti iskân politikası çerçevesinde Türkler yerleştirilmiştir. 17. yy sonlarından itibaren kuzeyde bulunan Habsburg devletinin güçlenmesi ile Türklerin zor dönemleri başlamıştır. 1877 yılında imzalanan Berlin Antlaşması ile Balkanlarda sınırlar yeniden belirlenmiş ve Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız hale gelmiştir.⁴⁷

⁴⁷ Giray Saynur Bozkurt, *Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar*, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal Of Turkish World Studies, X/2 (Kış 2010), S. 51 – 95.

Şekil 8: 1878 – 1912 Yılları Arasında Balkan Devletleri'nin Siyasi Durumu⁴⁸

⁴⁸ http://6dtr.com/TARİH/haritalar/61-1878_1912_arasında_Balkan_devletleri.jpg adresinden alınmıştır. (Son Erişim: 17.05.2012)

3.1.1. Sırp - Hırvat – Sloven Krallığı ve Kral Aleksandr Dönemi

Sırbistan, 1914 yılında başlayan savaş sırasında Güney Slavlarını birleştirmek için büyük çaba harcamıştır. 1918 Haziranı'nda Sırbistan, Karadağ ve Avusturya - Macaristan'ın güney Slav eyaletleri temsilcileri Corfu Paketi'ni imzalayarak Karayorgiyeviç ailesinin hükümdarlığı altında bir birlik kurmaya karar vermişlerdir.⁴⁹

Şekil 9: 1913 Yılında Balkan Devletleri'nin Siyasi Durumu⁵⁰

Avusturya – Macaristan Parlamentosundaki Güney Slav milletvekilleri, Avusturya – Macaristan'ın savaştaki durumu zayıflayınca 1918 Ekim ayında Zagreb'de

⁴⁹ Fahir Armaoğlu, 20.yy Siyasi Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2004, s.287

⁵⁰ http://6dtr.com/TARİH/haritalar/62-1913_Balkan_devletleri.jpg adresinden alınmıştır. (Son Erişim: 17.05.2012)

toplanarak “Sloven – Hırvat ve Sırp Milli Komitesi”ni kurmuşlardır. Amacı Slav milletlerini bağımsız bir devlet altında toplamak olan Komite, bağımsızlık ilan ederek, Sırbistan ile temasa geçmiştir. Kasım 1918’de Karadağ Milli Meclisi de, kurulacak olan krallığa katılma kararı almış ve Kral Nicola’yı tasfiye etmiştir. Bunun ardından 1 Aralık 1918’de Sırp – Hırvat – Sloven Krallığı, Sırp Karayorgieviç Hanedanlığından Peter’in idaresi altında bir monarşi olarak kurulmuştur.⁵¹

Hırvatlar kurulan krallık içinde tam muhtariyet isterken Sırbistan, Güney Slav birliğinin kendi etrafında toplanmasını istiyordu. Hırvat lider Radiç’in 1925 yılında Karadağlılar tarafından öldürülmesinin ardından Hırvat vekiller Yugoslav Parlamentosu’ndan çekilerek Zagreb’de bir Hırvat parlamentosu kurdular. Kral Alexander Hırvatlarla anlaşmak istemesine rağmen, Hırvat vekiller federal bir sistem kurulmasını istediklerini belirttiler. Alexander Karayorgieviç bu isteği kabul etmeyerek 6 Ocak 1929 tarihinde, parlamentoyu ve 1921 anayasasını feshederek yönetime el koymuş ve diktatörlüğünü ilan etmiştir. Bu uygulama sonrasında devletin ismi de Yugoslavya Krallığı olarak değiştirilmiş ve 3 Eylül 1931’de Sırp egemenliğini pekiştiren yeni bir anayasa yürürlüğe girmiştir. Bu anayasa ile dini ya da etnik açıdan kimlik belirleyen tüm siyasi partiler kapatılmış, Yugoslav kelimesi dışında etnik bir kimlik ifade etmek yasaklanmıştır. Tek kral, tek devlet, tek millet anlayışı benimsenen ülkede eyaletlerin tarihi sınırları kaldırılmıştır.⁵²

3.1.2. İkinci Yugoslavya Devleti ve Josip Broz Tito Dönemi

1 Eylül 1939’da Hitler’in Polonya’yı işgali yeni bir dünya savaşına sebep olmuştur. Alman uçakları 6 Nisan 1941’de Belgrad’ı bombalamaya başlamış ve Yugoslavya Krallığı on iki günde alman askerleri tarafından işgal edilmiştir. 17 Nisan 1941 tarihinde de Yugoslav ordusu teslim olmuştur. Savaş devam ederken 29 Kasım 1943 tarihinde AVNOJ (Yugoslavya Antifaşist Ulusal Kurtuluş Konseyi) toplandı ve bu toplantıda “Her millet kendi dilini, dinini, kültürünü, bayrağını serbestçe kullanacak” kararları alındı.⁵³ Ekim 1944’de S.S.C.B.’nin Belgrad’a girmesinin ardından ülke Alman işgalinden kurtulmuştur. Rusya’nın desteklediği Tito 1943 yılında ülkenin kontrolünü eline geçirdi. Kasım 1945’de seçimlere gidildi ve kurucu meclis tarafından Yugoslavya Sosyalist Devletler Federasyonu ilan edilmiştir.

⁵¹ Pınar Yürür, *Toplumsal Bosna – Hersek’i Yeniden Yapılandırma Süreci ve Modeli*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2007, s.48

⁵² Yürür, a.g.e, s.49

⁵³ Bozkurt, a.g.e., s. 53

Devlet 1963 yılında Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti adını almış, 1874 anayasası gereğince, 6 anayasal cumhuriyet ile 2 özerk bölgeyi bir araya getiren federal bir devlet olmuştur:

- Sırbistan (Belgrad)
- Bosna – Hersek (Saraybosna)
- Hırvatistan (Zagreb)
- Makedonya (Üsküp)
- Karadağ (Titograd)
- Slovenya (Liyuliyana)
- Voyvodina ve Kosova Özerk Bölgeleri ⁵⁴

Tito'nun 1980 yılında ölmesinin ardından Yugoslavya'da Kolektif Başkanlık sistemine geçildi ve devletin başına 1984 yılında Veselin Djuranovic geçti. 1989 yılında ise ülkede ekonomik ve siyasal bunalım görülmüştür. Aynı dönemde Almanya'da görülen gelişmeler Yugoslavya'da da etkisini göstermiş ve 1990 yılında çok partili düzene geçilmiştir. 1991 yılında ise milliyetçilik akımlarının da etkisiyle parçalanma sürecine girilmiş, parçalanma süreci içinde;

- Slovenya (Aralık 1990)
- Makedonya (Ocak 1991)
- Hırvatistan (Haziran 1991)
- Bosna – Hersek (Mart 1992)

- Karadağ ve Sırbistan ise birleşerek Yeni Yugoslavya Federal Cumhuriyetini kurmuşlardır. Voyvodina ve Kosova Özerk Bölgeleri de bu federasyon içinde kalmıştır. Kurulan bu yeni federasyonda da sıkıntılar yaşanmış ve dağılmalar başlamıştır. Karadağ, Mayıs 2006'da referanduma giderek bağımsızlığını ilan ederken Kosova ise Şubat 2008'de bağımsızlığını ilan etmiştir.⁵⁵ (Şekil 10)

⁵⁴ Elin Şehnaz Cevizci, 1950 Sonrası Türkiye'ye Makedonya'dan Göç Eden Vranofçalılar Üzerine Sosyo – Kültürel Bir Kimlik İncelemesi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007,s.21

⁵⁵ Bozkurt, a.g.e., s. 54

**Şekil 10: Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin Dağılmasının Ardından
Balkanların Siyasi Durumu, 1991⁵⁶**

3.2. YUGOSLAVYA'NIN NÜFUS YAPISI

Genel olarak Balkan halkları ve özelde Yugoslavya'daki topluluklar Balkanların otokton (yerli) İilir, Tribal ve Rrasian gibi halkları ile Türk ve Slav kabilelerin karışımından oluşmuşlardır.⁵⁷

⁵⁶ <http://mapas.owje.com/maps/6868-western-Balkans-political-map-2008.html> adresinden alınarak Türkçeleştirilmiştir. (Son Erişim: 19.05.2012)

⁵⁷ Burhan Abazi, *Yugoslavya Siyasal Sisteminin Yıkılışı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007

6 Federe devlet ve 2 otonom bölgeden oluşan Yugoslavya’da ilk nüfus sayımı 1948 yılında yapılmıştır. Yugoslavya içerisinde yer alan etnik gruplar resmi kayıtlara göre, Sırlar, Hırvatlar, Müslümanlar, Slovenler, Arnavutlar, Makedonlar ve Karadağlılardan oluşmaktadır. Nüfus sayımı yapılırken, dini bir terim olan “Müslüman” kelimesi, millet olarak sosyoloji terminolojisinde yerini almıştır. Boşnaklar ise Müslüman olmalarına rağmen 1971 yılına kadar yapılan sayımlarda ya Sırp, ya Hırvat, ya da bağımsız olarak sayımda kendilerini göstermişlerdir.⁵⁸ Aliya İzzetbegović Tarihe Tanıklığım adlı eserinde 1948 sayımında Boşnakların durumunu “1948’deki nüfus sayımında Müslümanların üç seçeneği vardı: Kendilerini Müslüman Sırlar, Müslüman Hırvatlar ya da ulus beyan etmemiş Müslümanlar olarak adlandırabilirlerdi. Sonuçta 72.000’i kendisini Sırp, 25.000’i de Hırvat olarak deklare etti; 778.000’i ise deklare edilmemiş olarak kayda geçti. 1953 sayımında da benzer bir sonuç verdi.”⁵⁹ şeklinde belirtmiştir. Sipahioğlu ise; “1971 sayımında Yugoslavya’nın Başbakanı Boşnak asıllı Cemal Biyediç’ti. Biyediç’in başkanlığında Müslümanlar önemli haklar elde ettiler. 1971 yılında yapılan seçimlerde Müslüman Boşnaklar, Torbeşler, Goralılar ve Sancaklılar ırk olarak Müslüman yazılma imkânı kazanmışlardır. Bu milletler (Boşnaklar, Goralılar, Torbeşler, Sancaklılar, Karadağ’da yaşayan Müslümanlar) 1971 yılı ve sonrasında Müslümanlar olarak resmi kayıtlara geçmişlerdir.”⁶⁰ bilgisini aktarmıştır.

1980 öncesi verilerine göre, Yugoslavya’yı meydana getiren nüfus içinde en kalabalık bölümü Sırlar (8,1 milyon) oluşturmaktaydı. Ardından, sırasıyla Hırvatlar (4,5 milyon), Müslümanlar (1,7 milyon), Slovenler (1,7 milyon), Arnavutlar (1,3 milyon), Makedonyalılar (1,2 milyon) ve Karadağlılar (500.000) gelmektedir.⁶¹

3.3. TÜRKİYE - YUGOSLAVYA İLİŞKİLERİ

1924 yılında başlayan resmi diplomatik ilişkileri kurma çabaları 1925 yılında hız kazanmıştır. Lozan sonrasında Türkiye – Yugoslavya ilişkileri iki yıl kadar “ muamele-i müteakabile” esasına dayanılarak sürdürülmüştür. Bazı konularda benzer karşılıkların bulunmaması iki ülke vatandaşlarını zor durumda bırakmış ve bu durum iki ülke

⁵⁸ Bahtiyar Sipahioğlu, *Tarihi ve Siyasi Yönleriyle Kosova*, Balkan Aydınları ve Yazarları Yayınları, Prizren, 2009, 34

⁵⁹ Aliye İzzetbegović, *Tarihe Tanıklığım*, Klasik Yayınları, 2003, İstanbul,

⁶⁰ Sipahioğlu, a.g.e, s.94

⁶¹ Abazi, a.g.e, s.36

ilişkilerinin sağlıklı bir siyasal zemine oturtulmasında hızlandırıcı bir etken olmuştur. 28 Ekim 1925 tarihinde Türkiye – Yugoslavya Dostluk Antlaşması imzalanmıştır.

1925 tarihinden sonra, içeriği 9 Kasım 1933 tarihinde Cenevre’de kararlaştırılan Türkiye – Yugoslavya Dostluk Saldırmazlık, Hakemlik ve Uzlaştırma Antlaşması 27 Kasım 1933 tarihinde Belgrad’ ta imzalanmıştır.⁶² Antlaşmaya göre; iki ülke de, Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya arasında çıkan, diplomatik yollarla ve uygun bir süre içinde çözülmemiş olan her hangi bir sorun ve uyuşmazlığın çözümü için barışçıl yollar kullanmayı taahhüt etmişlerdir.⁶³

28 Kasım 1933 tarihinde Türkiye – Yugoslavya arasındaki emlak sorunlarını ortadan kaldıran Mütakabil Mütalebatın Tesviyesine Muteallik Antlaşma imzalanmıştır. Antlaşmaya göre; Yugoslav hükümeti, Türkiye Hükümeti’ne 17 milyon dinarlık bir tazminat ödemeyi kabul etmiştir. Antlaşmaya göre; Yugoslavya hükümeti tarım reformu adıyla güney Yugoslavya da Türklere ait malların müsaderesine son vermiştir. Yugoslavya’dan alınacak olan 17 milyon dinarlık tazminattan Yugoslavya’da mal bırakmış olan göçmenlerin payını belirlemek üzere Türk hükümeti tarafından bir komisyon oluşturulmuş ve alacakları miktarın tespiti işlemine 1935 yılının ikinci ayından itibaren başlamıştır.

Özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra Türkiye’ye göçler artarken, bu doğu Makedonya’nın boşalmasına neden olmuştur. Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti komünist idareyi hakim kılmaya çalıştığı yıllarda, Tito rejimi propaganda amaçlı olarak komünizmin başarısızlığı olarak görüleceği ve rejimin iç durumu hakkında göç edenlerin bilgi vermesinden korktuğu için 1939–1950 yılları arasında göçlere izin vermemiştir.⁶⁴ Yugoslavya hükümeti, 1950’den sonra sınırları gayri resmi olarak açmıştır.

Yugoslavya’daki Türk mallarının tasfiyesinde ana sorun ise, Türklerin mallarının tarla, bahçe ve ormandan meydana gelmesi ve dolayısıyla bunların kıymet ve yer tespitlerinin zor olmasından kaynaklanmıştır. Uzun görüşmelerin ardından 31 Temmuz 1954 tarihinde bir protokol yapılmış ve 13 Temmuz 1956 tarihinde de Yugoslavya’da devletleştirilen Türk, Mal, Hak ve Menfaatlerinin Temini hakkında

⁶² İvgen, a.g.e, 63

⁶³ İsmail Soysal, *Türkiye’nin Siyasi Antlaşmaları*, c.1, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara, 2000, s. 450

⁶⁴ Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Balkanların Makûs Talihi: Göç*, İstanbul, 2011, s. 330

antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre, Yugoslavya 3.750.000 dolarlık bir ödeme gerçekleştireceğini kabul etmiştir.

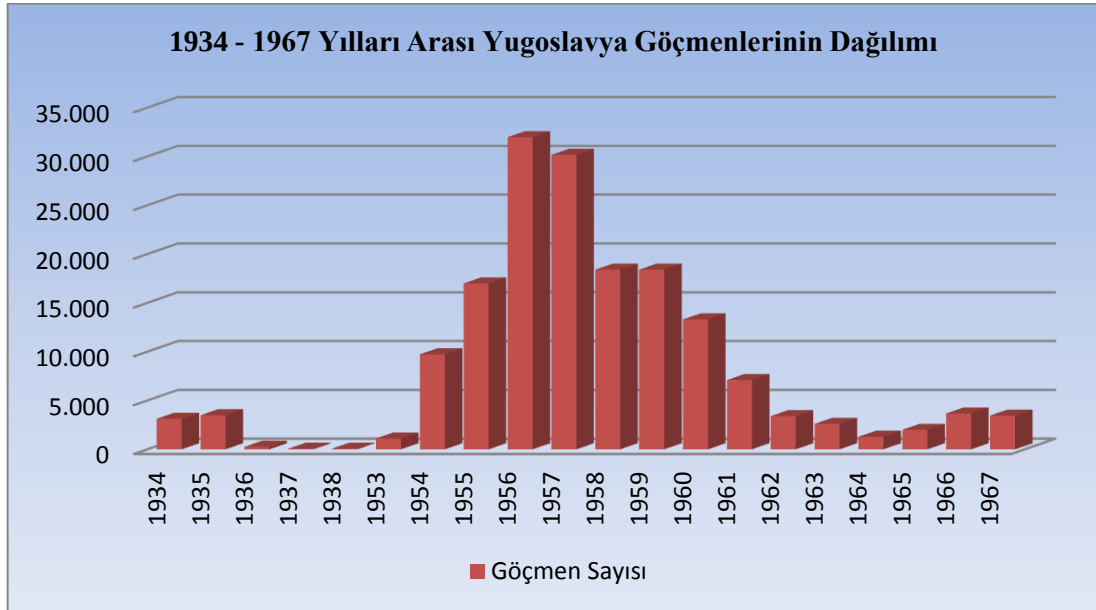
BÖLÜM 4

YUGOSLAVYA'DAN TÜRKİYE'YE GÖÇLER

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardan çekilmesinin ardından gerçekleşen siyasi rejim ve yönetim değişiklikleri, asimilasyon sürecinin hızlanması, Balkanlarda sadece Türklerin değil aynı zamanda Müslümanların da zor durumda kalmasına neden olmuştur. Osmanlı – Rus Savaşları ve Balkan Savaşları döneminde yoğunluk kazanan göç hareketleri Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde de aralıksız devam etmiştir.

4.1. YUGOSLAVYA'DAN TÜRKİYE'YE GÖÇLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Osmanlı Devleti döneminde başlayan göçler Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk yıllarda Balkanların tamamında görülen göç yoğunluğu Yugoslavya'dan Türkiye'ye yönelik göçlerde de görülmüştür. 1923 – 1933 yılları arasında 108.179 göçmen Yugoslavya'dan Türkiye'ye gelmiştir.⁶⁵(Şekil 11)

Şekil 11: 1952 – 1967 Yılları Arasında Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göç Edenlerin Dağılımı^{66*}

Türkiye ile Yugoslavya arasındaki siyasi, sosyal ve iktisadi sorunların halledilmesi üzerine 1934 yılından itibaren göçlerde önemli miktarda azalma görülmüş,

⁶⁵ Nazif Baydar, *Balkanlardan Göç*, Türk Dünyası Özel Sayısı II, Yeni Türkiye Dergisi, sy.16,1997, Ankara s.1769

⁶⁶ Baydar, a.g.e., s.1769

* Grafik, Baydar'ın aktardığı bilgilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

göçmen sayısı 1934 – 1938 arasında yıllık ortalama 35 bin göçmene kadar gerilemiştir. 1923 – 1938 yılları arasında toplam 115.273 kişi göç etmiştir.

Yugoslavya Hükümeti, 1939 – 1950 yılları arasında göçe izin vermemiştir. Daha önce imzalanan Balkan Paketi ve onun paralelinde geliştirilen ilişkiler sonucunda imzalanan antlaşmalar ile 1953 yılından itibaren Yugoslavya Hükümeti sınırlarını açmıştır. Sınırların açılmasının ardından, ilk olarak Makedonya'daki Türk kökenli aileler göç etmişlerdir. Sancak ve Bosna bölgelerinde ise kendilerini Türk kökenli olarak gören Müslüman aileler (%95'i Türk kökenli değildi) göç hareketine başlamışlardır. 1953 yılında 1.113 kişi ile başlayan göç ivmesi giderek artmış ve 1956'da 31.969, 1957 yılında ise 30.162 kişi Yugoslavya'dan göç etmiştir. Sınırların açıldığı 1953 yılı ile 1960 yılları arasında toplam 151.816 Yugoslavya göçmeni Türkiye'ye göç etmiştir.

Örneklem grubunda yapılan anket sonucunda, göçmenlerin %3'lük kesimi 1932 – 1944 yılları arasında gelmiştir. Buna karşılık göç izninin resmi olarak verilmesine bağlı olarak göçmenlerin %67'lik bölümü ise 1960 – 1969 yılları arasında Türkiye'ye giriş yapmıştır. Uygulanan ankette, 1960 – 1969 yılları arasında gerçekleşen göçlerin en yoğun olduğu yıl ise %17,4'lük oranla 1965 yılında gerçekleşmiştir.

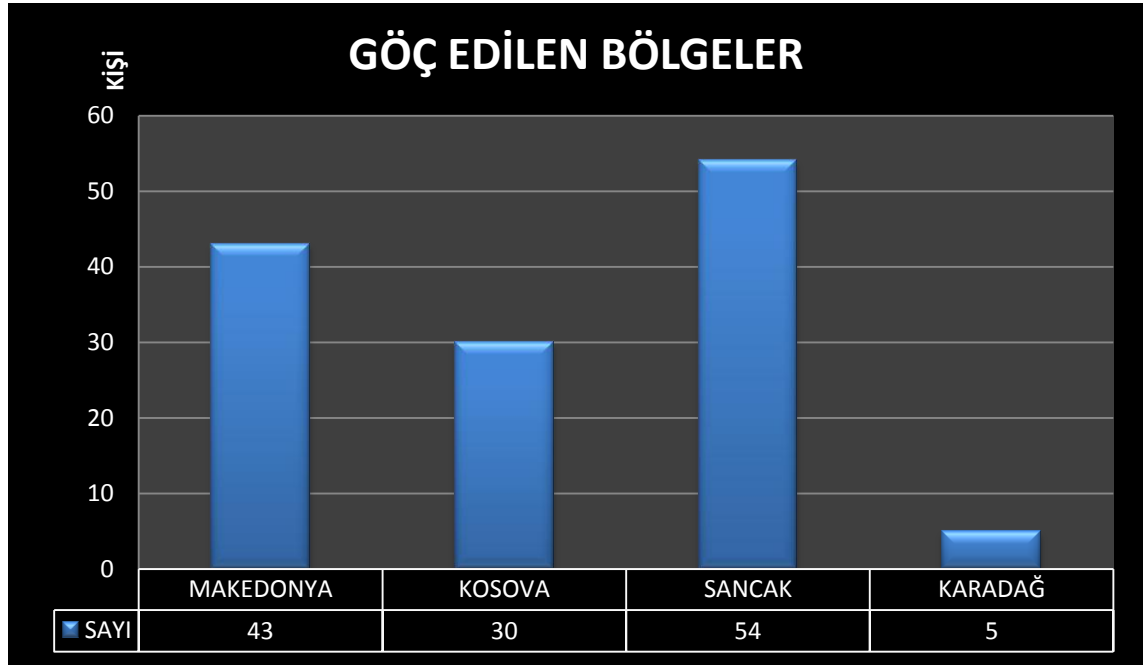
Şekil 12: Ankete Katılan Grubun Türkiye'ye Geliş Yıllarının Oransal Dağılımı⁶⁷

1960 yılından sonra hızla azalan göçmen sayısı 1967 sonrası Yugoslavya Hükümeti'nin Balkan halkları üzerindeki baskısı nedeniyle tekrar yükselmeye

⁶⁷ Grafik, göçmenlere uygulanan ankette "Sizin veya ailenizin göç ettiği yıl" sorusuna alınan cevaplar doğrultusunda hazırlanmıştır.

başlamıştır. Türk göçünden çok Müslüman göçü niteliğinde olan göçler, Yugoslavya'nın dağılması neticesinde özellikle Makedonya, Sırbistan'a bağlı Kosova Özerk Bölgesi, Sancak ve Bosna Hersek'ten gerçekleşmiştir.

Araştırmalarımız sonucunda özellikle toplu yerleşmeler kuran ve yaşadıkları bölgelerde hem can hem de mal güvenliğini tamamen yitiren Sancak Müslümanlarının, göçün gerçekleştiği her dönemde Türkiye'ye yoğun olarak göç ettikleri gözlenmiştir. İstanbul ve Bursa illerinde yapılan anketlere göre; Anket yapılan gruplar içinde Sancak Bölgesinden gelenlerin oranı, %40,9'dur. Örneklem grubunun geldiği bölgelerin oransal dağılımında Sancak Bölgesinden sonra sırasıyla Makedonya (%32,6), Kosova (22,7) ve Karadağ (%3,8) gelmektedir.

Şekil 13: Ankete Katılan Grubun Göç Ettiği Bölgeler⁶⁸

Sancak Müslümanlarının Türkiye'ye göçleri, 1953 – 1957 ve 1965 – 1971 yılları arasında iki ayrı yoldan gerçekleşmiştir. Yugoslavya hükümetinin göçe izin vermemesine karşılık Makedonya'dan Türkiye'ye rahat geçiş imkânı olduğundan Sancak ve Bosna bölgesinden çok sayıda Müslüman öncelikle Makedonya'ya göç etmiş oradan da Türkiye'ye gelmişlerdir.⁶⁹

⁶⁸ Grafik, göçmenlere uygulanan ankette “Sizin veya Ailenizin Göç Ettiği Bölge” sorusuna alınan cevaplar doğrultusunda hazırlanmıştır.

⁶⁹ Eyüp Muşoviç, *Yeni Pazar Nüfusunun Etnik Oluşumu ve Etnik Yapısı*, Yeni Alanya Matbaacılık ve Yayıncılık Ltd.Şti., 2004, Alanya

Musoviç'in, Yeni Pazar İlçe Komitesi Enformasyon Dairesi'nin verilerinden aktardığına göre, 1971 yılında Yenipazar, Tutin ve Sjenica bölgelerinden Türkiye'ye, Makedonya üzerinden göç edenlerin sayısı 4.200 kişidir. 1965 yılında çıkarılan kanunla göç etmek isteyenlerin bulundukları mahallelerden serbest göçmen olarak göçebilmelerine olanak sağlamıştır.⁷⁰

Sipahioğlu ise Balkanların Son Kalesi Mamuşa adlı kitabında Mamuşa (Kosova)'dan gerçekleşen göçlerle ilgili olarak; "Mamuşa'dan ilk göç 1934 yılında Nuro Veysel Sinan'ın dört oğluyla beraber başladı. Ancak asıl göç 1956 yılında kendini gösterdi. İlk göçü Mehmet Berber yaptı. Sonrasında göçler artarak devam etti ve 1956 – 1960 yılları arasında 60 hane göç etti.

1970 yılında Yaşar Adem Sadık, İsmail Sadık, Kemal Goran aileleriyle, 1971 yılında Hacı Fazlı'nın bütün ailesi, Liman ve Fadıl Sipahi, Mürteza Çalışkan, Cevdet Taç, 1975 yılında Selim ve Abidin Erden, 1976 yılında ben Bahtiyar Sipahioğlu, 1980 yılında Müslim Özgür. Her yıl bir iki hane derken 1985 – 1986 yılları arasında yine göç hızlandı. Bu yıllarda 10 hane topluca göç etti. Göç kapıları bundan sonra hiç kapanmadı ve hala devam etmektedir. Mamuşa'dan Türkiye'ye göç edenlerden 300 hanenin üzerinde Bursa'da, 100 hane Salihli'de az da olsa İstanbul'da yerleştikleri bilinmektedir.⁷¹" bilgilerini paylaşmıştır.

4.2. GÖÇE YÖNELTEN SEBEPLER

Balkan Harbi'nden sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'da toprak kaybetmesi ve geri çekilmeye başlaması üzerine, Balkanlar'da kalan Müslümanların yaşamları oldukça zorlaşmıştır.⁷²

Türklere tanınan seçme, seçilme ve kendi okullarında eğitim özgürlüğü gibi haklar, 1923 yılından itibaren Sırp – Hırvat – Sloven Krallığının baskıcı politikaları neticesinde uygulanmıştır.

Büyük toprak sahibi olanların topraklarına el koyulması esnafın malının müsadere edilmesi, işçilere ideolojik ayırım yapılması, Türklerin yüksek oranda vergiye tabi tutulması gibi iktisadi nedenler⁷³ ve sosyal hak ve özgürlüklere engellemelerin olması, Türklerin ve Müslümanların benliklerini koruyacak teşkilatların Yugoslavya

⁷⁰ Musoviç, a.g.e, s. 235

⁷¹ Bahtiyar Sipahioğlu, *Balkanların Son Kalesi Mamuşa*, Bursa, 2007, s.121

⁷² Musoviç, Yeni Pazar Nüfusunun Etnik Oluşumu ve Etnik Yapısı, Yeni Alanya Matbaacılık ve Yayıncılık Ltd. Şti., 2004, Alanya

⁷³ Emgili, a.g.e, s.504

hükümeti tarafından kapatılması gibi sebepler Türkiye’ye göçü hızlandırmıştır. Ayrıca Yugoslavya’daki komünist rejiminin devletleştirme uygulamaları Türkler üzerinde ciddi bir ekonomik baskı oluşturmuştur. Kırsal alanda tarla ve bahçelere, şehirlerde ticaret ve sanayi erbabının emlak ve işletmelerine el konulması, vergilerin azami şekilde ağırlaştırılmasının yanında aile mahremiyetine saygı gösterilmemesi ve Türk gençlerinin eğitim olanaklarından yeterince yararlandırılmaması Yugoslavya’daki Türkler üzerinde ağır baskı oluşturmaktaydı. Bu baskılar Yugoslavya’dan göçe zorlamaktaydı.

4.1.1. Sosyal ve Kültürel Sebepler: Türkler Yugoslavya sınırları içinde eğitim ve kültür konularında baskı altına alınmışlardır. Eğitimde kendi dillerini kullanma fırsatı verilmesine rağmen 1923 sonrası krallığın baskısı sonucu bu haklarını kaybetmişlerdir. Bu dönemde Atatürk’ün Türkiye’de yapmış olduğu inkılâpların Yugoslavya’da yaşayan Türkleri etkilemesinden endişe duymuşlardır. Hükümet, Türk milliyetçiliğine sebep olacağı düşüncesiyle Türklerin Latin harflerini kullanmasına izin vermemiştir. 1923 sonrası gerçekleşen bu olaylar Türklerin yaşadığı bölgelerde olumsuz etkiler yaratmıştır.

Yugoslavya Türklerinin kültür olarak erozyona uğramaların da eğitim olanaklarının kısıtlılığı en belirleyici etken olmuştur. Ortaöğretim seviyesinde ki okullar kaldırılmıştır. Yeni Türk harflerinin hiçbir okula girmemesi de Türkler arasındaki kültürel gelişimi engellemiştir. Devletin ilk kurulduğu yıllarda Üsküp’te “İrfan” ve “Tefeyyüz” adlı iki erkek okulu ve bir de kız ilkokulu vardı. Eğitim tamamen Türkçeydi. Yugoslavya devletinin ilk kurulduğu bu dönemlerde Müslümanların eğitim hayatı nispeten iyi durumda olmasına rağmen bu üç okulun isimleri 1932 – 1933 yıllarında Sırpça ile değiştirilmiştir.⁷⁴

Makedonya sınırları içerisinde yer alan 350.000 Türk, eğitimde kendi dillerini kullanamamışlardır. Sadece ilkokul seviyesinde Sırpça ile eğitim almışlardır. Maddi durumu iyi olan aileler çocuklarını lise ve üniversite için Türkiye’ye ya da diğer Avrupa ülkelerine öğrenim görmeleri için göndermişlerdir. Ayrıca Sırp hükümeti Türk

⁷⁴ Ferhat İvgen, 1923 – 1960 Döneminde Türkiye’nin Balkan Politikası, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2007,s.70

öğrencilerin diploma almalarını ve iyi pozisyonlara gelmesini istememişlerdir. Eğitimde yaşanan problemler Türkleri işsizlik sorununa itmiştir.⁷⁵

Yugoslavya Krallığı, 6 Ocak 1929'da diktatörlük ilan etmiş ve bu tarihten sonra Yugoslavya sınırları içinde yaşayan Türkler ve Müslümanlar, haklarının ve özgürlüklerinin yasaklanıp kısıtlandığı bir döneme girmişlerdir. Siyasi partiler ve Türkçe gazete basan matbaalar kapatılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında kurulan Yugoslavya Sosyalist Federe Cumhuriyeti'nde de baskılar devam etmiştir. Tito yönetimi Türkler ve Müslümanlar arasında birliğin sağlanmasından çekindiği için baskı ve şiddet uygulamaya devam etti. Bu baskılar bazı dönemlerde özellikle Müslüman topluluklar üzerinde katliam denilebilecek boyutlara ulaşmıştır. Türkler arasında asimilasyonun güçlendirilebilmesi için Türk ve Müslümanların evlerine Hristiyan ve Slav komşu ve kiracılar yerleştirilmiştir. Ayrıca Türkler Slavlarla evlenmeleri için zorlanmışlardır.

Sosyal ve kültürel sebeplerin içerisinde alınabilecek diğer bir konu da dini özgürlük konusunda yaşanan sıkıntılardır. Dini alanda yapılan kısıtlamalar Müslüman halkın tepkisiyle karşılaşmış ve bu tepkiler karşısında da devletin baskıları gittikçe ağırlaşmıştır. Devlet tarafından camiler kapatılmış, kapatılmayanlar ise odun deposu olarak kullanılmıştır. Ayrıca camiye gidenler takip edilmiş, bu kişiler işçi veya memursa işten çıkarılmışlardır.⁷⁶ Gelenek – görenek ve dini motifleriyle kültürel benliklerini muhafaza eden Türk azınlık için aile atmosferi yıkılırken, dini temellerin de tahrip edilmesi göç etmenlerinde önemli rol oynamıştır.

4.1.2. Ekonomik Sebepler: Komünist rejim döneminde yapılan arazi reformu ile resmi kararla 100 dekardan fazla olan arazilere devlet el koymuştur. Diğer topluluklardan farklı olarak Türklerin 100 dekardan az olan arazilerinin de bir kısmı müsadere edilmiştir.⁷⁷ Yugoslavya hükümeti bunu gerçekleştiren iki tür uygulamaya gitmiştir:

1- Türklere ait mal ve araziler üzerinde Türklerin tasarruf haklarını yasakladı.

2- Bu malların arazi bölümü üzerinde ziraat kanunu uygulayarak gelişi güzel tasarruf etti.

⁷⁵ Hikmet Öksüz, Ülkü Köksal, Emigration From Yugoslavia To Turkey (1923 – 1960), Turkish Review Of Balkan Studies, Annual 2004, s.9

⁷⁶ Zaim, a.g.e, s.360

⁷⁷ Zaim, a.g.e, s.362

Yugoslavya hükümeti, Kosova ve Manastır bölgelerindeki Müslümanların arazilerinin %80'ini hatta bazen tamamını Sırp köylü ve göçmenlerine bedelsiz olarak dağıtmıştır. Yugoslavya hükümeti bu el koyma işlemlerini kendi Sırp vatandaşlarının topraklandırılması ve zenginleşmesi için bir araç olarak kullanmıştır.⁷⁸

Yugoslavya hükümeti, uyguladığı kolhozlaşma politikası ile üretilen ürünlerin büyük kısmına el koymuştur. Yugoslavya Hükümeti bu baskılarla, Türklerin köylerini terk etmelerini ve şehre göç etmelerini amaçlamıştır. Şehirde yaşayan Türkler ise ağır şartlar altında çalışma şansı bulmuşlardır. Sanayide çalışacak olanlar için komünist partisine üye olmaları şart koşulmuş, olmayanlar ise çok düşük ücretli işlerde çalıştırılmışlardır.⁷⁹

4.1.3. Siyasi Sebepler: Yugoslavya Krallığı döneminde ilk gelen kısıtlamalardan biri Türklerin ve Müslümanların parti kurmalarına gelen yasak olmuştur. Balkan savaşlarından sonra gelen göçlerde siyasi kısıtlamaların ve Krallığın Türklere karşı ikinci sınıf vatandaş tutumu etkili olmuştur.

Komünizmin Türkler için oluşturduğu tehlikeyi sezen Yugoslavya Türkleri aydınları, Üsküp Türk Konsolosu Emin Gerçek ve Belgrad Büyükelçisi Kamil Koperler ile temas kurularak Yücel adı verilen teşkilatı kurmuşlardır. Yücel teşkilatı Şuayip Aziz Yücel tarafından teşkilatlandırılmıştır. Yücel teşkilatı Yugoslavya'daki Türklerin benliğini asimilasyona karşı korumuş, Türk okulları ve Türk öğretmeni yetiştirme kursları açmış, Türkçe gazeteler çıkarmış ve Üsküp radyosunda Türkçe yayın yapmışlardır.⁸⁰ 1947'de Tito, Stalin'in de baskısıyla Yugoslavya'daki bütün milliyetçi teşkilatları ortadan kaldırmaya çalışmıştır. İlk tutuklamalar 1947 Ağustos'unda gerçekleşmiştir. Bu süreçte basın aracılığıyla ve hoparlörler kullanılarak Yücelciler aleyhinde kamuoyu oluşturulmuş ve Türkler sindirilmeye ve psikolojik baskı altına alınmaya çalışılmıştır. Görülen davalar sonucunda Yücel teşkilatı mensuplarından birçoğu idam edilmiş idamdan kurtulanlar ise Türkiye'ye ve diğer ülkelere göç etmek zorunda kalmışlardır. Balkanlarda aynı dönemlerde Üsküp'te kurulan Yücel teşkilatına benzer, Bosna'da Genç Müslümanlar ve Prizren'de Genç Türkler teşkilatları

⁷⁸ İvgen, a.g.e, s.71

⁷⁹ Zaim, a.g.e, s.364

⁸⁰ Ali Biçer, Cumhuriyet Dönemi Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikası, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Strateji Bilimi Anabilim Dalı, Gebze, 2007, s.124

kurulmuştur. Bu teşkilatın üyeleri de çeşitli davalara çıkmış ve sonucunda idam, müebbet ve en az 20 yıl hapis cezası almışlardır.⁸¹

Baskılar neticesinde Türklerin göç etme isteği, devletin sınır kapılarını kapatması ve göçe yasaklar getirmesi nedeniyle engellenmiştir. Bu engellemelerin kalkması için gelişen ve iyiye giden Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Sosyalist Federe Devleti ilişkileri sonucunda antlaşmalar imzalanmış ve Yugoslavya’da yaşayan Türklerin Türkiye’ye göçleri konusunda şartlar belirlenmiştir.

4.1.4. 1963 depremi: Üsküp’te 26 Temmuz 1963 yılında 6,0 şiddetinde gerçekleşen deprem sonrasında 1100 kişi hayatını kaybetmiştir.⁸² Deprem de aynı zamanda çok sayıda aile evsiz kalmıştır. Bayram Şen’in çalışmasında Zühtü Aydın’la yaptığı röportajda Aydın, 1963 depremi sonrası ekonomik sıkıntılarının oluştuğunu ve bu nedenle hem ekonomik sıkıntı yaşayan hem de evsiz kalan ailelerin birçoğunun Türkiye’ye göç ettiğini belirtmiştir.⁸³ Bahtiyar Sipahioğlu ise bu durumu “Üsküp’te büyük bir yer sarsıntısı oldu. Üsküp’teki deprem nedeniyle Yugoslav göçmenlerine T.C hükümeti tarafından ziyaret izni verildi.” diyerek belirtmiştir.⁸⁴

4.3. TÜRKİYE’YE GÖÇ EDEBİLMEK İÇİN GEREKEN ŞARTLAR

Türkiye’ye göç edebilmenin ilk koşulu, Yugoslav vatandaşlığından feragat etmek olmuştur. Vatandaşlıktan çıkartılan aileler, Belgrat’taki Türk Büyük elçiliğinden “vesika” almak zorunda kalmışlardır. Vesika alabilmek için, müracaat eden ailelerin Türk kökenli olmaları ve Türkçe bilmeleri gerekiyordu. Elçilikte zorluk çıkartılmamış, basit sorularla (hatta 10 kelime Türkçe bilmeleri bile yeterli olmuştur) vesikaları verilmiştir.

Yugoslavya Hükümeti, Türkiye’ye göç etmek isteyenlere bazı şartlar sunmuştur. Bu şartlar;

- Bakımlarının Türkiye’de bir aile tarafından üstlenileceğine dair bir belge,
- Türkçe konuşma zorunluluğu,
- Yugoslavya’dan ayrılacakların asgari bir gelire sahip olmasıdır.

⁸¹ Zaim, a.g.e, s.61

⁸² http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/july/26/newsid_2721000/2721635.stm adresinden alınmıştır. (Son Erişim: 16.05.2012)

⁸³ Bayram Şen, *Nationalism And Migration: The Post–1950 Balkan Immigrants From Yugoslavia*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2007, s.157

⁸⁴ Sipahioğlu, a.g.e., s.120

Tüm evraklar tamamlanmasına rağmen göç etmek isteyenler Yugoslavya hükümetinin engellemeleriyle karşılaşmıştır. Karşılaşılan sıkıntılar;

- Göç için başvuru yaptıkları zamanla ayrılış için verilen iznin süresini uzatmışlar ve bu sürede göç başvurusu yapanlara iş vermemişler, ellerindeki tüm malları harcatarak maddi olarak sıkıntıya sokmuşlardır.

- Belediyeler Türklerin mallarını kendi belirledikleri fiyatlar üzerinden satın almışlardır.

- Göç edecek olan Türklerin mallarını orada kalacak olan Türklerin almasına izin vermemişlerdir.

- Ayrılış izni için Türklerden 12 bin dinar terki tebaa vergisi alınmıştır.

- Göçmen malını satamadığı sürece devlete hibe etmekle yükümlüdür.

- Göçe hazırlanan ailelerin malları evinde bir komite önünde yerleştirilmekte ve komisyondan geçen mallar belirlenen güzergâhlardan sevk edilebilmektedir.⁸⁵

Bir adayın başvurusuna bölgedeki Türk konsoloslukları tarafından “serbest göçmen vizesi” verilebilmesi için izlenen prosedür:

- Aday yerel makamlardan milli – etnik kökeninin Türk olduğunu gösteren belge alacaktır.

- Adayın konsolosluklara bizzat yapacağı müracaat sırasında memurlar tarafından Türk soyundan olup olmadığı “Türkçe” bilip bilmediği Türk kültürüne bağlı olup olmadığı tespit edilecektir.

- Adaydan müracaatı sırasında, yukarıdaki bilgilerin tespiti bakımından Türkiye’deki akrabaları ile ilgili bilgiler istenecektir.

- Bölgedeki Türk diplomasisi temsilcilikleri ile Türkiye’deki resmi makamlar arasında yapılacak bilgi alışverişine istinaden, tahkikatın sonucuna göre, başvurunun uygun olması halinde adaya serbest göçmen vizesi verilecek, uygun bulunmaması halinde verilmeyecektir. Bu prosedür çerçevesinde yürütülen çalışmalar sırasında, Torbeşlerden gelen göç başvuruları ilk anda dil dolayısıyla bir tedirginliğe yol açmışsa da, Türklük bilincine sahip olmaları dolayısıyla bu tedirginlik kısa sürede giderilmiştir.

⁸⁵ Zaim, a.g.e, s.364

Anadil ve Türkiye'deki akrabalar konusunda, başlangıçta ön görülen kuralların zamanla yumuşatılması yoluna gidilmiştir.⁸⁶

T. C.
BELGRAD BÜYÜK ELÇİLİĞİ
Konsolosluk Şubesi
Proleterskiy brijada Br. 3

Göçmen İmühaberî vesikası
28 Mart 1957

Belgrad, _____
Liste ve sıra No.: 433/1

Muzo Numan
Türkiye'deki akrabanız Hacıyî Hacıyî
sizi ve (16) kişilik aile efradınızı zorbest göçmen olarak Türkiye'ye getirmek istemektedir.
Vesikanizin hazırlanabilmesi için:
1-Türkçe konuşmanız,
2-Sizin veya Türkiye'ye gidecek aile efradınızdan birinin şahsen Konsolosluk Şubemize gelmesi, lâzımdır.
Heraherinizde getireceğiniz vesikalar şunlardır:
1-Bu mektubumuz,
2-Lişna karta'nız,
3-Hodni list'iniz,
4-Ailenizde, yeni doğan, evlenen, doğumun veya ölen kimseler varsa, bunlara ait resmi vesikalar.
Yukarıda gösterilen şekil ve vesikalarda müdahale etmişiniz ve dikkatli bir mavi haliniz bulunmadığı takdirde, göçmen vesikaniz verilecektir.
Göç en işlerine, pazar ve resmi tatil günlerinizle hariç, her gün saat 10 dan 12 ye kadar bakılır.
Nasıldırınızla bildiririm.

Da bi regulisali vnaše piteže iseljenje prema gore izloženom, izvolite se obratiti u četvrtak 28.marta 1957 god.

Konsolosluk İşlerini Tedvire Memur
Başkatip Y.
28 Mart 1957

114

Fotoğraf 1: Belgrat Büyükelçiliği'nden Sinanoviç Sabri'ye gelen, göçmen vesikasının verileceğine dair bilgi, 1957⁸⁷

⁸⁶ Cevizci, a.g.e, s.23

⁸⁷ Bosna – Sancak Derneği Pendik Şubesinin sergisinden alınmıştır.

BÖLÜM 5

YUGOSLAVYA GÖÇMENLERİNİN MARMARA BÖLGESİ'NDE İSKÂNİ VE İSKÂNIN ETKİLERİ

Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet sonrası göçlerde de göçmenler genel olarak Marmara Bölgesine göç etmişlerdir. Marmara Bölgesi, yaşam şartlarının elverişliliği, zengin sosyal ve ekonomik yaşama alanlarının bulunması nedeniyle göç olgusunun en fazla yaşandığı bölgedir. Göçmenlerin Marmara Bölgesini seçmelerindeki en önemli neden; iş olanaklarının bulunması ve daha önceden gelen akrabalarının yerleşik bir düzene geçmiş olmalarıdır. Ayrıca, özellikle Makedonya ve Kosova bölgelerinden gelen göçmenlerin için Marmara Bölgesi yerleşim alanı olarak elverişli şartlar taşımaktaydı. Göçmenlerin geldikleri bölgenin iklim ve toprak özellikleri ile Marmara Bölgesi için benzer özellikler taşımaktaydı. Bölgelerin nüfus artışında göçmenlerin payı ve mekânsal gelişimlerinde göçmenlerin oranı önemli olmuştur. 1927 – 1960 yılları arasında Marmara Bölgesinin nüfusunun artışında %19,25 oranında bir artış gözlenmiştir. Göçmenler böylelikle bölgeler arasındaki nüfus dengesizliğini de artırıcı rol oynamıştır.⁸⁸

Balkanlardan göçlerin artması Türkiye’de nüfus sorununa çözüm getirmekle birlikte yerleşme sorununu da beraberinde getirmiştir. Özellikle büyük şehirlerde var olan iskân alanlarının darlığı ve bulunan meskenlerin kiralارının ise yüksek bulunması şartları ağırlaştırmıştır.⁸⁹ Göçmenlerin yerleştirilmesinde herhangi bir yerleşim planı hazırlanmadığından göçmenlerin yerleştirildikleri veya serbest göçmen olarak geldikleri bölgelerde sorun yaşanmaya başlanmıştır. Bu sorunların ardından tedbirler alınmış bu tedbirler alınırken de;

- Geldikleri yerlerin coğrafi özellikleri,
- Göç etmeden önceki işleri,
- Göç etmeden önceki tarımsal faaliyetleri göz önüne alınarak daha sağlıklı ve verimli yerleştirmeler yapılmaya çalışılmıştır.⁹⁰

⁸⁸ Geray, a.g.e, s.21

⁸⁹ Zaim, a.g.e, s.367

⁹⁰ Geray, a.g.e. s. 22

5.1. GÖÇMENLERİN MARMARA BÖLGESİ'NDE MEKÂNSAL ETKİLERİ

Marmara Bölgesi, yurdumuzun kuzeybatı kesiminde Marmara Denizi çevresinde yer alır. 67.000 km²'lik yüzölçümü ile Türkiye'nin %8,5'ini kaplar. Kapladığı alan itibariyle Güneydoğu Anadolu Bölgesinden sonra sondan ikinci olmasına karşın, ülkemizde nüfusun en fazla ve en yoğun olduğu bölgedir.

Bölgede yerleşme Neolitik döneme kadar uzanmaktadır. İstanbul Fikirtepe'de ilk yerleşme izine rastlanmıştır. Roma ve Bizans döneminde kurulan yerleşmeler, Selçuklu ve özellikle Osmanlı döneminde gelişerek önemli birer merkez haline gelmişlerdir.⁹¹

Yerleşmeler çoğunlukla ulaşımına uygun ve tarım topraklarına sahip sahalarda gelişme göstermiştir. Bu sahaların başında İstanbul, Bursa, İzmit ve Çanakkale gelmektedir.

Toplumların hayatlarında önemli yere sahip olan göç olgusu; sadece bireyin yer değiştirmesi hareketi olarak algılandığında fiziki bir mekân değiştirme olarak algılansa da göç, göç fikrinin bireyde oluşmaya başladığı andan itibaren bireyi ve toplumu geniş çaplı etkileyen, belli bir nedeni olan, kaynak geçiş hedef bölgelerinde farklılıklara neden olan, bu doğrultuda çok çeşitli şekillerde ele alınmış ve halen de farklı bilimsel disiplinlerin çalışma konularından olan çok yönlü bir olgudur.⁹²

Göç gönüllü veya gönülsüz, ferdi ya da toplu olarak uluslararası veya sınırları içerisinde göç eden bireyler, sadece yaşadıkları mekânı değiştirmekle kalmamakta, aynı zamanda yaşam koşullarını kültürel özelliklerini, coğrafi çevresini, temel değerlerini de değiştirmektedir. Göç olgusu ile demografik olarak toplumun yapısında, ekonomik olarak ise emek ve pazarın coğrafi yer değişimi gerçekleşmektedir.

Göç, göç eden kitle ile göç edilen yerdeki kitlenin üzerinde psikolojik, ekonomik ve siyasal açıdan çok sayıda etki göstermiştir. Göç olayının zorunlu olması ise bu tür etkilerin daha şiddetli hissedilmesine sebep olmuştur.

Göçler, Türkiye'yi Avrasya bölgesinin kültür sepeti haline getirmiştir. Her göçmen kitlesi, mutfaktan yemek adabına, konuşma aksanından giyim kuşam ve folklora, eğlenceden yas tutmaya kadar hemen her alanda yüzyıllar içerisinde

⁹¹ İbrahim Atalay, Kenan Mortan, *Türkiye Bölgesel Coğrafyası*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2006, s.123

⁹² Mustafa Gürkan, *Sosyolojik Açıdan Göç ve Yasadışı Göç Hareketleri*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Anabilim Dalı, Kırıkkale, 2006 s.6

oluşturdukları memleketlerine has kültür değerlerini Türkiye'ye taşımış ve burada yaşatmaktadır. Bu kültürel alışveriş sadece soydaşlar arasında değil gayrimüslim veya farklı etnik kimliklerin birbiri ile tanışmasını da sağlamış seçici olmak kaydıyla aralarında etkileşim biçiminde olmuştur.⁹³

Göçmenler, Türkiye'ye yetişmiş iş ve beyin gücü taşımışlardır. Bugün başta Bursa olmak üzere, özellikle Marmara Bölgesinde sanayi ve tarımsal alanlarda gelişmiş kentlerimizin bu durumu önemli ölçüde göçmenler sayesinde olmuştur. Göçmenler Türkiye'ye geldiklerinde çeşitli zorluklarla karşılaşmışlardır. Sorunların giderilmesi için örgütlenmeye de gidilmiş, böylece ülkemize örgütlü kültürel faaliyet zenginliği kazandırılmıştır.

Türkiye'ye göç edenler ya devlet eliyle bazı bölgelere yerleştirilmiş veya bu insanlar akrabalarının bulunduğu, iş sahalarının geniş olduğu aynı yerlere kendiliğinden yerleşmişlerdir. Bu bölgelerinin yoğun iç göç aldığı da düşünürsek, dış göçlerle de bu yoğunluk hat safhaya ulaşmış, bu nedenle de devletin buralara hizmet götürmesi zorlaşmıştır. Bu durum, hızlı nüfus alan bu bölgelerde ekonomik, sosyal sorunların doğmasına neden olmuş ve asayiş bakımından da Türkiye'nin aleyhine bir hal ortaya çıkmıştır.⁹⁴

5.2. ŞEHİRLERİN MEKÂNSAL GELİŞİMLERİNDE GÖÇMENLERİN ETKİSİ

Şehirleşme şehir sayısının ve şehirlerde yaşayan nüfusun artması olarak tanımlanmaktadır. Ancak şehirleşmeyi sadece bir nüfus hareketi gibi ele almak yeterli değildir. Şehirleşme, bir takım ekonomik, teknolojik, sosyal siyasal değişimler sonucu ortaya çıkan ve toplumsal yapı ile insanların tutum ve davranışlarını etkileyerek değişebilme gücüne sahip bir süreçtir.⁹⁵

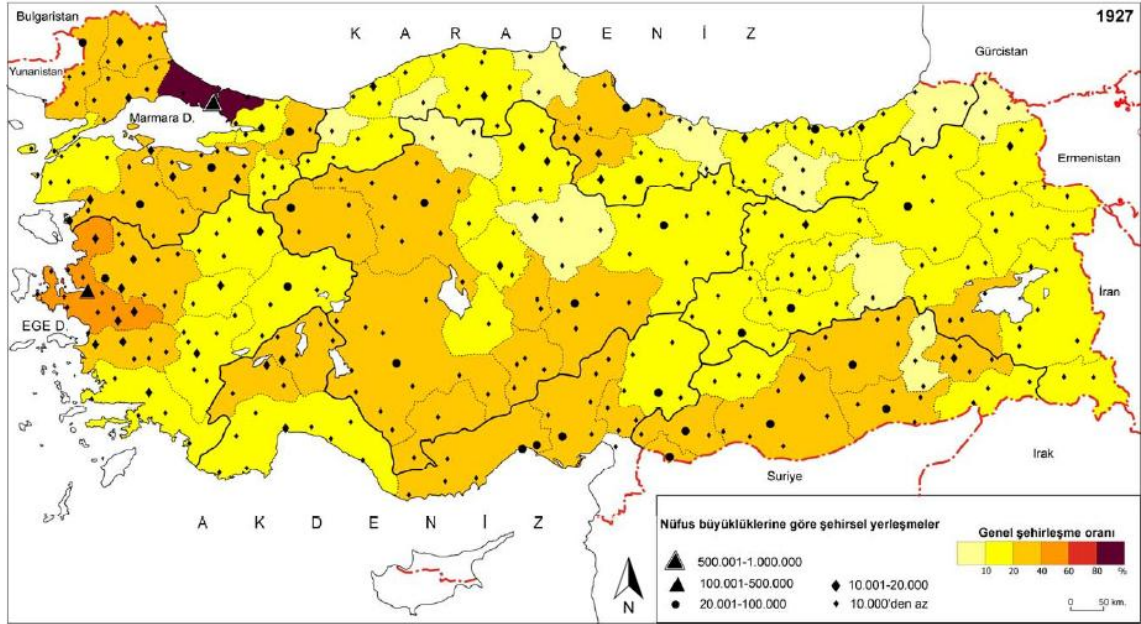
Şehir sayısı cumhuriyetin ilk yıllarında oldukça düşük olmakla birlikte, yerleşimlerin daha çok kasaba özelliği taşıdığı görülmektedir. 1927 yılında şehrsel yerleşme kategorisinde 383 yerleşme bulunmaktadır ki, bunlardan 355 tanesi kasaba yerleşmesidir. (Şekil 15) 1927 yılında büyük şehir sayısının azlığı (28 adet) dikkat

⁹³ Said Yusuf, *Türkiye'ye Soydaş Göçü ve Sonuçları*, 8 – 11 Aralık 2005, Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri, Zeytinburnu Belediye Başkanlığı, İstanbul, 2005, s. 114

⁹⁴ Yusuf, a.g.e., s. 118

⁹⁵ Kasım Karaman, *Türkiye'de Şehirleşme Olgusu ve Gecekondu Sorunu*, Fırat Üniversitesi, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları 4, Elazığ, 2003, s. 109

çekmektedir.⁹⁶ Bu büyük şehirler genellikle Osmanlı Devleti döneminde de önemini koruyan önemli merkezlerdir.

Kaynak: Yücesahin, vd., 2003

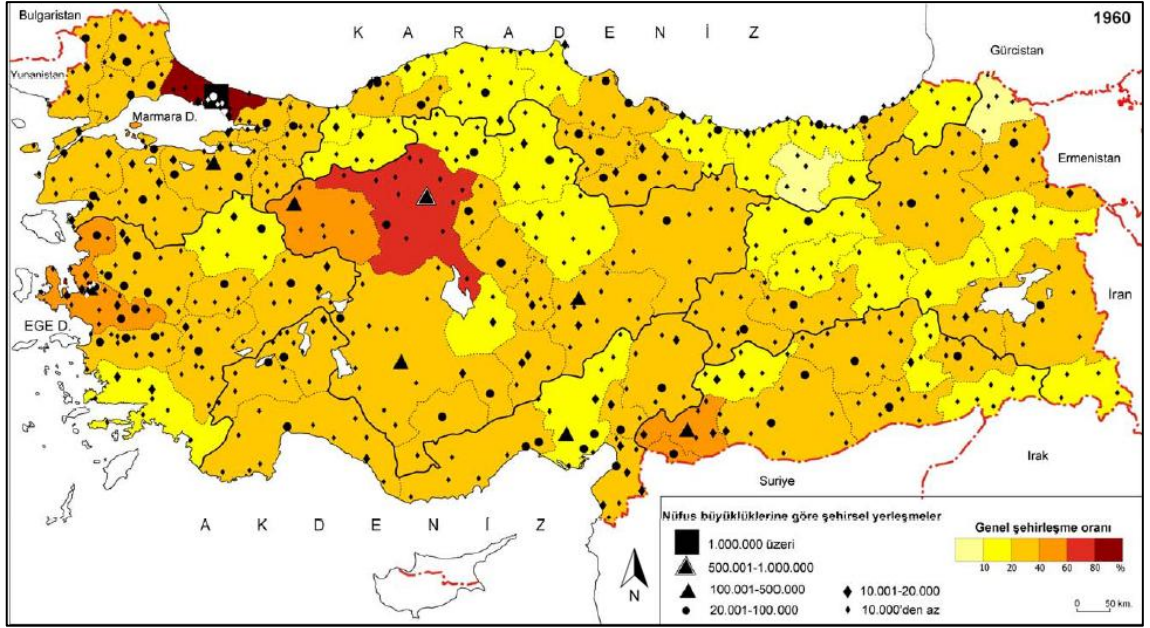
Şekil 15: Türkiye’de Şehrsel Yerleşmelerin Dağılımı, 1927

Kentleşmenin itici etkenlerinden birini de göçler oluşturmuştur. Göçlerin sonucunda ekonomik, sosyal yapısındaki değişimler bu süreci hızlandırır. Kent nüfusunun artışının sonucunda kentin içine giren yeni insan unsuru, geldiği noktada zorlayıcı değiştirici rol oynar.⁹⁷ 1950 sonrası, hem iç göçün hem de bu dönemde Balkanlardan Türkiye’ye yönelik göç hareketlerinin artmasına bağlı olarak, şehirleşme sayısı 1927’ye oranla oldukça artmıştır. 1960 yılında şehir sayısı 1927’ye oranla 1,4 ile 5,3 kat arasında artmıştır. (Şekil 16) Ayrıca bu dönemde hem iç göç hem de dış göç hareketlerine maruz kalan İstanbul ile birlikte metropolleşme süreci ortaya çıkmıştır.⁹⁸

⁹⁶ Murat Yücesahin, Rüya Bayar, Murat Özgür, *Türkiye’de Şehirleşmenin Mekânsal Dağılım ve Değişimi*, Coğrafi Bilimler Dergisi, 2004, s. 26

⁹⁷ Kiracı, a.g.e, 28

⁹⁸ Yücesahin, v.d., a.g.e, 31

Şekil 16: Türkiye’de Şehirsel Yerleşmelerin Dağılımı, 1960

Devlet, gelen muhacirlerden Türkiye’de akrabası olanların akrabalarının yanlarına, akrabası olmayanların ise devletin belirleyeceği yerlere yerleştirilmesi kararını almıştır. Göçmenlerin iskânı yapılmadan önce iskân komisyonları tarafından her sancağın, kazanın, köyün nüfusu tespit edilmiştir. İskân komisyonları tarafından göçmenlerin dağıtımı yapılırken meslekleri sorulmuş, zanaatkârlar, esnaflar, tüccarlar, gündelikçilik yapanlar tespit edilerek şehir ve kasaba gibi merkezlerde, birer ikişer odalı evlere yerleştirilmeye çalışılmış, mesleklerini yapabilmeleri için gerek devlet, gerekse esnaf birlikleri tarafından dükkân ve alet yardımı yapılmıştır. Aynı şekilde köylere yerleştirilen göçmenlere de gerekli zirai alet ve tohum yardımları yapılmıştır. Bütün bunlardaki amaç, gelen göçmenleri üretici duruma geçirip, bunların devlete yük olmamalarını sağlamaktır. 1950’den sonraki göçlerde gelen göçmenlerin sanayinin bulunduğu şehirlerde toplandığı görülmektedir. Bu gelen göçmenler gelişen sanayinin hem hammadde kaynağı hem de iş gücü ihtiyacını karşılamışlardır. Devletin takip ettiği iskân politikalarında en önemli amacı, göçmenlerin Türkiye’ye uyumunu sağlamak olmuştur. Bunun sonucu bu kitleler, ekonominin çeşitli sektörlerinde aktif rol oynamışlardır.⁹⁹

Balkanlardan göç ederek bölgeye yerleşen göçmenler dağınık yerleşmeler kurmalarına rağmen Yugoslavya göçmenlerinden olan Boşnaklar, mahalle ve köyler

⁹⁹ İsmail Selimoğlu, *Cumhuriyet Döneminde Bursa’ya Mübadele Sonrası Göçler, Bursa’nın Zenginliği Göçmenler*, Osmangazi Belediyesi, Bursa, 2008, s.204

kurarak kendi imkânlarıyla toplu yerleşmeler meydana getirmişlerdir. Türkiye’de yaşayan Arnavutların büyük kısmı Bursa’da olmasına rağmen, Makedonya ve Kosova’dan göç eden Türk ve Arnavutların oluşturduğu toplu yerleşmelere çok sık rastlanmamaktadır. Bu nedenle örneğin Bursa’da Gürcü, Abhaz, Boşnak köyleri olmasına rağmen Arnavut köyü bulunmamaktadır. Bunun sebebi ise, Makedonya ve Kosova bölgelerinden göç eden göçmenlerin Boşnak gruplar gibi toplu bir şekilde göç etmemiş olmalarıdır.

Çalışmada yararlanılan anket çalışmasından elde ettiğimiz sonuçlara göre, toplu yerleşmeler genellikle (Yıldırım Mahallesi ve Sapanbağları Mahalleleri gibi) göçlerin toplu olarak yapıldığı yıllara rastlamıştır. 1939 – 1950 yılları arasında Yugoslavya Hükümeti tarafından göçe izin verilmemesi ve 1950 sonrasında da gayri resmi izin verilmesi nedeniyle göçler toplu olarak değil çoğunlukla bireysel yapılmıştır. 1950 – 1959 yılları arasında temkinli olarak devam eden göç hareketi, baskıların da artmasına bağlı olarak 1960 yılı itibarıyla önemli derecede yükseliş göstermiştir. Toplu yerleşmeler kuran göçmenlerin genelde 1965 yılında gelmiş olması da bu tespiti kanıtlamaktadır.

İlk yerleşim yerlerinin seçiminde akrabaların varlığı önem arz etmiştir. “*İlk Yerleştiğiniz İli/İlçeyi/Mahalleyi Seçmekteki Sebebiniz*” sorusuna ankete katılan katılımcıların tamamı akrabaların ve tanıdıkların varlığı cevabını vermişlerdir. Yugoslavya Hükümeti’nin göçe izin vermek için istediği göçmen vesikaları ve bu vesikaları gönderenlerin daha önceden yerleşmiş oldukları alanlar göçmenlerin Türkiye’ye geldiklerinde ilk geldikleri yerleşim yeri olmuştur.

Şekil 17: Ankete Katılan Grubun Türkiye’ye Geldiklerinde Yerleştikleri İllerin Dağılımı¹⁰⁰

Mekansal yer değiştirmelerin yerleşmelerin gelişmesinde ve şekillenmesinde etkisi olduğu bilindiğinden göçmenlere araştırma anketinde “*Göç Ettiğiniz Yılda Günümüze Aynı İl/İlçe/Mahallede mi İkamet Ediyorsunuz?*” sorusu sorulmuş ve göçmenlerin %56,8’i “Evet” cevabını verirken, %43,2’si “Hayır” cevabını vermiştir. Yer değiştirmelerin en önemli sebeplerini ise daha öncede belirtildiği gibi kültür kaybı yaşama kaygısı (özellikle 1950 sonrası Türkiye’de iç göçler de artış göstermiştir) ve uygun yerleşme koşullarının bulunabilmesi oluşturmuştur. Yer değiştirme, anket değerlendirmemizden de elde ettiğimiz gibi Pendik’te kurulan yerleşmelerde gözlemlenmezken, özellikle İstanbul’da Küçükköy – Bayrampaşa ve Bursa’da Osmangazi ilçeleri yer değiştirmelerin sıkça yaşandığı merkezler olmuştur.

Bu dönemde yoğun göç sebebiyle akrabalarının yanına yerleştikleri halde nüfus kütüğü farklı illere bağlı olanlar da bulunmaktadır.

“1964 yılında Türkiye’ye göç etmeye karar verdik. Bizden önce akrabalarımızın Pendik’e yerleştiğini biliyorduk. Bizde muhaceret iznini aldıktan sonra aynı bölgeye yerleşecektik fakat devlet İstanbul nüfusunun aşırı derecede çoğaldığını belirterek bizi

¹⁰⁰ Grafik, göçmenlere yapılan ankette “Sizin veya Ailenizin Yerleştiği İl/İlçe” sorusuna verilen cevaplar doğrultusunda hazırlanmıştır.

Bursa'ya yönlendirdi. Biz de kaydımızı Bursa'ya yaptık. Kaydımızı yaptırdık ama orada yaşamadık. Geldiğimiz ilk günden beri Pendik'te yaşıyoruz”(M.İ. İstanbul, Pendik, 76)

“1960 yılında Türkiye'ye geldiğimizde akrabaların yanına yerleşecektik ama İstanbul'a yerleşmemizin imkânı olmadığı söylediler. Nereye yerleşelim diye sorduk Adapazarı'na gidin dediler. Önceden oraya da çok göçmen geldi. Size yardım ederler dediler. Bizim için en önemli sorun dil problemiydi, ilk yerleşeceğimiz yer de o yüzden bizim için çok önemliydi çünkü kimse bizi anlamıyordu. İş bulmamız da dil bilmediğimiz için çok zordu. Tanıdık o dönemde bizim için çok önemliydi. Devletin engellemesine rağmen kaydımızı Adapazarı'na yaptırdık ama Pendik'e yerleştik.”(F.D, İstanbul, Pendik,65)

Araştırma sonuçlarından da görüldüğü üzere, Yugoslavya'dan Türkiye'ye yerleşik göç hareketlerinden en fazla etkilenen bölge Marmara Bölgesi olmuştur. Marmara Bölgesi gerek iş olanakları gerekse yaşam şartları açısından göçmenlere cazip gelmiş ve özellikle Bursa ve İstanbul'da önemli göçmen yerleşmeleri kurulmuştur.

Marmara Bölgesinde Bursa ve İstanbul dışında Yugoslavya göçmenlerinin yoğun olarak bulunduğu il Sakarya'dır. Burada da toplu yerleşmelerin çoğunu Bosna ve Sancak bölgesinden gelenler oluşturmuştur. Bölgede bahsi geçen iller dışında özellikle Balıkesir, Edirne ve Kırklareli'nde de göçmen yerleşmeleri bulunmaktadır. Fakat bu illerde toplu yerleşmeler genel olarak Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya göçmenlerinden oluştuğundan Yugoslavya'dan göç eden ailelerin dağınık yerleşmeler kurduğu gözlenmiştir. (Tablo 2) (Şekil 18)

Tablo 2: Marmara Bölgesinde Yer Alan Göçmen Köy ve Mahalleleri^{101*}			
İL	İLÇE	KÖY	MAHALLE
BALIKESİR	AYVALIK	KÜÇÜKKÖY	
BALIKESİR	AYVALIK	SARIMSAKLI	
BALIKESİR	ERDEK	BALIKLI	

¹⁰¹ Muammer Demirel, *Türkiye'de Bosna Göçmenleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12/2, Erzurum, 2008, s.285–306.

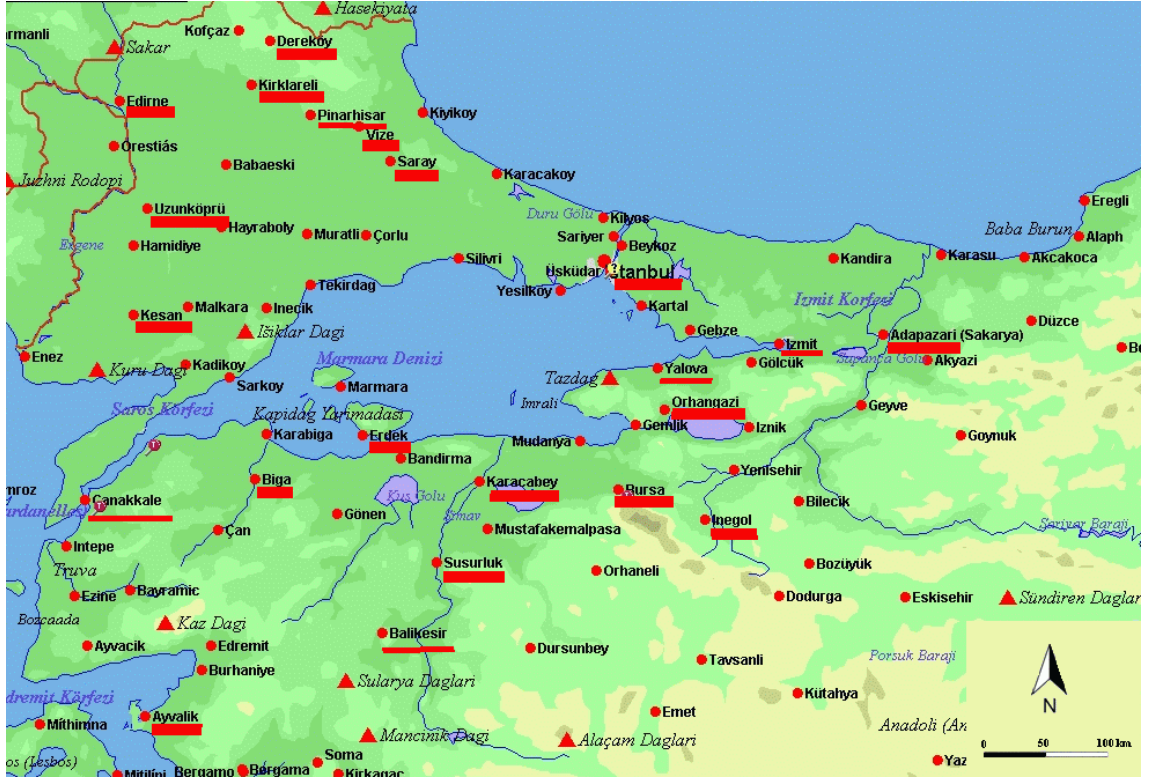
* Tablo hazırlanırken, Demirel'in bilgilerinin yanı sıra araştırmalarımız sonucu elde edilen bilgiler de kullanılarak tabloya eklemeler yapılmıştır.

BALIKESİR	ERDEK	HARMANLI	
BALIKESİR	ERDEK	OCAKLAR	
BALIKESİR	SINDIRGI	IŞIKLAR	
BALIKESİR	SUSURLUK	ALİBEY	
BURSA	İNEGÖL	FINDIKLI	
BURSA	İNEGÖL	İNAYET	
BURSA	İNEGÖL	LÜTFİYE	
BURSA	İNEGÖL	MESURİYE	
BURSA	İNEGÖL	MERKEZ	SÜLEYMANİYE
BURSA	KARACABEY	FEVZİPAŞA	
BURSA	KESTEL	TURANKÖY	
BURSA	ORHANGAZİ	YENİKÖY	
BURSA	OSMANGAZİ		NAMIK KEMAL
BURSA	OSMANGAZİ		GÜLBAHÇE
BURSA	OSMANGAZİ		ZAFER
BURSA	OSMANGAZİ		ELMASBAHÇELER
BURSA	OSMANGAZİ		HAMZABEY
BURSA	YILDIRIM		ŞÜKRANİYE
BURSA	YILDIRIM		MOLLAARAP
ÇANAKKALE	BİGA	KALAFAT	
ÇANAKKALE	BİGA	KANLIKISIK	
ÇANAKKALE	GÖKÇEADA	TEPEKÖY	
ÇANAKKALE	LAPSEKİ	ÇATALTEPE	

ÇANAKKALE	LAPSEKİ	NUSRETİYE	
EDİRNE	MERKEZ	BOSNA	
EDİRNE	HAVSA	KÖSEÖMER	
EDİRNE	KEŞAN	YENİCEÇİFTLİK	
EDİRNE	SÜLEOĞLU	AKARDERE	
EDİRNE	UZUNKÖPRÜ	ÇAKMAK	
EDİRNE	UZUNKÖPRÜ	SİPAHİ	
İSTANBUL	ÇATALCA	BİNKILIÇ	
İSTANBUL	SİLİVRİ	BÜYÜKÇAVUŞLU	
İSTANBUL	SİLİVRİ	DEĞİRMENKÖY	
İSTANBUL	SİLİVRİ	SEYMEN	
İSTANBUL	ŞİLE	YENİKÖY	
İSTANBUL	BAYRAMPAŞA		YILDIRIM
İSTANBUL	BAYRAMPAŞA		KÜÇÜKKÖY
İSTANBUL	BAYRAMPAŞA		SAĞMALCILAR
İSTANBUL	BAYRAMPAŞA		ALTINTEPSİ
İSTANBUL	BAYRAMPAŞA		TERAZİDERE
İSTANBUL	BAYRAMPAŞA		VATAN
İSTANBUL	BAYRAMPAŞA		İSMETPAŞA
İSTANBUL	GAZİOSMANPAŞA		CEBECİ
İSTANBUL	GAZİOSMANPAŞA		SULTANÇİFTLİĞİ
İSTANBUL	GAZİOSMANPAŞA		SARIGÖL
İSTANBUL	GAZİOSMANPAŞA		MERKEZ

İSTANBUL	GAZİOSMANPAŞA		ŞEMSİPAŞA
İSTANBUL	ZEYTİNBURNU		ÇIRPICI
İSTANBUL	ZEYTİNBURNU		NURİPAŞA
İSTANBUL	ZEYTİNBURNU		VELİEFENDİ
İSTANBUL	ESENLER		MİMAR SİNAN
İSTANBUL	ESENLER		YAVUZ SELİM
İSTANBUL	ESENLER		NAMİK KEMAL
İSTANBUL	PENDİK		SAPANBAĞLARI
İSTANBUL	PENDİK		YENİMAHALLE
İSTANBUL	PENDİK		YEŞİLBAĞLAR
KIRKLARELİ	MERKEZ	DEREKÖY	
KIRKLARELİ	MERKEZ	KAVAKDERE	
KIRKLARELİ	MERKEZ	KAVAKLI	
KIRKLARELİ	MERKEZ	KOCAHIDIR	
KIRKLARELİ	MERKEZ	KUZULU	
KIRKLARELİ	MERKEZ	ULUKONAK	
KIRKLARELİ	MERKEZ	YOĞUNTAŞ	
KIRKLARELİ	DEMİRKÖY	BALABAN	
KIRKLARELİ	DEMİRKÖY	GÖKYAKA	
KIRKLARELİ	DEMİRKÖY	HAMDİBEY	
KIRKLARELİ	PINARHİSAR	YENİCE	
KIRKLARELİ	VİZE	BALKAYA	
KIRKLARELİ	VİZE	EVRENCİK	

KIRKLARELİ	VİZE	HASBUĞA	
KOCAELİ	KARAMÜRSEL	AKKANAT	
KOCAELİ	KARAMÜRSEL	HAYRİYE	
KOCAELİ	KARAMÜRSEL	İHSANİYE	
KOCAELİ	KARAMÜRSEL	KARAPINAR	
KOCAELİ	KARAMÜRSEL	OLUKLU	
KOCAELİ	KARAMÜRSEL	TAHTALI	
KOCAELİ	KARAMÜRSEL	TAŞAĞIL	
KOCAELİ	KARAMÜRSEL	YALAKDERE	
SAKARYA	MERKEZ	ARALIK	
SAKARYA	MERKEZ	ÇAYKIŞLA	
SAKARYA	MERKEZ	YAZLIK	
SAKARYA	MERKEZ	SERDİVAN/BEŞKÖPRÜ	
SAKARYA	AKYAZI	BATAKKÖY	
SAKARYA	KARASU	KURUMEŞE	
SAKARYA	PAMUKOVA	ORUÇLU	
SAKARYA	SAPANCA	ÜNLÜCE	
YALOVA	MERKEZ	AKRABAKONAĞI	
YALOVA	MERKEZ	BEŞPINAR	
YALOVA	BOĞAZLIYAN	BELÖREN	

Şekil 18: Yugoslavya Göçmenlerinin Marmara Bölgesinde Toplu Yerleşme Kurdukları İl ve İlçeler

5.2.1. İstanbul

İstanbul Bölgesi, Türkiye'nin kuzey batısında, $28^{\circ}01'$ ve $29^{\circ}55'$ doğu boylamlarıyla $41^{\circ}33'$ ve $40^{\circ}28'$ kuzey enlemleri arasında kalmakta olup, kuzeyde Karadeniz, doğuda Kocaeli Sıradağları'nın yüksek tepeleri, güneyde Marmara Denizi ve batıda ise Ergene Havzası'nın su ayırım çizgisi tarafından sınırlanmaktadır. İstanbul Boğazı, Karadeniz ve Marmara Denizi'ni birleştirmekte; Asya Kıtası'yla Avrupa Kıtası'nı birbirinden ayırmakta ve İstanbul kentini de ikiye bölmektedir. İstanbul'un karasal alanı doğu ve güneydoğudan Kocaeli'nin Karamürsel, Gebze, Merkez ve Kandıra ilçeleri; batı ve kuzeybatıdan Tekirdağ'ın Çorlu, Çerkezköy ve Saray ilçeleri topraklarıyla çevrilidir.

Yerleşim tarihi Paleolitik Çağ'a kadar uzanan İstanbul, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde başkent olması nedeniyle büyük gelişme göstermiştir.¹⁰² Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni başkenti Ankara olunca, İstanbul sahip olduğu tabii, tarihi ve beşeri özelliklerden dolayı ülkemizin ekonomi, kültür ve turizm başkenti olmuş ve gelişimini bu dönemde daha da hızlandırmıştır.

¹⁰² Atalay, a.g.e, s. 184

Şekil 19: İstanbul İli Sınırları ve İlçelerin Dağılışı¹⁰³

Tarih boyunca göç alan İstanbul şehrinin, cazibe merkezliği 1950’li yıllardan sonra daha çok artmıştır. 1950 sonrası ilk göç dalgası ile gelen göçmenler sur dışında ve Haliç çevresinde gelişen sanayi tesislerinin etrafında Zeytinburnu ve Kâğıthane’de ilk gecekondu mahallelerinin çekirdeklerini oluşturmuştur. Zeytinburnu’ndan sonra Eyüp – Rami bölgesinde şehrin ikinci büyük gecekondu yerleşimi olan ve çoğunluğunu Yugoslavya göçmenlerinin oluşturduğu Taşlıtarla mahallesini ortaya çıkarmıştır. İlk önce Yugoslavya ve Bulgaristan göçmenlerinin yerleştiği mahalle, daha sonraları Anadolu’dan gelen göç akımlarıyla birlikte büyüme göstermiştir.¹⁰⁴ Taşlıtarla mevki 1950’li yıllardan itibaren gelişmiş *Gaziosmanpaşa* adı ile 1983 yılında ilçe yapılmıştır. 1950’den önce gelen göçmenlerden hayvancılıkla uğraşanların kurduğu ağıllarla birkaç atölye tipi imalathane bulunurken 1952 yılında Bulgaristan göçmenleri için devletin yaptırdığı konutlarla gelişmiştir.

Bosna göçmenlerinin iskân edildikleri tarihlerde İstanbul şehir merkezi içinde yer alan ve bugün ilçe olan Bayrampaşa’da, Bosna göçmenleri kitleler halinde yerleşmişlerdir. İstanbul’da Bosna göçmeninin toplu iskân edildiği yerlerden biri de

¹⁰³ <http://www.mta.gov.tr/v2.0/bolgeler/kocaeli/index.php?id=istanbul> adresinden alınmıştır. (Son Erişim: 12.04.2012)

¹⁰⁴ Mehmet Karakuyu, *İstanbul’un Mekânsal Gelişiminin Analizi*, 4. Coğrafi Bilgi Sistemleri Bilişim Günleri, 2006, İstanbul, s.6

Yeni Bosna semtidir. Bölgeye Bosna göçmenleri yoğun olarak yerleştirildiğinden Yeni Bosna ismi verilmiştir.

Küçükköy, 1958 yılına kadar şehre bağlanmamış bir köy olup, Yıldırım mahallesinde ilk göçmen evi aynı yıl yapılmıştır. 1970 yılında bu mahallede Yugoslavya'dan gelen 20.000 Yugoslav göçmeni Boşnak'ın yanında az sayıda Bulgar göçmeni Türkün de yaşadığı bilinmektedir.

İstanbul'un Asya yakasında yer alan Pendik ve Kartal'a genellikle Novi Pazar'dan gelen göçmenler yerleşmiştir. Sancak Bölgesi'nden gelen göçmenler çoğunlukla Sapanbağları, Yenimahalle ve Yeşilbağlar'da yerleşim yeri kurmuşlardır.

Bayrampaşa, Sefaköy, Zeytinburnu, Yenibosna ve diğer mahallelerde de Yugoslavya göçmenleri oturmaktaydı. (Tablo 3)

Tablo 3: 1950 – 1957 Yılları Arasında İstanbul'a Gelen Yugoslavya Göçmenlerinin Sayısı¹⁰⁵

Senesi	Aile miktarı	Nüfus miktarı
1950	7	11
1951	12	37
1952	24	63
1953	249	966
1954	1.372	5.690
1955	2.955	12.684
1956	3.195	15.033
1957	3.627	13.824
Toplam	11.441	48.308

Kaynak: Zaim, 2005

Ankete katılan grup içerisinde İstanbul genelinde ilk yerleşilen merkezler Pendik, Küçükköy ve Gaziosmanpaşa olmuştur.

¹⁰⁵ Zaim, a.g.e, s.437

Pendik'e yerleşenler yer değiştirmemiş ve ilk geldikleri günlerde yaptıkları gecekonduları, daha sonraları betonarme yapılara çevirmişler, imar hakkı aldıktan sonra da çocuk sayılarına (her çocuğa bir daire düşecek şekilde) göre binalar inşa etmişlerdir. Yer değiştirmelerin %47'si Bayrampaşa Yıldırım Mahallesi'nde gerçekleşmiştir. İlk yerleştikleri yer olan Küçükköy'e daha sonraları Arnavutların da yerleşmesi nedeniyle kendilerine Yıldırım Mahallesi'nde Küçükköy'de kurdukları yerleşim birimlerine benzer bir mahalle kurmuşlardır. Arazinin boş, kullanılmaya müsait ve fiyatının düşük olması gibi sebeplerle göçmenler ilk yerleşim yerlerini terk ederek kendi imkânları ile yeni bir yerleşim yeri kurmuşlardır. Ankete katılan göçmenler içinde ilk yerleştikleri yerleri terk edenlerin oranı %57'dir. Bunların içinde arazi almak ve ev inşa etmek için ilk yerleştikleri yerlerden ayrılanların oranı %71 iken, iş bulmak ve eğitim için yer değiştirenlerin oranı yaklaşık olarak %29'dur.

Toplu yerleşmeleri kuran Boşnak göçmenler, en önemli sorun olarak tanımladıkları dil sorunu ve buna ek olarak kültürlerini kaybetme endişesi ile toplu hareket etmişlerdir. Küçükköy ve Gaziosmanpaşa ilk yerleşim yerleri olmasına karşılık farklı kültürlerin de bu bölgelere yerleşmeleri ile kendilerini yer değiştirmek zorunda hissetmişlerdir.

Ankete katılan grubun bugün yerleşik olarak bulundukları merkezlere bakıldığında İstanbul ilinde Pendik ve Bayrampaşa ilçeleri ön plana çıkarken, Bursa ilinde İnegöl, Yıldırım ve Osmangazi ilçeleri ön plandadır. Gelen göçmen grubunun yapısına göre de değişiklik gösteren bu dağılışı, günümüzde Boşnaklar dışında kalan kesim için keskin sınırlar içermemektedir.

5.2.2. Bursa

Bursa, Anadolu Yarımadası'nın kuzey-batısında Marmara Bölgesinde, Uludağ'ın kuzeydoğu eteklerinde kurulmuştur. 28⁰, 10' ve 30⁰, 00' kuzey enlemler, 40⁰, 40' ve 39⁰, 35' doğu boylamlar arasında yer almaktadır. Bursa, doğudan Bilecik, kuzeydoğudan Sakarya, kuzeyden Kocaeli, kuzey ve kuzey-batıdan Balıkesir ile komşudur. Bursa 11 027 km² ile Türkiye toprakları içinde % 1,5'luk paya sahiptir.

Şekil 20: Bursa İli Sınırları ve İlçelerin Dağılışı¹⁰⁶

Fiziki yapısı, göçmenlerle birlikte yeni yerleşim alanlarının açılması ve modern kent planları yapılarak bu doğrultuda kentin gelişmesiyle bir değişim içine giren Bursa’da göçlerin nüfus üzerindeki en büyük etkisi Müslüman olan nüfus artarken, Müslüman olmayan nüfus oranının ciddi bir şekilde azalmasıdır. 1870’lerde %36 olan Müslüman olmayan nüfus oranı, 1927 yılında %3,2’ye düşmüştür.¹⁰⁷

Nüfus değişiminde bir diğer etki ise, dış ülkelerde doğan nüfusun yükselmesi olarak görülmüştür. 1950’lerde dış ülkelerde doğmuş olanların oranı Türkiye genelinde %3,6 iken, Bursa’da %12,5’e ulaşmıştır. 1960’lı yıllarla birlikte Bursa’da sanayileşme ve kentleşme açık bir şekilde izlenmiştir.¹⁰⁸

Tablo 4: Bursa İli’nde Doğum Yeri Yurt Dışı Olan Nüfus Dağılımı (1990)

Doğum Yeri	Nüfus Büyüklüğü	Dağılımı %
Bulgaristan	114.784	70.94

¹⁰⁶ <http://www.mta.gov.tr/v2.0/bolgeler/kocaeli/index.php?id=bursa> adresinden alınmıştır. (Son Erişim:12.04.2012)

¹⁰⁷ Ulukan, a.g.e, s.102

¹⁰⁸ Ulukan, a.g.e, 103

Yugoslavya	19.919	12.31
Yunanistan	15.840	9.79
Almanya	6.080	3.76
Diğer ülkeler	5.179	3.20
Toplam	161.802	100.00

Kaynak: Ulukan, 2008

1927 yılında, Bursa’da 1273 hane, 6,199 nüfus gayri mübadil iskân edilmiştir. Belirtilen rakamlar iskan hakkı alabilen göçmenlere ait olup Bursa’da çok sayıda gayri mübadil (iskan dışı) bulunmaktadır. Serbest göçmen statünde Türkiye’ye gelen bu göçmenler, kendi imkanları ile yerleşmek zorunda kaldıklarından toplu yerleşmeler kuramamışlardır. En fazla, 5 yada 10 hane olarak köylere yerleştikleri görülmüştür. Bu göçmenlerin devlet tarafından, topluca bir bölgeye yerleştirilmemelerinin nedeni, göç ederken 3-5 haneli ufak gruplar halinde göçmüş olmalarıdır. Çok ufak gruplar halinde gelen Arnavut ve diğer Balkan göçmenleri bir köyü oluşturacak kadar büyük gruplara sahip olamamışlardır. Nitekim Bursa’da mübadele döneminde binlerce Arnavut iskân edilmiş, ancak hiçbir köye 20 haneyi aşan Arnavut yerleştirilmemiştir. Bursa’da hiçbir Arnavut köyü yoktur. Ancak Boşnaklar toplu olarak göçmeleri nedeniyle, Balkan göçmenleri içinde köy kuran tek grup olmuşlardır. Orhangazi’nin Beşpınar, Vefa ve Cihanköy; Bursa’nın Turan; İnegöl’ün Lütfiye, İclaliye, İnayet, gibi köyleri tümüyle Boşnaklar tarafından kurulmuştur.

Kurtuluş savaşının bitimi sonrasında, Türkiye’de toplumsal yapının oluşum, biçimleniş ve gelişiminin büyük bir hız kazandığı görülür. Osmanlı dönemindeki eski toplumsal, siyasal, kültürel ve ekonomik yönden iç dinamikler ve etkenler, çok daha canlı ve çeşitlidir. Bu durum yeni siyasal rejimin, yeni bir toplum ve bu toplum içinde insan tipi yaratma istek ve çabasının doğal bir sonucuuydu. Bu istek ve çabalar hem yeni devlet felsefesiyle, hem de batı dünyasından kaynaklanan değerlerle koşut olarak biçimlenmekteydi.¹⁰⁹

1989 – 1990 yılları arasında gelen göçmenler Orhangazi ilçesinden Bursa’ya giriş yapıyorlardı. 1989 – 1990 yılında göçte bursa aşırı derecede göç aldı. Bursa’nın

¹⁰⁹ Selimoğlu, a.g.e.203

yerleşmek için birinci derece tercih nedeni, soydaşların akraba ve yakınlarının daha çok bu ilde bulunması, onlarla yaşama ve çalışma isteğidir. 1989 yılında zorunlu göçlerle gelen her dört göçmenden biri Bursa'ya yerleşmiştir.¹¹⁰

Çok farklı coğrafi bölgelerden gelen göçmenler, kültür, üretim, tüketim ve hayat tarzlarını da birlikte getirmişlerdir. Yerleşim yerlerinin isimleri göçmenlerle birlikte oluşan kültürün ilk görüntüsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçmenler mevcut mahalle ve köylerde boş bulunan yerlere iskân edildikleri gibi çoğunlukla boş bulunan araziler üzerine yerleştirilerek yeni mahalle ve köyler kurulmuştur. Bu yeni mahalle ve köylere de haliyle yeni isimler verilmiştir. Bu isim türleri, Boşnak, Kosova, Voyvoda, Filibeliler gibi göçmenlerin kendileri ile ilgilidir. Bunlardan başka çok sayıda yerleşim yeri Şevketiye, İhsaniye, Kadiriye, Hayriye Lütüfiye gibi bağış ve kadir kıymet anlamına gelen isimler verilmiştir. İfade edilen tüm bu çeşit yer isimleri göçmen yerleşim yeri olduğunun kolayca anlaşılmasına neden olmuştur.

Bursa nüfusunun önemli kısmını oluşturan göçmenler sosyal ve ekonomik yönden çok katkıda bulunmuşlar ve kültürel zenginliğe büyük etki etmişlerdir. Göçmenlerin iskânı ile Anadolu'daki Müslüman nüfus oranı artarken hakim nüfus yapısı Türk ve Müslümanlaşmıştır.

Balkanlardan gelen göçmenlerin ekonomik bakımdan etkisi biraz daha farklı olmuştur. Bu kişiler arasında toprak sahipleri emekli memurlar ve başka üst sınıflardan gelen çeşitli Müslümanlar bulunuyordu. Balkanlardan gelen varlıklı Müslümanlar göç etmeden önce topraklarını ve diğer mal varlıklarını satmaya çalışmışlardır. Ucuza satmışlarsa da çoğu zaman başarılı olmuşlardır böylelikle üst sınıflardan gelen Balkan göçmenleri çoğu zaman hiç olmazsa kendi işlerini kurmalarına yetecek kadar bir sermayeyle birlikte gelmişler ve yeni toplumsal dönüşümün nüvesinin bir parçası olmuşlardır. Verimli topraklarda yerleşenlerden ise kısa sürede zengin olanlar olmuştur. Göçmenlerin patates gibi yeni ürünler ve yeni ekim yöntemleri getirdiği de olmuştur. Bunun genelde Anadolu tarımı için önemli katkısı olmuştur. Tarımsal üretim artmıştır. Girişimci bir sınıf ortaya çıkmıştır.¹¹¹

1985 yılına kadar Alanyurt (Adıbini) köy iken 1990 yılından itibaren Balkanlardan ilçeye yönelen göçler nedeniyle ani bir alansal genişliğe ve nüfuslanmaya

¹¹⁰ Selimoğlu, a.g.e, 207

¹¹¹ Muammer Demirel, *19. yy.da Bursa' da Göçmen İskânı*, Bursa'nın Zenginliği Göçmenler, Osmangazi Belediyesi, Bursa, 2008, s. 48

sahne olmuştur. Göçmenlerin köyde yaptığı 5000'e yakın konut ile göçmenlerin kurduğu toplu konut alanı ortaya çıkmıştır. Bu süreçten etkilenen diğer yerleşmeler ise Yeniceköy Kasabası, Akhisar ve Çakırçiftliği köyleridir. Yeniceköy 1500 ve 500 konutluk iki ayrı göçmen toplu konut alanının iskâna açılması sonucunda bir anda kimlik değiştirmiş ve nüfusu 1997 yılında 1985'e göre 3 kat artmıştır. Alanyurt nüfusu ise 1985 – 1997 arasında 4,7 kat artmıştır. 1989 yılı sonrası endüstrileşme ve göçmen yerleşimi doğrultularında ivme kazanan şehirleşme hareketleri, Balkanlar ya da Bursa şehrinden sahaya yönelen nüfusu da cezbetmiştir. Sahadaki şehirleşmenin, Balkanlardan ülkemize yönelen göçler ve ilçede gelişen endüstri hareketlerine bağımlı olarak göç yoluyla önemli miktarlarda nüfus artımıyla desteklenmekte olduğundan bahsedilmesi mümkündür.¹¹²

Çavuşoğlu, çalışmasını Gülbahçe, Zafer Mahallesi, Namık Kemal Mahallesi, Elmasmahallesi gibi Makedonya göçmenlerinin yoğun olduğu bölgede gerçekleştirmiş ve Yugoslavya – Makedonya göçmenleri ile ilgili çok önemli bulgular ortaya çıkarmıştır.¹¹³ Çalışmadan da anlaşılacağı üzere, Yugoslavya göçmenleri sayıca diğer Balkan göçmenlerinden az olmalarına rağmen önemli mahalleler kurmuşlardır. Böylece göçmenler kendi imkânlarıyla kurdukları mahallelerle yerleştikleri şehirlerin şehir yapısına önemli katkılar sunmuşlardır.

¹¹² Mustafa Murat Yüceşahin, *Şehirleşme Süreci Bakımından İnegöl İlçesi Şehirselsel Yerleşmeleri*, Coğrafya Bilimler Dergisi, 2003

¹¹³ Halim Çavuşoğlu, *Yugoslavya – Makedonya'dan Türkiye'ye 1952 – 67 “ Kitleli” Göçü ve Bursa'daki Göçmen Kesimi*, Mülkiye, c.30, sy,251,s. 174

Fotoğraf 2: Osmangazi İlçesi Namık Kemal Mahallesi Bursa

Fotoğraf 3: Pendik İlçesi Sapanbağları Mahallesi İstanbul

Fotoğraf 4: Bayrampaşa İlçesi Yıldırım Mahallesi İstanbul

5.3. MESKENLERİN MEKÂNSAL DEĞİŞİMİ

Toplumsal değişimler, topluma yön ve şekil verir. Bu oluşan şekil doğrultusunda insanların yaşam biçimi, standardı, mesleki örgütlenmesi de yenilenir ve şekillenir. Toplumsal değişimin bireye kazandırdığı ile birey kentli olma yolunda atılımlarda bulunabilir. Yaşanan deneyimle insan ilişkilerinde, şehirlerin alt yapısında ve konut tiplerinde değişimler meydana gelmiştir.

Kurtuluş Savaşı sonrası Anadolu'nun kent ve kasabalarında çok sayıda yıkım olmuş ve yerli halk bile yerleşmek için gerekli konutu bulamamıştır. Bu duruma özellikle Balkanlardan gelen ve nüfusun artmasını sağlayan göçmenlerin de katılmasıyla

önceleri büyük konut problemleri yaşatmıştır. Şehirlere yerleşen göçmenler kırsala yerleşenlere göre çok daha fazla problem yaşamışlardır. Binaların uzun süredir terk edilmiş ve bakımsız olması hem hükümet hem de halk için sorun oluşturmuştur.

Göçmen ailelerin göç öncesi yaşadıkları yerlerde almış oldukları bir yaşam düzeni vardı. Bu yaşantılarının temelinde ise konut özellikleri gelmekteydi. Balkanlarda evler genişti. Evler küçük bile olsa mahremiyeti sağlamak amacıyla bahçe içinde olurdu. Bahçe içinde olan bu evler genelde iki katlı olurdu. Başta Makedonya olmak üzere Balkanların genelinde evlerin dış görünüşüne önem verilmekteydi. Dış cephelerin estetiği önemli olduğu için beyaz veya bej renklere boyanmıştır. Göçmenler Türkiye’de bu şartlara uygun evleri bulamasa da sonraları kendi evlerine benzer evler yapmışlardır.¹¹⁴

Göçmenler geldikleri kentlerde mekânsal değişimler ve çevre düzenlemeleri konusunda yerli halka kendi kültür ve değerlerini aktarmışlardır. Kötü görünümlü evleri açık renklere boyamışlardır. Bahçelerini renkli bitkilerle süsleyerek hem meskenleri güzelleştirmişler hem de yerli halka örnek olmuşlardır.¹¹⁵

Ankete katılan göçmen grubunun mesken özellikleri incelendiğinde ve “Yerleştiğiniz Bölgede Mesken İnşa Ettiniz mi?” diye sorulduğunda göçmenlerin %90’lık kısmının ev sahibi olduğu ve bu evlerin çoğunun ilk başlarda tek katlı olduğu sonrasında ise üstüne kat çıkıldığı belirlenmiştir. “İnşa Ettiğiniz Yapılarda Balkan Kültürünü Yansıttınız mı?” sorusuna ise anket grubunun tamamı “evet” cevabını vermiştir. Anket için ziyaret ettiğimiz mahalleler ise sorulara verilen cevapların doğruluğunu kanıtlamıştır. Karşılaşılan göçmen evleri genellikle 2 veya 3 katlı olmakla birlikte, açık renkte boyalı ve geniş bahçeli olma özelliklerini de taşımaktadırlar. Ayrıca, görüşmeler sırasında yeşil alanın çok önemli olduğunu vurgulayan göçmenlerin evlerinin tamamında bu ifadeyi doğrulayacak süslemeler görülmektedir.

Ankete katılan gruba yöneltilen “Yerleştiğiniz Bölgenin Şehir Kimliğinin Oluşmasında Göçmenlerin Etkisinin Olduğunu Düşünüyor Musunuz?” sorusuna da göçmenlerin tamamı “Evet” cevabı vermiştir. İlk yerleştikleri dönemlerde büyük sorunlar yaşadıklarını belirten göçmenler daha sonraları, kendi hayatlarını kurduktan

¹¹⁴ Gül Karacaer, *Türk Kent Yaşamı ve Mübadiller(1923 – 1930)*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2006, s.49

¹¹⁵Karacaer, a.g.e, s. 101

sonra, hem kültürel hem de sosyal yönden yerleştikleri bölgeleri etkilendiklerine inandıklarını belirtmişlerdir.

İstanbul ve Bursa gibi hem tarihi yönüyle önemli hem kültürel ve ekonomik alanda gelişmiş iki ile göçmenler yaptıkları meskenlerden, kurdukları mahallelere, yemek kültüründen eğlence kültürüne kadar çok çeşitli alanlarda katkıda bulunmuşlardır. Balkan kültürünü birebir Türkiye'ye taşıyan göçmenler, özellikle daha önce yerleşim alanı olmayan alanlara yerleştiklerinden dolayı, yerleştikleri yeri kendi kültürlerine göre düzenlemiş ve kısa süre içinde Türkiye'de ki kültür çeşitliliğinin bir parçası olmuşlardır.

Bursa'da kentsel değişim projeleri nedeniyle yenilenen mahallelerin arasında göçmen mahalleleri de bulunduğundan göçmen özelliği taşıyan çok fazla binaya rastlanmazken İstanbul'da bu durum daha dikkat çekici özelliktedir. "Göçmen Mahallesi" adı taşıyan yerleşim yerlerinin tamamında bugün göçmenlerin yapıları doğallıklarını ve kültürün izlerini korumaktadır.

Fotoğraf 5: Sapanbağları Göçmen Evleri Örnek 1

Fotoğraf 6: Yenimahalle Göçmen Evleri Örnek 2

Fotoğraf 7: Yıldırım Mahallesi Göçmen Evleri Örnek 3

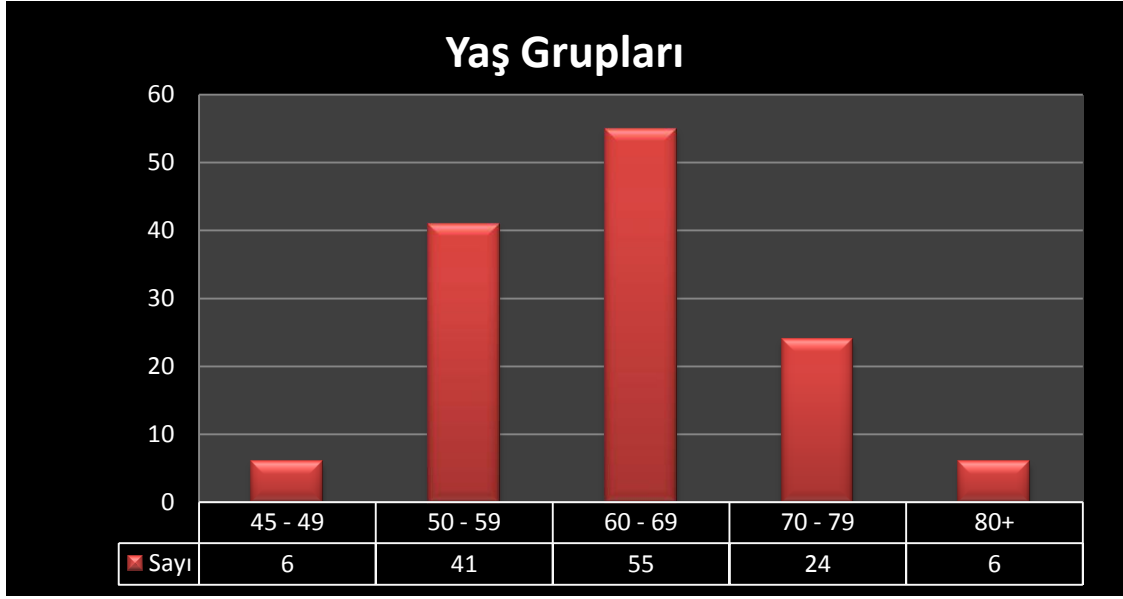
5.4. GÖÇMENLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ VE MEKÂNSAL DEĞİŞİM SÜRECİNDE GÖÇMENLERİN YAŞADIĞI PROBLEMLER

Ülkelerini ya da bölgelerini terk etme nedenleri ne olursa olsun, ya da vardıkları yerde nasıl karşılanırsa karşılansınlar göç edenler, göç etme özelliklerine bağlı olarak farklı derecelerde uyum güçlükleri yaşamışlardır. Göç edenlerin fiziksel ve ruh sağlıkları, kültürel ve psikolojik faktörlerden etkilenebildiği gibi çevrelerini meydana getiren coğrafi ve iklimsel değişikliklerden bile etkilenmektedir. Bu nedenle göçmenler geldikleri topluma uyumda ve bir bütün olarak değişik bir yaşama alışmada farklı ölçülerde de olsa güçlüklerle karşılaşabilmektedirler.¹¹⁶

Mekânsal değişim sürecinde göçmenlerin problemlerinin değerlendirilebilmesi için anket çalışmasında kullanılan örneklem grubunun özelliklerinin incelenmesi fayda sağlayacaktır. Anket her ne kadar belirli sayıda bir örneklem grubu üzerinde uygulanmış olsa da gözlemlerimiz özellikle toplu yerleşmelerin olduğu bölgelerde göçmenlerin birbirine yakın özellikler gösterdiğini ortaya koymuştur. Anketlerin değerlendirilmesi ile, göçmenlerin yaşadıkları problemlerin yaşları, eğitimleri ve meslek durumları ile paralellik gösterdiği sonucu ortaya çıkmıştır.

Anketlerde, gerçekçiliğin sağlanabilmesi adına birinci kuşak göçmenlerin bulunduğu alanlarda yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda, çalışmada % 41,7 ile en yüksek oranı 60 – 69 yaş grubu oluşturmaktadır. 1932 – 1944 yılları arasında göç eden ve 80+ yaş grubunu oluşturan göçmenlerle karşılaşma sıklığımız düşük olduğu için oran olarak en düşük grubu bu kesim oluşturmıştır.

¹¹⁶ Serdar Ünal, Sosyal Bütünleşme ve Kimlik Bağlamında Türkiye'deki Balkan Göçmenleri Üzerine Bir Değerlendirme (İzmir'den Bir Örneklem), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, 2008, Aydın, s.6

Şekil 21: Ankete Katılanların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

45 – 49 ve 50 – 59 yaş grubunu oluşturan göçmenlerle yaptığımız görüşmelerde, bu grupta yer alan göçmenlerin, Yugoslavya’da ve Türkiye’de, diğer dönemlerde gelen göçmenlere oranla özellikle yerleşme ve eğitim alanında daha az sıkıntı çektikleri görülmüştür. Genel olarak 60 – 69 ve 70 – 79 yaş grubunda olan göçmenlerin oluşturdukları toplu yerleşmelerin bulundukları bölgelere gelen bu göçmen grupları en büyük sıkıntıyı ise iş edinme konusunda yaşamışlardır.

Zaim’e göre, Türkiye’ye gelen göçmenler imkânlar bakımından iki döneme ayrılmaktadırlar. 1955 – 1956’ya kadar Türkiye’ye gelmiş olan göçmenler akrabalarının yanına yerleşmişlerdir. Bu dönem aynı zamanda Türkiye’nin gelişme evresine rastlamaktadır. Bu nedenle, gelen göçmenler iş bulma konusunda çok fazla sıkıntı yaşamamışlardır. Kentlerden gelen Yugoslavya göçmenleri kendi iş alanlarını da bu dönemde daha rahat belirleyebilmişlerdir. 1955 sonrası göçmenleri ise, genellikle köyden gelen ve ziraatla uğraşanlardır. Türkiye’de akrabalarının yanına yerleşmekte de sıkıntı çeken bu göçmen gurubu ekonomik olarak da problemler yaşamıştır. Yerleştikleri bölgelerde ya zirai işçi olarak kullanılmışlar ya da büyük sanayi bölgelerinde yer alan fabrikalarda vasıfsız işçi olarak görev yapmışlardır.¹¹⁷ Çok ağır işlerde çalışmışlar hatta bazıları da çalışmak üzere batı ülkelerine gitmişlerdir. Zamanla çoğu kişi hayatını bir düzene koymayı başarmış ve göçmenlerin içinden tanınmış iş adamları, tüccarlar ve siyasetçiler çıkmıştır.

¹¹⁷ Zaim, a.g.e., 367

1955 sonrası gelen göçmenler serbest göçmen statüsünde geldikleri için devletten herhangi bir yardım da alamamışlardır. 1957 – 1958 yıllarında gelenler ise enflasyon dönemine rastlamışlardır. Bu dönemde iktisadi gelişme duraklarken, istihdam şartları vasıfsız işçiler için oldukça güçleşmiştir.

Özellikle 1965 sonrası gelen göçmenler Türkiye’ye geldiklerinde hem iş hem de yerleşme bakımından önemli sorunlar yaşamışlardır. Özellikle daha önceki dönemlerde gelen ve belli bir varlığa sahip olan göçmenlerin kurduğu fabrikalar ve iş sahaları göçmenler için umut ışığı olmuş her fabrikada ortalama 50 göçmen, işçi olarak görev yapmıştır. Görüşmelerimiz sırasında dönemin başbakanı Adnan Menderes’in işverenlerle yaptığı toplantılarda yurt dışından gelen göçmenlerin zor durumda olduğunu belirterek onlara iş vermelerini istediğini ve bu süreçten sonra göçmenlerin kabiliyetleri doğrultusunda işlere yerleştiklerini öğrenmiş bulunmaktayız. 1965 sonrası gelen göçmenler ise 1950 – 1955 göçmenleri kadar şanslı değillerdir. İstihdam alanlarının dolması göçmenleri iş bakımından oldukça zor duruma düşürmüştür. Yaptığımız görüşmelerde 1950 – 1955 dönemi göçmenlerinin “Fat Bey Fabrikası olarak nitelendirdikleri Fuat Bezmen’in sahibi olduğu Topkapı’da kurulmuş olan Mensucat Santral Fabrikası çok sayıda Balkan göçmenine istihdam sağlamıştır.

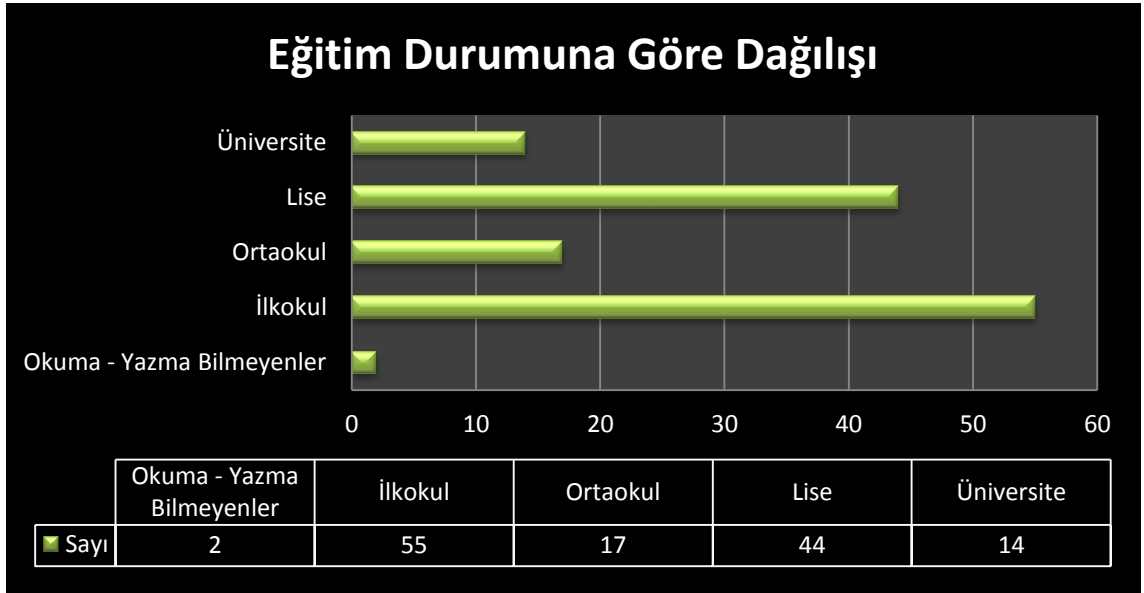
İstihdam alanlarının daha çok fabrikalarda bulunması ve fabrikalarının ağır iş kollarına yönelik olması iş konusunda yaşanan sıkıntılarda cinsiyet farkını da ortaya çıkarmıştır. Örneğin; gerçekleştirdiğimiz anket çalışmasında, 94 erkek, 38 kadın göçmenle görüşme sağlanmıştır. Erkek göçmenler, eğitim durumları ne olursa olsun Türkiye’ye gelir gelemeyiş iş bulmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu dönemde dil problemiyle fazlasıyla karşılaşan özellikle Bosna ve Sancak bölgesi göçmenleri büyük fabrikalarda, ağır işlerde çalışmak zorunda kalmışlardır. Kadın göçmenler ise, Türkiye’ye biraz uyum sağladıktan sonra erkeklerin başladıkları yerlerde ve tanıdıklar vasıtasıyla genel olarak dokuma vb. fabrikalarda iş bulmuşlardır. Bu dönemde hem erkek hem kadın göçmenlerden işçi statüsünün dışında iş bulabilen çok az sayıda göçmenin bulunduğunu da ankete katılan göçmenler teyit etmişlerdir.

Örneklem grubunun, %41,7’lik bölümünü ilkökul mezunları oluşturmaktadır. Üniversite mezunları ise sadece %10,6’lık bir kesimi oluşturmuştur. Anketler sonucunda, özellikle birinci kuşak göçmenler içinde eğitim seviyesinin düşük olduğu belirlenmiştir. Bu konuda göçmenler;

“Orada okula göndermediler ancak ilkokulu bitirebildik. Burada da çalışmamız gerekiyordu okuyamadık. Zaten sadece Boşnakça biliyorduk burada gidebileceğimiz bir okul yoktu.” (İ.Y, İstanbul Bayrampaşa, 69)

“Sancak da eğitim Sırpçaydı, fakat biz önce Makedonya’ya yerleşip oradan Türkiye’ye geldik. O yüzden benim Türkçem vardı burada eğitimime Türkçe olarak devam ettim.” (İ.Y, İstanbul Bayrampaşa, 50)

“Eğitim, Sırpçaydı ortaokulu bitirdik. Ama Türkiye’ye geldiğimizde Türkçe bilmediğimiz için eğitimimize devam edemedik. Zaten iş bulmak zorundaydık. Eğitimi bırakıp iş bulmaya koyulduk.” (R.S, İstanbul Pendik, 57) diyerek durumlarını ortaya koymuşlardır.

Şekil 22: Ankete Katılan Grubun Eğitim Durumuna Göre Dağılışı¹¹⁸

Lise eğitimini tamamlayanlar anket grubunun %33,3’ünü oluşturmaktadır. Bu grup genelde meslek lisesini tercih ettiklerini, Türkiye’de ancak meslek sahibi olduklarında iş bulabileceklerine inandıklarını belirtmişlerdir.

Ankete katılan Yugoslavya göçmenleri içinde eğitim seviyesi, Türkiye’ye gelme yaşına göre de değişmektedir. Anket grubu içinde ilkokul ve ortaokul mezunlarının tamamı eğitimlerini göç ettikleri bölgede almışlardır. Üniversite mezunları ise ya aileleri ile Türkiye’ye geldiklerinde 4-5 yaşında olup eğitim hayatına Türkiye’de

¹¹⁸ Grafik, göçmenlere uygulanan ankette “Mesleğiniz” sorusuna verilen cevaplar doğrultusunda hazırlanmıştır.

başlamışlar ya da geldikleri bölgede Türkçe eğitimin ağırlıkta olduğu (Kosova ve Makedonya gibi) bölgelerden gelmişler ve Türkiye’de eğitimlerine devam etmişlerdir.

Devlet tarafından iskân edilmeleriyle, yerleştirildikleri mahallelerde bulunan yerleşik halk ile muhacirler arasında bir takım sosyal problemler meydana gelmiştir. Bu problemler göç süresi boyunca birçok yerde yaşanmış ve zaman içinde çoğu halledilmiş problemler olarak ortaya çıkar. Meseleler karşılıklı olarak hem muhacirlerden yerleşik halk, hem de yerleşik ahaliden muhacirlere verilen zararlar şeklinde ortaya çıkmıştır. Farklı bir coğrafyadan değişik kültürlere sahip insanların bir araya gelmeleriyle aralarında çeşitli anlaşmazlıklar çıkması doğal olarak karşılanmalıdır. Bu farklı kültürler arasında yerli halkın ve muhacirlerin Türk ve Müslüman olmasına rağmen, gruplar arasında anlaşmazlıklar görüldüğü gibi yerli halkın Türk, gelen muhacirlerin Arnavut, Boşnak veya diğer Müslüman kavimlerden yerli halkın ise Ermeni, Rum gibi Hristiyan ahaliden olması gibi örnekleri görmekteyiz.¹¹⁹

Göçmenler en çok ulaşım ve geçici yerleşme sürelerinde zorluklarla karşılaşmışlardır. Sürekli yerleşme yerlerinde karşılaşılan sorunlar daha çok salgın hastalıklar, arazi anlaşmazlıkları ve yer beğenmeme gibi konularda ortaya çıkıyordu. 1951 yılının kış şartlarında Bursa’ya gelen göçmenlerinin çoğunun yollarda hastalandığı görülmektedir.

Göçmenlerin iskânında ortaya çıkan bir başka sorun göçmen evlerinin inşası sürecinde ortaya çıkan sorunlardır. Arsa fiyatları arz ve taleplere göre değişmiş, 1958 yılında arsanın m²’si 3 lira iken 1968 yılında Yugoslav göçmenlerimin ani gelişleriyle bu fiyat 100 liraya kadar yükselmiştir. 70’li yıllarda göç şiddetinin azalmasıyla bu fiyat 50 liraya kadar düşmüştür. Göçmenler evlerini yaptırabilmek için bankalardan yüksek faiz oranlı krediler almak zorunda kalmışlardır.¹²⁰

Yugoslavya göçmenlerinin durumlarının devlet tarafından değerlendirilmesi amacıyla Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği’nin sıkıntıları TGMDF (Türkiye Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu) başkanı Naim Öktem tarafından, Başbakan Süleyman Demirel’e, Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil’e, İçişleri Bakanı Faruk Sükan’a ve Köy İşleri Bakanı Turgut Tokar’e sunulmuştur. Naim Öktem Rumeli Türklerinin dileklerini;

¹¹⁹ Selimoğlu, a.g.e, 208

¹²⁰ Filiz Doğanay, *Türkiye’ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi*, Devlet Planlama Teşkilatı, (elektronik dosya), Ankara, 1996,s.16

“1953’ten bu yana, Yugoslavya’dan Anavatana 200 binin üstünde Türk “göçmen” gelmiştir. “Serbest göçmen” addedildikleri için bu ırktaşlarımıza, şimdiye kadar, hiçbir yardımda bulunulmamıştır.

Yugoslavya’dan anavatana gelen Türklerin halledilmesi gereken birçok dertlerinin başlıcaları şunlardır:

1) Ağustos 1961 de Balkanlararası Kurulda alınan bir karar mucibince ve elçiliklerle konsolosluklara gönderilen bir tamimle yurda “ göçmen” olarak gelmek için müracaat edenlere konsolosluklar İstanbul, İzmir ve Ankara’ya yerleşmek için izin vermemektedir.

Yugoslavya’dan Anavatana gelen Türklerin yarıdan fazlası sanayici ve işçidir. Buraya geldiklerinde onlara ilk yardım yapan, kendilerine iş temin eden yakın ve akrabaları Türkiye’nin bu üç büyük şehrinde bulunduğundan bu ırktaşlarımıza, eskiden olduğu gibi, İstanbul, İzmir ve Ankara’da yerleşmeleri için yeniden hak tanınması.

2) Yugoslavya’dan Anavatana gelen Türklerin T.C vatandaşlığına kabul muamelesi birden fazla, çoğu kere iki sene sürmektedir. Hüviyet cüzdanı olmayan bu yurttaşlarımız ne askerlik hizmetlerini, ne de diğer işlerini normal olarak yapabilmektedirler.

T.C tebaasına kabul muamelesinin hızlandırılması.

3) Anavatana gelen Türklerden, bugün hiçbir pratik kıymeti olmayan, taahhüt senedinin kaldırılması.

4) Yugoslavya’da memuriyette bulunanların geçirdikleri memuriyet müddetlerinin, burada memur olanlara, tanınması.

5) Yugoslavya’da tekaüdiye alanların burada aynı haklara sahip olmaları.

Yukarda zikredilen dertlerin halledilmesiyle hem bu çilekeş vatandaşlarımız bir parça huzura kavuşmuş olacaklar, hem de daha büyük bir şevkle Türkiye’nin kalkınmasına katılmış olacaklardır.

En derin saygılarımızla.

TGMD Federasyonu Başkanı Dr. Naim ÖKTEM”¹²¹dilekçesiyle bildirmiştir.

¹²¹ Naim Öktem, Rumeli Türklerinin Dilekleri, Türk Dünyası Dergisi, sy. 9, 1968, s.47

SONUÇ

Araştırmada, Cumhuriyet Dönemi'nde Yugoslavya'dan Marmara Bölgesine olan göçler ve bu göçlerin oluşturduğu mekânsal etki farklı disiplinlerden yararlanılarak coğrafi bir perspektifle ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Araştırmada, Türk ve Dünya tarihi açısından önemini hiçbir zaman kaybetmeyen Balkanların, öncelikle jeopolitik önemi ve sosyal yapısı açıklanmış sonra da Balkanların bugünkü yapısını meydana getiren Yugoslavya Devleti'nin tarihi ve nüfus yapısı üzerinde durulmuştur.

Sahip olduğu coğrafi bütünlüğe rağmen, etnik yapı bakımından oldukça çeşitlilik arzeden Balkanlarda, özellikle 19. yy'da ortaya çıkan milliyetçilik akımları ve Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hakimiyetinin sona ermesiyle karışıklıklar hat safhaya çıkmıştır. Sırbistan, Bulgaristan, Makedonya ve Arnavutluk arasında sürekli sorun olan “Büyük Devlet” olma arzusu bölgenin daha da karmaşık hale gelmesine neden olmuştur. Etnik kimliğin yanı sıra dini yapı olarak da çeşitlilik gösteren Balkanlarda, en büyük sorunu etnik kimliği ne olursa olsun Müslüman topluluklar yaşamışlardır.

1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti devleti, Balkanlarda yaşayan Türk ve Müslüman halk için bir kurtuluş ümidi olarak görülmüş ve bölgede yaşanan sıkıntılarla doğru orantılı olarak 1912 Balkan Savaşları'ndan beri devam eden göç hareketi cumhuriyet döneminde de hız kaybetmemiştir. Savaştan yeni çıkması ve önemli derecede nüfus sorunu yaşaması nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti acil olarak nüfus politikaları belirlemiş ve nüfus politikaları içinde de önceliği göç politikalarına vermiştir. Genç nüfusu artırma çabası içinde olan cumhuriyet yönetimi, 1934 yılında yürürlüğe giren İskan Kanunu'na göre göçmen kabul etmiş ve yerleştirmeler yapmıştır. Bulgaristan ve Yunanistan ile mübadele anlaşmaları çerçevesinde gerçekleştirilen göç hareketi, Yugoslavya'dan gelecek göçmenler için ülkeye giriş yapacakları fakat devlet yardım almayacakları şartı ile gerçekleştirilmiştir.

Balkan göçmeni halkların göçleri incelendiğinde göçmenlerin bölgede artan baskılar sonucunda göç ettikleri sonucuna ulaşmakla birlikte ortak değerler bakımından sahip oldukları kültürün Türkiye'deki kültürle benzer olması ve Türkiye'yi anavatan olarak görmeleri de etki etmiştir.

Yugoslavya'dan göçler her ne kadar gönüllü olarak göçükse de zorunlu göçler adı altında değerlendirilmelidir. Bu dönemde nüfus olarak eksik olan ve bağımsızlığını

korumak ve milletlerarası politikada yer almak için nüfusa ihtiyacı olduğunu bilen Türkiye Cumhuriyeti belirlediği nüfus politikası ile Balkanlarda yaşayan halklara hem bir kapı açmış olmuş hem de nüfus sorununa geçici bir çare bulmuştur. Nüfus politikalarını çeşitli göç politikaları ve kanunlarıyla destekleyen Türkiye Cumhuriyeti'nin bu dönemde çıkardığı kanunlar ve uyguladığı politikalara da çalışma içerisinde ayrıntılı olarak değinilmiştir.

Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçlerin en önemli özelliği her hangi bir göç türünün içinde tek başına alınmamasıdır. Göç etme türleri açısından ele alındığında Yugoslavya'dan gerçekleşen bu göçler, irade esasına göre zorunlu göç kavramı içinde yer almaktadır. Kitlesel ve bireysel iki biçimde de gerçekleşen göçlerde dönemlere göre farklılıklar görülmektedir. Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçlerde Bulgaristan ve Yunanistan göçlerinde olduğu gibi anlaşmalara dayalı kesin bir zorunluluk görülmemesine rağmen Yugoslavya Hükümeti'nin uyguladığı ekonomik ve sosyal baskılar neticesinde Yugoslavya'da yaşayan Türk ve Müslüman halklar göç etmek zorunluluğu hissetmişlerdir.

2510 sayılı ve 14 Haziran 1934 tarihli İskân Kanunu çerçevesinde Türkiye'ye kabul edilen göçmenler için Türk ırkına bağlı olma koşulu aranırken Yugoslavya'da yaşayan halklar için bu kesinlik geçerli olmamıştır. Makedonya'da yaşayan Türklerin göçünde etnik köken önemli iken etnik olarak Türk olmayan Bosna ve Makedonya Arnavutları için etnik bilinç önemli olmuştur. Gerçekleştirilen görüşmelerde tarih bilincinin Türklük bilincini güçlendirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Boşnak ve Arnavut halkların tarih ile kurdukları bağ, halkaların Türk kimliğini sahiplenmelerinde çok önemli işlevi olmuştur. Serdar Ünal çalışmasında, esasında Boşnaklar, Arnavutlar vb. yani etnik olarak Türk olmayan ve Türkçe konuşmayan Balkan Müslümanlarını yaygın bir biçimde Türk olarak görme eğiliminin olduğunu belirtmiştir.¹²² Bu yargısını ise Todorova'dan aktardığı bilgilere göre geliştirmiştir. Todorova eserinde Balkanlardaki Müslümanların ve Türkiye'ye iskân kanunun koşuluna rağmen giriş yapan ve kanunda madde ile belirtilen Türkçe konuşan ve Türkler gibi yaşayan denilen halkların Balkanlardaki durumunu “ *Balkan milliyetçiliği, Ortaçağ Hristiyanlarının birliğini parçalarken, öte yandan tek ve değişmez bir Müslüman cemaati imajı üretmiştir ve buna da millet kavramı bazında görmektedir. Balkanlardaki Hristiyan halklar, kendi*

¹²² Serdar Ünal, Gülşen Demir, *Göç Kimlik ve Aidiyet Bağlamında Türkiye'de Balkan Göçmenleri*, VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı, 2009, s.379 - 407

aralarında milliyetçilik kıstasına göre ayrımlar geliştirirken, öte yandan Müslümanlara, sanki bu insanlar tek bir milletmiş gibi davranmışlardır ve bu yönde bir söylem geliştirmişlerdir. Bu Hristiyan uygulamasının en açık örneği Balkanlardaki tüm Müslümanlara, etnik kökenlerine göre bir ayırım yapmadan, Türk denmesidir. Bu bölgede hala çok yaygın olan bir kullanımdır. Öte yandan, Balkan Müslümanlarının geneli de, milliyetçi söyleme adapte olmadıkları için, kendilerini ayrı bir millet sayan bir toplumsal bilinci bugüne kadar korumuşlardır¹²³” diyerek belirtmiştir.

Marmara Bölgesi sınırları içinde yer alan ve Türkiye’nin önemli kalkınma merkezleri durumunda olan İstanbul ve Bursa illeri ise göçmenlerin en fazla tercih ettikleri iki ildir. Yapılan anketlerde, göçmenlerin ilk geldiklerinde farklı illere yerleşmelerine rağmen kısa süre sonra İstanbul ve Bursa illerini tercih ettikleri belirlenmiştir. Yerleştikleri yerlerde mahremiyetin önemli olmasını temel alarak ilk önce konut inşa etmişlerdir. Bu konutlar önceleri gecekondu tipinde iken sonraları iki ya da 3 katlı betonarme binalara dönüşmüştür. Çalışma kapsamında yapılan anketlerde kişilerin, %40,9’u Sancak Bölgesinden, %32,6’sı Makedonya’dan, %22,7’si Kosova’dan ve %3,8’i Karadağ’dan geldiği belirlenmiştir. Göçler, hükümetlerin rejim değişikliklerine bağlı olarak farklı dönemlerde farklı oranlarda gerçekleşmiştir. Örneğin anket yapılan örneklem grubunun, %3’lük kesiminin, 1932 – 1944 yılları arasında geldiği, göçe izin verilmeyen dönemlerde bu oranının azaldığı göç izninin yanı sıra baskı ve şiddetin arttığı 1960 – 1969 yılları arasında ise %67’lik kesimin Türkiye’ye giriş yaptığı belirlenmiştir. Göç için Türkiye’yi tercih eden göçmen grubunun tamamına yakını akrabalarının Marmara Bölgesinde yer alması sebebiyle Marmara Bölgesine göç ettiklerini belirtmişlerdir. Göçmenler toplu yerleşmelerini özellikle İstanbul ve Bursa illerinde kurmuşlar bu şehirlerde ise İstanbul’da Pendik, Küçükköy ve Gaziosmanpaşa ile Bursa’da Osmangazi ilçelerini tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Mekansal değişim sürecinde, çok sayıda problemle karşı karşıya kalan Yugoslavya göçmenlerinin öncelikli problemini iş sıkıntısı oluşturmuştur. İlk geldiklerinde iş bulamayan ve dil sıkıntısı nedeniyle sorun yaşayan göçmenler, uzun süre vasıfsız işçi olarak fabrikalarda görev yapmışlardır. 1950 sonrası gelen göçmenler hızla gelişen sanayileşmeye bağlı olarak 1965 sonrası gelen göçmenlere oranla çok daha rahat iş bulabilmişlerdir. 1965 sonrası göçmenleri ise Türkiye’deki istihdam alanlarının

¹²³ Mary Todorova. The Ottoman Legacy in the Balkans, *Balkans A Mirror of the New International Order*, Günay Göksu Özdoğan ve Kemali Saybaşı (der.), Eren Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 55-74.

dolması nedeniyle uzun süre iş sıkıntısı çekmişlerdir. Anket sonuçlarımız da 1965 sonrası gelen göçmenlerin çoğunlukla serbest meslek sahibi olduklarını göstermiştir. Özellikle göçmenlerin kurdukları mahallelerde bulunan “küçük esnaf” grubunu 1965 sonrası göçmenleri oluşturmuştur. Çoğunluğunun ise bakkal (şimdi market olarak nitelendiriliyorlar) ve yöresel yemekler yapan (Balkan köftesi, Boşnak böreği vb.) iş yerleri açtığı görülmüştür.

Şehirleşme sayısının 1950 sonrası atmasında etkisi açıkça görülen Balkan göçmenlerinin içinde Yugoslavya’dan gelen göçmenlerin İstanbul için önemi ayrıdır. Çok sayıda yerleşme kuran ve il sınırları içinde gerek iş imkânları gerekse arazi satın almak için hareket eden göçmenler toplu hareketleri nedeni ile yerleşmelerin üzerinde etkili olmuşlardır. Örneğin önceleri Küçükköy’de yerleşmeler kuran Sancak bölgesi göçmenleri bu bölgeye Arnavutların gelmesine ve bugün Yıldırım Mahallesi’nin bulunduğu bölgede arazi fiyatlarının düşük olmasına bağlı olarak yer değiştirmiş ve Bayrampaşa’da Yıldırım Mahallesi adında bir göçmen mahallesi oluşturmuşlardır.

Genel olarak çalışmadan çıkardığımız sonuç, gelenek – görenek ve göç ettikleri yerdeki günlük yaşam biçimlerini hala koruyan, Türkçe bilen fakat kendi aralarında mutlaka ana dillerini konuşan göçmenler Marmara Bölgesi’nin kültür sepeti haline gelmesinde önemli katkı sağlamışlardır.

Yugoslavya’daki baskılardan dolayı imkânsızlıklar içinde Türkiye’ye gelen Yugoslavya göçmenleri, 1923 yılından itibaren hem Türkiye’nin hem de Marmara Bölgesinin kentsel kimliğinin oluşmasında önemli rol oynamışlardır. Zamanında piknik alanları ya da şehir dışı alanlar olarak kullanılan merkezleri imkânsızlıklarından dolayı tercih etmelerine rağmen bugün Marmara Bölgesinin en önemli merkezleri haline gelen yerleşmeleri oluşturmuşlardır.

Akraba bağlarının öne planda tutulmasına bağlı olarak meydana gelen toplu göçler sonuç olarak toplu yerleşmeleri doğurmuştur. Dil problemi ve iş sahibi olamama korkusu, aynı zamanda yerlilerin o dönemde Balkanlardan gelenlere “gevur” gözüyle bakması göçmenleri kapalı bir topluma çevirmiştir. Dış etkilere uzak kendi içlerinde kurdukları bu yerleşmelerde kendilerini daha huzurlu hissetmişler. Uzun süre kendilerinden olmayanlara karşı tepki alan göçmenlerde bugün hala belli derecelerde korku hissedilmektedir.

Devletin imkânlarıyla kurulan ve toplu olarak belirli bölgelerde yaşayan Bulgaristan ve Yunanistan göçmenlerine kıyasla sayı bakımından daha az olmalarına rağmen kendi imkânlarıyla Türkiye'nin iki büyük şehrinin kimlik ve şehir yapısını değiştiren göçmenlerin daha çok çalışmayla desteklenmesi, şehir ve yerleşme alanında yapılan çalışmalara destek olacaktır. Hem iç hem de dış göçte önemli rol oynayan göçmenlerin incelenmesi, coğrafi bakış açısıyla değerlendirilmesi, Türkiye nüfusuna katkılarının ortaya koyulması ve istatistik kurumları tarafından daha fazla belgenin yayımlanması göç olgusu üzerinde önemli çalışmalar yapılmasına olanak sağlayacaktır.

EKLER

1- Anket

1. Adınız Soyadınız :

2. Türkiye'ye Gelmeden Önceki Soyadınız :

3. Yaşınız: :

4. Medeni Durumunuz :

5. (Varsa) Çocuk Sayınız :

6. İkamet Ettiğiniz Adres :

(İsteğe bağlı) Telefon Numaranız:

E-posta:

7. Eğitim Durumunuz :

8. Mesleğiniz:

9. Türkiye'ye Gelmeden Önceki Mesleğiniz :

10. Ana Diliniz :

11. Göç Ettiğiniz Bölgedeki Eğitim Dili

12. (Sizin Veya Ailenizin) Göç Ettiğiniz Yıl :

13. (Sizin Veya Ailenizin) Göç Etme Sebebiniz:

Etnik Baskı ☐ Dini Baskı ☐ Ekonomik ☐ Savaşlar ☐ Diğer ☐ (Belirtiniz)

14. (Sizin Veya Ailenizin) Göç Ettiğiniz Bölge:

Makedonya ☐ (Köy, Şehir, Kasaba Belirtebilirsiniz) _____

Kosova ☐ (Köy, Şehir, Kasaba Belirtebilirsiniz) _____

Sancak ☐ (Köy, Şehir, Kasaba Belirtebilirsiniz) _____

Bosna ☐ (Köy, Şehir, Kasaba Belirtebilirsiniz) _____

Diğer ☐ (Belirtiniz) _____

15. (Sizin Veya Ailenizin) Yerleştiğiniz İl/İlçe :

16. (Sizin Veya Ailenizin)Yerleştiğiniz İli/İlçeyi Seçme Sebebiniz:

17. Göç Sonrası Devletten Yardım Aldınız mı?

Evet ☐ Hayır ☐

18. Devletten Ne Tür Bir Yardım Aldınız? (17. Soruya Cevabınız Evet ise Cevaplayınız)

Mesken ☐ Toprak(Arazi) ☐ İş ☐ Maddi ☐ Diğer ☐ (Belirtiniz)

19. Yerleştiğiniz Bölgede Zirai Faaliyetlerde Bulundunuz mu?

Evet ☐ (Belirtiniz) : Hayır ☐

20. Yerleştiğiniz Bölgede Hayvancılık Faaliyetlerinde Bulundunuz mu?

Evet ☐ (Belirtiniz) : Hayır ☐

21. Yerleştiğiniz Bölgede Mesken İnşa Ettiniz mi?

Evet ☐ (Belirtiniz) : Hayır ☐

22. Yerleştiğiniz Bölgede Cami, Çeřme, Okul vs. İnşa Ettiniz mi?

Evet ☐ (Belirtiniz) Hayır ☐

23. İnşa Ettiğiniz Yapılara “Balkan Kùltürü”nün Etkisini Yansıttınız mı?(21.ve 22. Sorulara Cevabınız “Evet” İse Cevaplayınız)

Evet ☐ (Belirtiniz) Hayır ☐

24. Yerleşik Halkla Sorun Yaşadınız mı?

Evet ☐ (Belirtiniz) Hayır ☐

25. Göç Ettiğiniz Yıldan Günümüze Aynı İl/İlçe/Mahallede mi İkamet Ediyorsunuz?

Evet ☐ Hayır ☐ (Sebep Belirtiniz)

26. Yerleştiğiniz Bölgenin “Şehir Kimliği”nin Oluşmasında Göçmenlerin Etkisinin Olduğunu Düşünüyor Musunuz?

Evet ☐ Hayır ☐

NESLİHAN YAZICI

2- Yaşatılmaya Çalışılan Balkan Kültürü

Fotoğraf 8: Pendik Bosna – Sancak Derneği

Fotoğraf 9: Pendik Sapanbağları Mahallesi Sarajevo Lokantası

Fotoğraf 10: Pendik Sapanbağları Mahallesi Sancak Restaurant

Fotoğraf 11: Bayrampaşa Yıldırım Mahallesi Balkan Köfte Salonu

3- Haritalar

Şekil 23: Pendik İlçesi Sapanbağları Mahallesi Lokasyon Haritası¹²⁴

¹²⁴ <http://www.pendik.bel.tr/images/harita/SAPANBAGLARI.jpg> (Son Erişim: 18.05.2012)

Şekil 24: Pendik İlçesi Yenimahalle Lokasyon Haritası¹²⁵

¹²⁵ <http://www.pendik.bel.tr/images/harita/YENI.jpg> (Son Erişim:18.05.2012)

KAYNAKLAR

A- KİTAPLAR

Ağanoğlu, Y., Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanların Makûs Talihi Göç, Kum Saati Yayınları, İstanbul,2001

Armaoğlu, F., 20.yy Siyasi Tarihi, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2004

Atalay, F. ,K. Mortan, Türkiye Bölgesel Coğrafyası, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2006, s.123

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c.1, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1989

Babuş, F., Osmanlıdan Günümüze Göç ve İskân Siyaseti ve Uygulamaları, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2006

Darkot, B., Balkan Maddesi İslam Ansiklopedisi, MEB Yayınları, c.2, İstanbul, 1979, s.280 - 283

Eren, C., Türkiye'de Göç ve Göçmen Meselesi, İstanbul, 1966

Güriz, A., Türkiye'de Nüfus Politikası ve Hukuk Düzeni, Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları No:2, Sevinç Matbaası, Ankara, 1975

İnan, A., Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir – İzmit Konuşmaları, TTK, Ankara, 1982

İzzetbegoviç, A. , Tarihe Tanıklığım, Klasik Yayınları, 2003, İstanbul

Malcolm, N., Kosova: A Short History, New York Üniversitesi Press, New York,1998

Nabirdali, B., Bedri Selim, Çağdaş Bir Önder: Tito ve Çağdaş Bir Ülke Yugoslavya, Tan Yayınları, Priştina, 1977

Sipahioğlu, B., Balkanların Son Kalesi Mamuşa, Bursa, 2007

Sipahioğlu, B., Tarihi ve Siyasi Yönleriyle Kosova, Balkan Aydınları ve Yazarları Yayınları, Prizren, 2009

Soysal, İ., Türkiye'nin Siyasi Antlaşmaları, c.1, Türk Tarih Kurumu Basım Evi,Ankara, 2000, sy.450

Şimşir, B., Bulgaristan Türkleri, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1986

Şimşir, B., Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu, Bulgaristan'da Türk Varlığı Bildiriler (7 Haziran 1985), Ankara, 1992

Şimşir, B., Türkiye ve Balkanlar, Balkan Türkleri ve Balkanlarda Türk Varlığı, Der. Erhan Türbedar, Asam Yayınları, Ankara, 2003

Todorova, M., The Ottoman Legacy in the Balkans, *Balkans A Mirror of the New International Order*, Günay Göksu Özdoğan ve Kemali Saybaşılı (der.), Eren Yayıncılık, İstanbul, 1995,

Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara

Zaim, S., Türkiye'de Nüfus Meselesi, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1973

B- SÜRELİ YAYINLAR

Aksu, L., Atatürk Dönemi Nüfus ve Aile Yapıları, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, sy.154, s. 163 – 178, İstanbul

Altuğ, Y., Balkanlardan Anayurda Yapılan Göçler, Belleten, c.55, Ankara, 1991, s.212

Arı, K., Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, c.8, s.23, Ankara

Barkan, Ö.L., Türkiye'de Muhacir İskân İşleri ve Bir İç Kolonizasyon Planına Olan İhtiyaç, İstanbul Üniversitesi İktisadi Bilimler Fakültesi, c. 10, s. 204 – 223

Baydar, N., Balkanlardan Göç, Yeni Türkiye, sy.97/16, s. 1766 - 1769

Bilgin, M.S., Atatürk Döneminde Türkiye'nin Balkan Diplomasisi (1923 – 1930), Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, c. 10, sy.60, 2004

Bozkurt, G. S., Tito Sonrası Dönemde eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies, X/2 (Kış 2010), s. 51 – 95.

Çağatay, S., Kemalist Dönemde Göç ve İskân Politikaları, Toplum ve Bilim, sy.92, 2002

Çavdar, T., Türkiye'de Nüfus ve Nüfus Sorunu, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, c. 6, İletişim Yayınları

Çavuşoğlu, H., Yugoslavya – Makedonya’dan Türkiye’ye 1952 – 67 “ Kitlesele” Göçü ve Bursa’daki Göçmen Kesimi, Mülkiye, c.30,sy.251

Çayırılı, N., Cumhuriyet Dönemi’nde Türkiye Balkan İlişkileri: 1923 – 1998, TÜRKSAM; 2008

Darkot, B., Türkiye’de Nüfus Hareketleri, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, c. 2, sy.6, s. 4 – 22

Demirel, M., 19. yy.’da Bursa’ da Göçmen İskânı, Bursa’nın Zenginliği Göçmenler, Osmangazi Belediyesi, Bursa, 2008, s. 48

Doğan, M., Türkiye’de Uygulanan Nüfus Politikalarına Genel Bakış, Marmara Coğrafya Dergisi, sy 23, Ocak 2011, s.293 – 307

Doğanay, F., Türkiye’ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi, Devlet Planlama Teşkilatı, (elektronik dosya), Ankara, 1996

Doğanay, H., Dıştan Anadolu’ya Göçün Nüfus Artışı Üzerindeki Etkilerine Genel Bir Bakış (1783 – 1976), Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi,s.12, 1980

Emgili, F., Cumhuriyet Döneminde Balkanlardan Türkiye’ye Yönelik Göçler ve Bu Göçlerin Toplumsal, Ekonomik ve Siyasi Yönden Etkileri, 9.Askerî Tarih Semineri Bildirileri, İstanbul, c. II, 2003, s. 501 – 524

Emgili, F., Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne Miras : Göç Sorunu ve Türk – Yunan Nüfus Mübadelesi, Avrasya Etütleri, sy. 13, s.105 – 122

Ertem, B., Atatürk’ün Balkan Politikası ve Atatürk Dönemi’nde Türkiye – Balkan İlişkileri, Akademik Bakış Dergisi, sy. 60,c.10, 2004

Geray, C., Türkiye’de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi, X. ve XI. İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları, S.B.F, Ankara, 1971, S 245 - 56

Geray, C., Türkiye’den ve Türkiye’ye Göçler (1923 – 1961), Türk İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi, Ankara, 1962

Gül, S., Dış Göçler, Yoksulluk ve Türkiye’de Göçmenlere Yönelik Yardımlar, İnsan Hakları Yıllığı, c. 23 – 24, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara, 2002, sy.79 – 73

İnalçık, H., Türkler ve Balkanlar, Bal-Tam Türklük Bilgisi, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Prizren, 2005,s. 20

İpek, N. Atatürk Döneminde Türkiye'nin Nüfus Siyaseti, Beşinci Uluslararası Atatürk Kongresi (8 – 12 Aralık 2003), c. 1, Ankara,2005

İpek, N., Atatürk Dönemi'nde Türkiye'nin Nüfus Siyaseti, Beşinci Atatürk Kongresi, c.1, Ankara, 2003

İpek, N., Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri, TTK, Ankara, 1999

İskân Kanunu, Düstur,3. Tertip, c. 15, Başvekâlet Neşriyat ve Müdevvenat Umum Müdürlüğü, Ankara, 1934

Kaprol, T., Cumhuriyet Sonrası 1930 – 1950 Yılları Arasında Bursa'da Mimari Gelişim, Uludağ Üniversitesi Mühendislik – Mimarlık Fakültesi Dergisi, c.7, sy.1, 2002

Karakuyu, M., İstanbul'un Mekânsal Gelişiminin Analizi, 4. Coğrafi Bilgi Sistemleri Bilişim Günleri, 2006, İstanbul

Karaman, K., Türkiye'de Şehirleşme Olgusu ve Gecekondu Sorunu, Fırat Üniversitesi, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları 4, Elazığ, 2003

Kazgan, G., Milli Türk Devletinin Kuruluşu ve Göçler, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, c.30, 1970

Kocacık, F., Cemal Yalçın, Forced Migration From The Balkans To Anatolia, 1878 – 1900, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2006

Kutlu, S., Marmara Bölgesi'ne Göç Eden Balkan Göçmenlerinin Yerleşme Süreci ve Yerleştikleri Yerler, Araştırma – İnceleme Raporları No:6, Balkan Araştırmaları

Oran, B., Balkan Türkleri Üzerine İncelemeler (Bulgaristan, Yugoslavya, Makedonya, Kosova), SBFD, c. 48, no.1-4, s. 121 – 149

Oran, B., Balkan Müslümanlarında Dinsel ve Ulusal Kimlik, SBFD, c.48., no.1-4, s. 109 – 120

Öksüz, H., Atatürk Döneminde Balkan Politikası (1923 – 1938), Türkler Dergisi, c.16, s. 625 – 642

Öksüz, H., İkili İlişkiler Çerçevesinde Balkan Ülkelerinden Türkiye'ye Göçler ve Göç Sonrası İskân Meselesi (1923 – 1938), Atatürk Dergisi, c.3, s.1

Öksüz, H., Ü. Köksal, Emigration From Yugoslavia To Turkey (1923 – 1960), Turkish Review Of Balkan Studies, Annual 2004 – 9

Öktem, N., Rumeli Türklerinin Dilekleri, Türk Dünyası Dergisi, sy. 9, 1968

Özergin, M.K., Yugoslavya’da Yaşayan Türkler, Türk Kültürü Dergisi, sy. 11, s. 14 -19

Özey, R., Balkanların Coğrafi Yapısı, Balkanlar El Kitabı,c. 1: Tarih, KaraM & Vadi Yayınları, Çorum/Ankara, 2006, s.22

Özgiray, A., Türkiye – Yugoslavya İlişkileri, Tarih İncelemeleri Dergisi, s.14

Öztürk, O.M., Türk Dış Politikasında Balkanlar, Der Ömer E. Lütem – Birgül Demirtaş Coşkun, Devlet Diplomasisi, ASAM Yayınları, Ankara, 2001

Sancaktar, C., Balkanlar Türkiye İçin Neden Önemli, TASAM, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/71/Balkanlar_turkiye_icin_neden_onemli

Selimoğlu, İ., Cumhuriyet Döneminde Bursa’ya Mübadele Sonrası Göçler, Bursa’nın Zenginliği Göçmenler, Osmangazi Belediyesi, Bursa, 2008

Sözen, M., Yerelden Evrensele Bursa 21, Arkitekt, 1997, s.13

Tekeli, İ., Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskân Sorunu, Toplum ve Bilim, ,1990, s.50

Ünal, S., Demir, G., Göç Kimlik ve Aidiyet Bağlamında Türkiye’de Balkan Göçmenleri, VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı, 2009, s.379 - 407

Yaşar, O., Edirne İlinin Nüfus Hareketleri Bakımından İncelenmesi ve Son Dönemde Göçlere Katılanların Sosyo – Ekonomik Nitelikleri, Doğu Coğrafya Dergisi, 2009, s.195 – 219

Yusuf, S., Türkiye’ye Soydaş Göçü ve Sonuçları, 8 – 11 Aralık 2005, Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri, Zeytinburnu Belediye Başkanlığı, İstanbul, 2005

Zaim, S. Son Yugoslavya Muhacirleri Hakkında Rapor, Türkiye’nin 21. yy, c.1, s.354 – 367, İşaret Yayınları, 2005

C- TEZLER

Abazi, B., Yugoslavya Siyasal Sisteminin Yıkılışı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007

Akgül, P., Yugoslavya Cumhuriyeti'nin Dağılma Sürecinde ve Sonrasında Sırbistan, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlişkiler Anabilim Dalı, 2009

Akman, H., Türkiye, Yunanistan ve Arnavutluk'un Balkan Ülkeleri ve Etnik Yapısı Üzerine Stratejik Hedefleri, Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Strateji Anabilim Dalı, Gebze, 2006

Arslan, S. Balkan Savaşları Sonrası Rumeli'den Türk Göçleri ve Osmanlı Devleti'nde İskânları, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008

Biçer, A., Cumhuriyet Dönemi Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikası, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Strateji Bilimi Anabilim Dalı, Gebze, 2007

Bilgi, S.G., Erken Cumhuriyet Döneminde Bursa'da Gündelik Yaşam (1923 – 1950), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2006

Cevizci, E. Ş., 1950 Sonrası Türkiye'ye Makedonya'dan Göç Eden Vranofçalılar Üzerine Sosyo – Kültürel Bir Kimlik İncelemesi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007

Çakmak, F., Atatürk Döneminde Türkiye'nin Nüfus Politikası, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi, Yüksek Lisans Tezi, 2007

Duman, Ö., Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları (1923 – 1938), Atatürk Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, sy. 43, 2004, s. 473 – 490

Erceyes, S., Tarihi Açısından Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923 – 1938), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2005

Gürkan, M., Sosyolojik Açısından Göç ve Yasadışı Göç Hareketleri, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler fakültesi, Sosyoloji Ana bilim Dalı, Kırıkkale, 2006

Hocaoğlu, B., Bulgaristan'dan Türkiye'ye Yönelik Göçler ve Göçmen Yerleşme Alanlarında Sosyo – Ekonomik ve Mekânsal Özellikler, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı, İzmir, 2011

İrge, N.F., Balkanlarda Jeopolitik Bölünmeler ve Türkiye, Balkan Kongresi, 21. yy'da Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanlar'ın Güvenliği, Kocaeli, 2011, s. 275

İvgen,F., 1923 – 1960 Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007

Kahramanyol, M., Balkanlarda Müslümanların Dünü, Bugünü,Yarını Yeni Türkiye Dergisi, Türk Dış Politikası Özel Sayı, c.1/3, 1995,s. 265 – 267

Karacaer, G., Türkiye Kent Yaşamı ve Mübadiller, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2006

Öksüz, H., Türkiye – Balkan İlişkileri 1919 – 1939, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü,(Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul,1996

Özdemir, M., Türkiye'de İç Göç Olgusu, Nedenleri ve Çorlu Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri Teknikleri Anabilim Dalı, Edirne, 2008

Şen, B., Nationalism And Migration: The Post-1950 Balkan Immigrants From Yugoslavia, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2007

Yıldız, A., Türkiye'nin Balkanlarda Etkin Bir Politika İzlemesinin Avrupa Birliği İle Olan İlişkilere Etkileri, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2006

Yüceşahin, M.M., Şehirleşme Süreci Bakımından İnegöl İlçesi Şehirselleşmeleri, Coğrafya Bilimler Dergisi, 2003

Yürür, P., Toplumun Bosna – Hersek'i Yeniden Yapılandırma Süreci ve Modeli, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2007,s.48

D- İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.mta.gov.tr/v2.0/bolgeler/kocaeli/index.php?id=istanbul>

<http://www.mta.gov.tr/v2.0/bolgeler/kocaeli/index.php?id=bursa>

<http://6dtr.com/TARİH/haritalar/>